

חקר תולדות ההלכה ומגילות מדבר יהודה
הרהורים תלמודיים ראשונים לאור מגילת 'מקצת מעשי התורה'

מאת

יעקב זוסמן

לזכר ידיד יקר
מנחם שטרן ז"ל
חוקר גדול של תקופה גדולה

לרגל ציון מלואת ארבעים שנה לגלילן של מגילות מדבר יהודה נתבקשתי להרצות בפניכם על משמעותה של תגלית חשובה זו — שהשפעה על כלתחומי חקר היהדות הבית השני — מבחןיה של תולדות-ההלכה.

לאmittתו של דבר, חקר ההלכה שבכתבינו כת דבר יהודה קדם לגלילן של המגילות במקורן בכארכאים שנה; ראשיתו של מחקר זה לפני כשמונים שנה, עם גילום ופרסום של דפים אחדים מהיבור כתיתוי קדרמן בגונזה הקהירית. ש"ז שכטר, מפרסם הגניזה וחוקרא הדגול, מצא תשעה דפים (משני טפסים — שמונה ועוד אחד) מהיבור בלתי ידוע עד אז, והוא עמד מיד על טיכם, בהבנה ובאנטואציה בלתי רגילים. הוא זיהה אותם כשרידי חיבור כתיתוי מימי הבית השני, ופרסם אותם בשם: 'שרידים מהיבור צדוקי'.

* הדרבים נמסרים כאן כניסוח המקורי, כהרצאה בכנס לציון ארבעים שנה לגלילן של המגילות הגניזות, שנתקיימם באוניברסיטה העברית בירושלים, ביוני 1987. בהעוזות נוספת נוסף כאן בעיקר מושגים למקרים ולספרות המחקר. בסעיף ג' (הכתות במקורות חול') הרחבות במקצת בהערות לבירור נסיבותו וטרמינולויה. אלה להלן, העrozות 135 ו-191.

בשלבים שונים של הכתת הרצאה זו פרסומ התיעצתי עם כמה מדעי, וחוותי מתונה להם; ימתלמי יותר מכלין — מר מנחים קישטר קרא גם מהדורה אחרת זו והעיר העוזות מועלות. חן חן לא.

רשימת הקיצורים הביבליוגרפיים המשמשים במאמר מובאת בסופו (להלן, עמ' 75–76).
¹ S. Schechter, *Fragments of a Zadokite Work, Documents of Jewish Sectaries*, Vol. I, Cambridge 1910 (דפוס-צלילים עם מבוא ובביבליוגרפיה מאת פיצמאיר [J.A. Fitzmyer] ניו יורק 1970). וראה להלן.

קדימה — כגון גיגר, והן אלה שפנו מספרות חז"ל אחרת — כגון פראנקל ואחרים. משנות הארכבים ועד לשנות השישים של המאה הקדומה⁷ נause מה עדשים נועזים בכיוון זה, והם נחשבו בזמנו לאבני פינה להבנתה של הידמות הפרושית-הרבנית, לדבריו של גיגר באחד מחקרו האחוריים בתחום זה: 'ונהנה הדרוש' [=המבחן] זהה על דבר ההלכה הקדומה עמווק הוא מאור ונכבד הוא מאד, לא יערכו אליו כל הדרשות בעניין קורות דת ישראל וחכמי'.

החשיבות שעמדו בפני מחקר זה היו מרובות, ומעלה לכול — בעיתות המקורות. שהרי לרשומות של ראשוני החוקרים עמדו מצד אחד מקורות עיקיפים: הספרים החיצוניים, פילון, יוספוס, האוונגליונים, התרגומים הקדומים ועוד, כולם מקורות שאין ההלכה עיקר עניינם, ומוצאים ועמדתם אינם ברורים לנו⁸; ומאידך מקורות מאוחרים יחסית — דהיינו ספרות ומקורות אסלאמיים ברורים לנו⁹. שאלת מחלוקת מוחדרת מודרנית החלה בדורותיה. חז"ל — שטויותיהם וידעותיהם ההיסטוריות אין בדוקות, ועמדתם חד-צדדית. במחקרים אלה הועלו רעיונות מעניינים, נאמרו דברים רפואיים והשרותות נועזות, אבל החוקרים גם הפליגו בדמיונות ורוחקים שלא היו נקיים מפניו אטואליות; ואף הצהרות

⁶ לאחר העדמים החובניים הראשונים שנעו על-ידי רני'ק ושיר, בא פראנקל וגיגר ופתחו במחקרים השיטתיים בתולדות ההלכה, והעמידו במרכוזם את חקר כתות הבית השני. חקר תולדות ההלכה הקדומה עבר בראש פוטומיו של פראנקל במשך כל שנות מחקרו הראשונות, וכל פרוטומיו המדיעים הראשונים (מלבד פרוטומי בחותמי האקטואליה ומחקרים שנבעו מהם) סבבו סביבה צייר זו (ימי הבית השני, התרגומים, יוספוס, יהודות אלכסנדריה וכיו'ר; ראה: M. Brann, Z. Frankel, *Vorstudien zu der* (MGWJ 45 [1901], pp. 337–343).

⁷ כי במבנה מדעי היהדות תולדות הפתחות של ההלכה צרכות. (Septuaginta, Leipzig 1841, p. XII Das Breslauer Seminar (ed. G. Kisch), בתק. — ראה א"א אורבן, בתק. עמי. 2 ראה גם לשמש יסוד להקמתו של הבניין החדש — והוא א"א אורבן, בתק. עמי. 2 ראה גם Tübingen 1963, p. 175 ודברים הובאו במלואם וכשלגושים על-ידי י' בער, ציון י' (תש"יב). ראה גם א"א אורבן, מול' י' (תש"ץ). עמי. 424–423. 424–423. מחריקם של פראנקל ושל גיגר במסגרו גם פתחו גם את ואילך, ובמחקרים הספרותם. במקביל להם נר'ם, בהיסטוריה שלו במדורתו הראשונה (ח' ב', פרומישל הרם' ב', עמי. 195) ומהAKER המודרני בתולדות הכתות של ימי הבית השני המבוסס על המקורות כולם (כולל ספרות חז"ל) —

⁸ בראשונה מאמרו של פראנקל על האיסיים ב'III' (Zeitschrift für die religiösen Interessen des Judenthums 1841, pp. 441–461) (המשכו של המאמר: MGWJ 2 [1853], pp. 30ff., 61ff.) (המשכו של גיגר (1846), pp. 18ff.).

⁹ A. Geiger, *Urschrift und Übersetzungen der Bibel*, Breslau 1857, pp. 100ff. (עמ' 79).

¹⁰ H. Graitz, ובספריו, ובמחקרים הספרותם. (וראה כבר ש"ל באנגורתו (ח' ב', פרומישל הרם' ב', עמי. 195)

¹¹ ומהAKER המודרני בתולדות הכתות בחוגים ובאסכטאות אחרית בא רק בעקבות התחלות השובות משנה ו' 181 אל שי'יר'. התנופה לחקר הכתות בחוגים ובאסכטאות אחרית בא רק בעקבות המבוקה לMINHNIN.

¹² אויל. (בגון: Prolegomena, p. 155) וראה שם: J. Wellhausen, *Die Pharisäer und die Sadducäer*, Greifswald 1874.

¹³ על ייחוס העזין לספרות חז"ל, וראה שם: Prolegomena, p. 155 (וראה הלן, העירה 201).

¹⁴ פודצ'י דורך אללה של ראשוני חכמת ישראל לא יכו להערכה הרואית בסקירות המרובות של תולדות המחקר שראו אוור בדור האחרון. (בגון: S. Wagner, *Die Essener in der Wissenschaftlichen Diskussion*, Berlin 1960, pp. 93ff.; M. Silva, *Westminster Theological Journal* 42 (1980), p. 395ff.; R. Marcus, *Journal of Religion* 32 (1952), p. 153)

¹⁵ הספרות הראשונה הלהן בהערות (וראה הלן, עמ' 135).

¹⁶ גיגר, ההלכה הקדומה, עמ' 127.

¹⁷ את הפובלטניות בשימוש ברושמי ההלכות המערפלים בספרות החיצונית צינו כבר לא אחת. ראה למשל: אלבק, ספר היובליטם, עמ' 3; הניל, מבוא למשנה, עמ' 24–23; אלון, מחקרים ב', עמ' 229; ולאחרונה מ' קיסטר, לתולדות כת האיסיים, תרביתנו נו (תש"מ' ז), עמ' 5, סוף העירה 18.

חיבור שלימים נודע בשם 'ברית دمشق'. חלקו השני של החיבור² מוקדש כולו לענייני ההלכה; ואלה נדונו על-ידי שכטר, ובסמוク לאחר מכן בספרות המחבר בהרחבה.³ מבחינה זו נמצא מחקר המגילות במצב פרדוקסלי למדי: בעוד שחקר ההלכה של הכת קדם בכארכבים שונים שאת גילין של המגילות עצמן — הרי דווקא בארכבים השנים האחרונות, מאז התגלית המרעישה של כתבי הכת במקומות ובויקף גדול, התחום המוונח ביותר במחקר המגילות הוא תחום ההלכה.⁴

כדי להבין מצב זה علينا לסקור בקצרה את תולדות המחקר של ההלכה הקדומה, ועלינו לחזור עוד כמשמעותו שנה אחרת — עד למחצית הראשונה של המאה המשוערת.

[א]

מן המטרות הגדולות שהציבה לעצמה 'חכמת ישראל', בראשית דרכה היה חקר תולדות ההלכה והפתחותה: הניסיון לרדת לעומקם של תלילci התהווות וההפתחותה של ההלכה, ולגשר על-פני התהום הגדולה בתולדות ישראל בין מקרה למקרה. שהרי ככלינו עומדים משתאים בפני המחזה המופלא של שיטה הלכתית מפותחת, המקייפה את כל שטחי החיים ומגבותש עד לפוטי פרטיה, הניצבת בפנינו במלוא כוונתה בספרות ההלכה הקלאליסט של התנאים.⁵ כיצד היא צמחה? מה היא שלבי הפתחותה? מה עבר עליה מן המקרה ועד לגיבושה הסופי בספרות התנאים? את החלל הגדול זהה, המקיים את רובם של ימי הבית השני, ביחסו למלא גודלי ראשוני 'חכמת ישראל'; הן אלה שבאו מן המקרה וצעדו

² ראה להלן, העירה 60.

³ בספרות על פרוטומו של שכטר ראה: L. Ginzberg, *An Unknown Jewish Sect*, New York 1976, Ch. IX; A.S. Oko, *Solomon Schechter — A Bibliography*, Cambridge 1938, pp. 61–66; H. Rowley, *The Zadokite Fragments and the Dead Sea Scrolls*, Oxford 1952, pp. 89–125 פ' צמאיר (לעיל, העירה 1). Um' שירר–רומש, חלק III, 1. P.R. Davies, *The Damascus Covenant*, Sheffield 1983, p. 227; 34–25 S.C. Reif, *Published Material from the Cambridge Geniza Collection*, Um' 398–396 (וראה בעית: Cambridge 1988, pp. 146, 258

⁴ די להזכיר מבט בביבליוגרפיות השונות למחקר המגילות. בספריו המבויא. במפתחות ובסיכוםיו של MINHNIN – הציגו זה אחר זה הדרשים לבקרים – כדי להיווכח עד כמה הוונח תחום חשב זה לא רק על-ידי חוקרי המגילות, אלא בעיקר על-ידי חוקרי ההלכה ותולדותיה. בחלק מן המפתחות הללו אין כמעט תחיה-היסטוריה לעניין ההלכה, ובאחרים מצוים אזכורם דלים בלבד (ראה כתעתת התקציבית של ד"ר ד' ר' דימנטן [D. Diamant, in: *Compendia. Jewish Writing of the Second Temple Period*, p. 525ff.]).

⁵ למעשה אףיל וリスト שיטתית של מחקרים המגילות בחותמי ההלכה. בקשרתי הכן ד"ר א' קימרון בביבליוגרפיה מפורתת שתוצרך למחקרים המגילות (עמ' 23) – רשותה זו התחה לילנו רכבר כארוח לשעה בתהום זה. כללו של בבר, מלבד כמה יוצאות מן הכלל (ראה להלן בערנות). כמעט ולא נעשה עדין דבר של ממש בתהום חשוב זה. – ראה: Iff. 1ff. (1975), p. 1ff.

⁶ בסוף בית שני היהדות המגילות מופיעה בעינינו כהוראה מוגמרת. בכל קומתה וציבורנה... אבל על מהלך התהווות אין לנו ידיעות... הזמן הזה הוא חלל ריק' – חזקאל קויפמן. תולדות האמונה הישראלית, ירושלים תשט' ז, ח, עמ' 481.

[4]

¹⁵ גבר חולדים ההלכה ומגילות מדבר יהודה

זרור אחד, מי היה אפילו חולם ששרידיהם של חיבוריו הלאה מן אותן הימים, מימי המלחמה
של חמונאים והזוגות, יגעו אי פעם לידינו במקורות?¹⁴
תקנות גדולות והעניניות מוחדשת בתולדות ההיסטוריה התעוררושוב בראשית המאה,
עקבות גילויו הנזכר של שכטר בגנייה הקאהירית. הוא זיהה בין רכבות קטיעי הגנייה
גבליים דפים בודדים. כשרידי חיבורו כתיתמי מימי הבית השני. וכבר ב-1902 הוא רומז,¹⁵
אם כי בהיסוסים רבים, שתגלית גוללה — מסוג המציאות של שרידי ספר בן-ישראל
המקורו העברי — נפלה שוב בחלקו.¹⁶ הוא עסק בחקרותם ובಹננתם לדפוס של דפים בלים
אליה עוד בהיותו בקיימבריג', אף-על-פי שהחיבור לא הופיע אלא בשנת 1910, שנים לאחר
ש עבר לארכוז'הברית והיה פעיל בעיקר בתחום האקדמי-הציבורי. שכטר תלה תקנות
здירות מואוד בדפים אלה, והגדירים (במכחוב לפוננסקי מספטמבר 1910) כ'המציאות היהודית
כבדה שהחזירה הגנייה לישנה.¹⁷ ואכן, דפים אלה, שנרכבות הימים נודעו בשם 'ברית

במכוואו הקער (כעשרה עמודים בסך הכל) קיזר שטח ביורה, אבל ממש מפלייא לדאות – היום, כעboro שטונום שנה – כיצד הוא עמד כבר אז על עיקרי הדברים, אז באשר לא עמד לרשותו אלא שרידים מעטים בלבד, בהעתקה מאוחרת (מן המאה האחת-עשרה או השתיים-עשרה) ומושבשת,¹⁸ ובזמן שאיש לא העלה עדין על דעתו שיתגלו אי-

¹ ראה אפשטיין, שם, עמ' 280 (וכמדומני שהערכה מאוחרת יותר מהזו היא היחידה בכל כתביו המתיחסת לספרות זו).

¹ ראה: אוקו (לעיל, העונה 3), סוף עמ' 16; אגרות ש"ז שכטר אל ש"א פוזננסקי, מהדורות א' יער.

רשותם ח'ז'ד, עמ' 14.

¹⁴ מעניין לציין שבגיגור לרוב התגלויות הגדולות שעלו מן הנזונה לא נגלו עזין כתמים נוספים מהר, פרט לאחוט דפסים בודדים שנמצאו שכטר בראשית המאה הנוצרית. (לקט שפראס לוי 1. Levi, *REJ* 65 (1913), ראה: י' ליוור, חקר מקרים מילוטיים בתרבות יהודית, ירושלים תש"ב, עמ' 137; הערכה 18; וראה בכבר: ינצבורג, כת בלחן יהודיה, עמ' 323; שי' תלמון, תרכין כת (תש"ך), עמ' 12 (1959–60), p. 490; *RQ* 2 (1959–60), p. 227. וראה עוד להלן, הערכה 30. מס' 282).

¹⁰ פנוי ולאחריו; ראה: יונ אפשטיין, 'קטעים חדשים מס'ר המצוות לען', תרבון (תרכז), ע' 283.

¹ מבוגרתו של ריבק דמשג (שם, עמ' 474).

⁶⁰ רודא עד להלן, העדרה במקורות נוסחו של החיבור (ראה לאחרונה: S.A. White, *RQ* 12 [1987], p. 537ff.; ומכל דבירה ממשנו של השיקולים והדינונים הם 'mere speculation', כל זאת בזכותינו כל החומר שנתגלה).

הספר].

מפורשות בכיוון זה לא חסרו — גיגר, הלוחם הגדול בהלכה בתיזמו, גיס בחrifpotו
ובלםתנוו את חקר תולדות ההלכה הקדומה לאמגוותיו הפוליטיות.⁹
ואכן, שנים אלה — חוסר מקורות אוטנטיים. שכתהילף להם, שימשו השערות
מבריקות בלתי מוכסחות, ומאייך גישות רודיקליות קיצונית שגלו לחיקות אלה — גרמו
לORTHיה ולונסיגה בשני המהנות, ועובדותיהם של חליצים אלה לא זכו למשיכים רואים
לשם למרות הישגיהם המרשימים. על כל פנים, פראנקל ותלמידיו פנו יותר ויותר לכינוי
מחקר וגיסים פחות ומכוסטים יותר, לתחומי הפילולוגיה ההיסטורית של ספרות חז"ל. לא
עוד ההיסטוריה של ההלכה, אלא חשיפתן של השכבות הקדומות של ספרות ההלכה;
לא עוד ההלכה הקדומה אלא המשנה הקדומה,¹⁰ שרידיהן של משנהיות קדומות בתחום
משנתם של תנאים אחרים. מטרות أولין צנעות יותר — אבל גם מוצקות בהרבה. מגמה
זו היא השלטת כמעט עד לדורות האחרוניים, וכניסוחו של פרופ' אפשטיין ז"ל בפתחתו
ל'ביברות מקורות' המשנה שלו:¹¹ 'כאן אנו עומדים על קרע סמוך ובתו'ו. כאן, ככלומר
בחקר המקורות הספרותיים של המשנה והתולדות מקורותיו,¹² ובCHASEו אחרי שרידי
התנאים: 'מבואז זה עוסק בספר (!) המשנה והתולדות מקורותיו'.¹³ מסורת
מסורת וידענות על קיומן של קובצי הلكות קדומות, קדום לחורבן הבית, נאלץ אפשטיין
להסתמן. בין היתר, על מסורות שבפיהם של אבות-הכנסיה בני המאה הרבעית (איפינוס
וירגוניאוס) המזכירים דווייטורים של בני חשמונאי¹⁴ ושל היל ושםאי — שהרי עוד לפני

⁹ ראה כבר: תיל-אכבי חשלג', עמ' 392. (הדי הפלמוס החוזר, בעל הגוון הדתי-פוליטי המובהק, שפרק מיר בדברים בגנו, תיל-אכבי חשלג', עמ' 392. (הדי הפלמוס החוזר, בעל הגוון הדתי-פוליטי המובהק, שפרק מיר שם הופעתה המקראית ותרגומינו ראה, למשל: צ"מ פיניליש, דרכה של תורה, וינה 1861, עמ' 168 ואילך ושייד'). נחלת יהודת קראקא [1868] נשמעים גם בימיו. ראה, למשל: ש' ליברמן, תוכי'ם וורעים, עמ' 348, העירה 50 ג' מושם אצל אלכיך בפירושו לסדר Zusäts, עמ' 243, העירה 1; וראה להלן, העירה 150]. — וראה להלן. סוף העירה 31.

¹⁰ וגם כאן הלה נסיגה בעקבות הpolloמוס והביבורת החירפה מצד האורתודוקסיה. ועל כן לא זכינו אפיו לדריכי המשנה, חלקים ב', וצ' (ראה הקדמה שם, סוף עמ' 1X ובראש הערות ופתחח) ואך פרשה זו, שהיתה מכרעת לגבי הכוונים שבם התפתח מחקר התלמידו, לא זכתה עדין לתיאור ראוי לשמו – אלא שהוא שיטת חולדות המחקר של המאה התשע-עשרה ולפנותו הכתמי-ישראל בחוגים השוניים בני הדורן.

אלא שעליינו לקחת בחשבון גם את הסיבות האובייקטיביות לORTHIDE מעיסוק החובבי לעתים של הראשונים חכמת-ישראל – כגון שימוש בטקסטים בלתי בחוגים, שלעתים קרובות הכתילים אוחזם, ומגדלים ההיסטוריהים נמצאו לעיתים כנוראים על חול. ראה מה שכחתי בחודזה א' (תש"מ), עמ' 21–22, ובהערה 4 שם מופיע במאמר של הילדה ור' (הילדה ור' 55).

¹¹ אפשטיין, מלשנויות, עמ' 459, וראה בהערה שם; וראה גם א"ש רותנשלט, 'המוראה', *PAAJR* 13(1963).

¹² אפשרון שם, עמ' 13. (וראה בברורו בידר העורך, שבראש הספר, 'מבוא לספר המשנה', לתרומות אפשרון' ו'עיש' – בראש הרצאות הפרוגרמיות: 'ראש צרכינו הוא הספר', מהקרים. ב, עמ' 1)

¹³ שם, ע' 17. ראה לאחרונה: אורברך, *ההלכה*, עמ' 248, העלה 44.

של 'הספרים החיצוניים', נידון החיבור בעיקר בהקשר זה. מכאן ואילך נמנעו בדרך כלל חוקרי ספרות ההלכה המובהקים מלבדן בחיבור לגופו, והוא גם לא הביא להתעוררות המוקונה לחזור לחקר תולדות ההלכה בכללה. ואכן, אין תימה בכך, לאחר שכמה מגדולי החוקרים פפקו בעצם היהות ה'שידדים' שידי חיבור קדום מימי הבית, וכאשר אחרים החלקו על זיהויו של שכטר — כגון ביכלר שראה בו חיבור קראי,²⁵ וגינצבורג שזיהה אותו כחיבור פרושידי דוקא(!). ומאחר שלא היה בידם אלא העתק פרוגנטרי מאוחר,²⁶ שבודאי חלו בוшибושים, ואולי גם הוסיפו בכלל בחקר ההלכה את ידיהם מעסוק בחיבור לגופו. ומכאן ואילך, מידעה שעסקו בכלל בחקר תולדות ההלכה הקדומה, נזקנו לברית דמשק רק בדרך אגב — כגון אלכט במחקריו הראשונים הראים, שהלכותיהם מגלות קרבה ובה להלכות הדת.¹⁹

החשיבות של ההלכה של שכטר נזקנו גם על השיבותם של השירדים המעתים שכטו על ההלכה בכללה, והוא כתוב בהערכה קצרה וברמזה בלבד, וזה לשונו: 'יאין צורך להרגיש שהשקבות הכת, הן בהלכה והן באגדה, מעוררים במפתיע דעתונות וקרבה להשערותיו של גייגר בנוגע לצדוקים ולהלכה הקדומה';²⁰ ושוב, במכתב אחר לפוננסקי: 'זהנה תמא זא בערך אספרי "הכתות" סמרק לשיטת גייגר... ורמחז עיל זה בהערכה בקיצור נמרץ, כי בדעתו לכתוב איזה מהcker מיותר בדבר ההלכה הקדומה שעדרין לא נתבררה...'. אלא שלמה-חקר מיותר זה לא זיכינו.

E. Ginzberg, *Keeper of the Law*, Philadelphia 1966, p. 277. ראה הביוגרפיה של בנו: מאו הופעת חיבורו כת כתלי יהודא לא חזר עוד גינצבורג לעסוק בתולדות ההלכה הקדומה אלא בהרצאות שבאוניברסיטה העברית בשנת תרפ"ט: 'מקומה של ההלכה בחכמת ישראל' נדפס בקובץ מאמרי, על ההלכה והגדה, תל-אביב תש"ך, עמ' 13–40). רואה שם, עמ' 13: 'שותדות התפתחות ההלכה... הוא עוד קרע בתוליה שלא עוכד'. ואעיר בדרך אגב, שדבריו בעמ' 17 והערה 5 שם בנווגע לבירת דמשק לא בא לוידי ביטוי במדהורה האנגלית החדש של החיבור (= כת כתלי יהודא, עמ' 358). ²⁰ שרייבמן, עמ' 29. ראה את השערותה!²¹ שכטר התכוון, כמובן, לגילוי קטיעים נוספים בגניזה.²² שרייבמן מציין כי בפירושו בפירושו בזמנו, ובמשך כמה שנים (1910–1916) הופיעו מחקרים מרובים שטיפולו ב-'Fragments', שלו מכינויים שונים, מהם של חוקרי ההלכה וספרות חז"ל, כגון: גינצבורג, בכר, בלואו, ביכלר, חיות, מרמורשטיין ואחרים;²³ ומהם של חוקרי מקרא, אפריקרפה ונצרות, כגון: אדר' מאיר, ר' בוטס, הוגו גרטמן, ורכרט אייזלר, ג'פ' מורי ואחרים. אבל עם גברו מלחמת-העולם הראשונה ופטירתו של שכטר, ההלכה ודעכה התחunnyיות בנושאים²⁴ – ומאז צירף צירלס את ה'שידדים' למחרותיו הגדולה

וראה אפשטיין, מלשחת, עמ' 280: "...אין ספק שצדק ביכלר(!) – עי"ש (ולעל, הערת 14).

²⁵ ראה לעיל, הערת 18.

²⁶ ואכן, גינצבורג, שלא מצא שם תקנה לאחד הסעיפים שבಚיבורו אישור בתאות – ראה להלן, הערת 15.

²⁷ בהתאם לתיאורה הפרושית שלו – עד והכריז עליו כהוספה מאוחרת (כת כתלי יהודא, עמ' 158, 113).

²⁸ הערת 22, עמ' 320 ועוד. והוא סמ': מ' צוקר, על תרגום רס"ג לתורה, ניו יורק תש"ט, עמ' 153).

²⁹ אלכט, ספר היובלים; עיין שם העתרות המפורשות של ספר היובלים בברית דמשק, עמ' XV, רואה איגרתו אל פוננסקי (עליל, הערת 15); ראה הספרות

אצל וכילדר [B.Z. Wacholder, *HUCJA* 56 (1985), p. 87]. ואכן קרבתו של ספר היובלים לברית דמשק.

כלומר לכך הוויה, הולכת ומתהדקת (במיוחד בתחום ההלכה); ראה אפשטיין, מלשחת, עמ' 9. הערות שנוצרו לעיל, הערת 25). אלא שהוא הפקה והיא מהפכה – ראה: מ' קיסטר (עליל, הערת 8), עמ' 9. הערות

³⁰ ראה לעיל, הערת 33.

³¹ איגרתו אל פוננסקי (עליל, הערת 15). עמ' 50. עי"ש.

³² ראה לעיל, הערת 16. אבל נמצאו בגניזה שרידים מחייבים מימי הבית: ספר בן-טירא בכמה

טפסים (ראה לאחדרונה א' שיבר, 'ר' נספ' מספר בני-ישראל בעברית', ספר הוול לר' דוד סולובייצ'יק.

J.C. Greenfield and M.E. Stone, *RB* 86 (1979); צוואות לוי (p.), ס. Hopkins, *A Miscellany of Literary Pieces from the Cambridge Geniza* (214)

S. Hopkins, *A Miscellany of Literary Pieces from the Cambridge Geniza* (214); ספר טוביה (ואהה: Collections, Cambridge 1978, pp. 96, 98, 106

פעם חגליות ספרותיות מקוריות מימי הבית השני. ואכן, העוזתו הגדולה של שכטר נתקלה בפקופקים לא מעטם. ומן הרואי לחזור תמיד לעמודים מעטים אלה, כדי להיווכח שהחוקרי ימינו, המצוידים בעשרות חיבורים מקוריים מן החוג הזה,חוורים ודשים במחקרים האנסופיים בדברים שכטר עמד על עיקרם – דהיינו: שלפנינו חיבור כתמיי מימי הבית השני, כת אנטיד-פרושית הקרובה מצד אחד לספר היובלים ולוחגו – ומайдך לצודקים. וכן, שידי פולמוס אנטידי-כיתתי המזוים בספרות חז"ל תואמים לשיטות הכתה בהלכה ולהשקבות עולמים. שכטר גם העלה, שידי חיבורים אלה הגיעו לידיים של ראשוני הראים, שהלכותיהם מגלות קרבה ובה להלכות הדת.¹⁹

שכטר עמד גם על חשיבותם של השירדים המעתים שכטו על ההלכות תולדות ההלכה בכללה, והוא כתוב בהערכה קצרה וברמזה בלבד, וזה לשונו: 'יאין צורך להרגיש שהשקבות הכת, הן בהלכה והן באגדה, מעוררים במפתיע דעתונות וקרבה להשערותיו של גייגר בנוגע לצדוקים ולהלכה הקדומה';²⁰ ושוב, במכתב אחר לפוננסקי: 'זהנה תמא זא בערך אספרי "הכתות" סמרק לשיטת גייגר... ורמחז עיל זה בהערכה בקיצור נמרץ, כי בדעתו לכתוב איזה מהcker מיותר בדבר ההלכה הקדומה שעדרין לא נתבררה...'. אלא שלמה-חקר מיותר זה לא זיכינו.

פריטים חיבورو של שכטר עורך סנסציה גדולה בזמנו,²² ובמשך כמה שנים (1910–1916) הופיעו מחקרים מרובים שטיפולו ב-'Fragments', שלו מכינויים שונים, מהם של חוקרי ההלכה וספרות חז"ל, כגון: גינצבורג, בכר, בלואו, ביכלר, חיות, מרמורשטיין ואחרים;²³ ומהם של חוקרי מקרא, אפריקרפה ונצרות, כגון: אדר' מאיר, ר' בוטס, הוגו גרטמן, ורכרט אייזלר, ג'פ' מורי ואחרים. אבל עם גברו מלחמת-העולם הראשון ופטירתו של שכטר, ההלכה ודעכה התחunnyיות בנושאים²⁴ – ומאז צירף צירלס את ה'שידדים' למחרותיו הגדולה ראה להלן, הערת 190.

¹⁹ שכטר, ברית דמשק, עמ' XXI, הערת 35 (וראה שכטר [עליל, הערת 9], עמ' 50–51).

²⁰ אגרות שכטר (עליל, הערת 15), עמ' 48.

²¹ מבחינה זו מעניין להשוו את סיכומו הבירור של פוננסקי את שיטתו של גייגר ומחקרים, שנכתבו בין L. Geiger, A. Geiger, *Leben und Lebenswerk — Geschichte der Sekten* (Berlin 1910), שם דבריו בסמוך לאחר הופעתם של הקטעים 2 (Sekten und die Halacha, Berlin 1910).

²² ראה הביבליוגרפיה הרשומה לעיל, הערת 3.

²³ ראה דבריו של א' גינצבורג (Eli Ginzberg). בהקדמתו הקצרה התמציתית והיפה למהדורה האנגלית

²⁴ המורחבת של מחקרים אכיביו (כת כתלי יהודא), עמ' X. 'L. Ginzberg, like the rest of the scholarly world, lost interest in the fragments' (1922) ועד לנילון של מגילות ים המלח, נער יספרם (ראה למשל: 'ר' הירנמן, 'התפתחות המנחות גינצבורג לפיירשוס המקרא', לשוננו ייד [חשיין], עמ' 184). הערת 2 והספרות הרשומה שם). חיבורו זה של'L.

המקצתוים לפיירשוס המקרא, ישידו בשורה אורכה של מאמריהם (ב-1911–1914 [MGW 55–58]). שהופיעו מיד לאחר הפרסום ינוצבורג, שיסדו בשורה אורכה של מאמריהם (ב-1911–1914 [MGW 55–58]). שהופיעו מיד לאחר הפרסום

חיבורו של שכטר, לאזכה לתגובה הרואיה, ולא שפר גורלו מסיבות שהוא גרמן (גרמן וראה גם: פינקלשטיין, *HTR*, עמ' 185, הערת 1).

²⁵ אבל למורות דעותיו הבלתי מקובלות והצעותיו החריפות, וראה גם: פינקלשטיין, *HTR*, עמ' 185, הערת 1).

²⁶ מוציאים בחיבור זה חומר רב וריעונות מרובים שטרם מוצו כל צורכם. (אשר ליחסו של גינצבורג למגילות

פילל שאכן יימצא לא רק עליים בודדים חדשים — ולא רק בהעתקות מאוחרות — אלא חיבורים רבים ומגוונים, וביניהם 'ברית דמשק' עצמה, בהעתקות מקוריות מימי הבית! ואכן, גילויים חדשים אלו יש בהם לברר את האמת על בוריה; וכMOVEDוני שלא רק שהם אינם 'מבטלים את השערות' של שכטר, הם גם מאשרים אותן בקבוקים כליליים.³⁵

* * *

ההפטעה הגדולה נפלה לפני ארכאים שנה — עם גילוון המרעיש של המגילות הגנוזות. כאן נתגלו לראשונה חיבורים אותנטיים בהעתקות מקוריות מימי הבית. ואכן, מיד בסמוך לגילוון של המגילות במדבר יהודה נתבררו הקשרים ההדוקים שבין המגילות החדשות ובין הדפים הבודדים שמצאו שכטר בגנזה. וכך מתאר פרופ' סוקניק את עדינו הרשומים לזיהוי המגילות³²: 'הראיתי את המגילות החדשות לשניים מחברי באוניברסיטה'. אחד מהם היה כל הנראה פרופ' אלבן המנוח, שהרי כך הוא כותב מבואו למשנה:³³ 'כשנה פרופ' סוקניק כמה מן המגילות... שלనיכם מהווים מושגים ממעניינים מוזיאופות', והוא רואה איזה דמיון בין ספרים עתיקים אחרים (כלומר אם אין המגילות מוזיאופות), ומיד אמרתי לו: כן, לברית דמשק!³⁴ ואכן, כבר בפרסומו הראשון (1948, עמ' כא), ערך פרופ' סוקnick רשימה קצרה של ביטויים ומונחים מקבילים בין המגילות החדשות ובין 'ברית דמשק': הקשרים בין השינויים הללו והתחברות יותר ויותר — וכבר בשנת 1952 סיכם אותו רולי בחיבורו על ברית דמשק;³⁵ בערך באותו

(תשמ"א), עמ' צו. וראה גם ד' פלאס ושות' ספראי, 'שרי דוד החיצוניים', תעדות ב[תשמ"ב], עמ' 83 ואילך. ואולי עוד ימים ידכו.

³² משך למלعلا מובל שנים — לפני גלוון של המגילות הגנוזות. ועוד יותר לאחריו — היה מקובלת הדעה שהשטר לא יצא את מקומו בתולדות ספרותנו (עמ' צ סgal, 'דפים נוספים מתוך ספר בן-סירה, תרבץ כת [תש"ך], עמ' 313). ובדרך כלל נטו פשוט להתעלם מדעתו. עם הופעת מהדורות-צלום של חיבורו (עליל, העלה 1), כתוב ד' קרמיינק: '...אבל אחרי הגנוזה החדשה [=המגילות תש"ה]...' les hypothèses avancées par Schechter... sont actuellement dépassées par les découvertes de Qumrân' (J. Carmignac, *RQ* 7 [1969-71], p. 99).

הערכה חביבה מחדשת ומא恒ת לדעתו של שכטר ראה כבר אצל יידן, ארקלוגניה, עמ' 153. וראה להלן, עמ' 56 והערה 182 שם. וראה גם אפשטיין (עליל, העלה 25): '...אבל אחרי הגנוזה החדשה [=המגילות הגנוזות] עליון לחזור בנו! עי"ש'.

ואכן, כמרומני שכעת, עם גלוון ופרסומן של המגילות הגנוזות, הגיעה השעה לחזור ולבחון באופן ענייני, מפורט ושותתי, אחת לאחת, את העצויותם ודעתיהם של מהדורות התווירקים (כגון גינגר ושטרמן מהתהומות הקדרת-תא) — וՓחנסקי מן היסודן הקראי, שעיל-פיירוב נדחו בזמן לא דין אובייקטיב לוגוף ולענין.

³³ א' אל-סוקניק, 'מגילות גנוזות — ספרה שנייה, ירושלים תש"י', עמ' יד. וראה: ח. ילון, 'לשון המגילות והגנוזות', סיני כו (תש"י). וראה גם רשות, העלה 5.

³⁴ ח. אלבן, מבוא לשנה, עמ' 15, העלה 44 (וראה: א' אורבן, מולד [עליל, העלה 6], עמ' 425, העלה 9; וראה גם: ש. ליברמן, *S&T*, עמ' 199, העלה 65]).

³⁵ ראה גם מ' טגל, 'לביתות של מגילות המערה; ארץ ישראל אל (תש"א)', עמ' 39; חנ'ל, 'דפים נוספים מתוך ספר בנטסואן', מרבעין כת (תש"ך), עמ' 313.

זמן נודע לראשונה גם על מציאותם של שרידים ראשונים מ'ברית דמשק' עצמה בין מגילותם המלח, ³⁶ וכבר ב-1957 מזכיר מליק³⁷ שרידי טפסים שונים של ברית דמשק — קטעים מקבילים לקטעי שכטר, קטעים משלימים, וקטעים חדשים לנגיiri — וביניהם חומר הלכתី חדש וחשוב. לאט-לאט נודעו גם קטעי ההלכה נוספים בין כתבי הכת, ביניהם ספק שרידים חדשים מברית דמשק ספק שרידי חיבורים אחרים.³⁸ אבל כל אלה לא הביאו עם התעוררות חדשה לחקר ההלכה הקדומה. אמנם שכן, שמיד לאחר פרסוםם של המגילות הראשונות פרסם גדור חוקר התלמוד, פרופ' ליברמן המנוח, שני מאמריהם חשובים על המגילות וספרות חז"ל בהארה הדודית;³⁹ אבל עצדים ראשונים אלה ואחרים לא זכו להמשכים ראויים לשם, ובמיוחד לא בהקשר הכלול של חקר תולדות ההלכה.

באותם ימים ממש' (בראשית שנתו החמישים) הופיעה גם מסתו של פרופ' בער: 'היסודות ההיסטוריים של ההלכה', וכבה הקירהה לעזין מחוקש ביסודותיה ובהתפתחותה של ההלכה בימי בית שני.⁴⁰ מאמר זה, ובעקבותיו שורת מחקרים של בער,⁴¹ הופיעו בסמוך לאחר התגליות המריעניות של מגילות מדבר יהודה; הם נקבעו אmens שלא בזיקה ישירה למגילות עצמן, אבל גם לא במנוחק מהן (כשהם לא היו מנותקים מן המאורעות הדרמטיים של הימים ההם, וכדבריו של בער עצמו: 'עלינו להבין את דרכם של אותם החסידים הראשונים שהניבו את היסודות ליהדות התלמודית והרבנית, לנצרות ולתרכות האירופית, וסוף סוף לכל ההיסטוריה הגלותית שלנו, ואשר על יסודותיהם היינו יכולים לבנות את חיינו גם היום, אילו זכינו...').⁴² אלא שבער הרקיע שחקרים במחקרו אלה, בהתאם לתפישתו ההיסטורית ולאמונה העמוקה בדברו 'האחדות ההיסטורית של עם ישראל' מאי' החסידים הראשונים' של ימי הבית, ועד לימייהם של 'חסידי אשכנז'; ואילו יידע. על כל פנים, מחקרים בעלי השרהה אלה, לא היה בהם ממש עידוד למחקר ענייני חדש בתולדות ההלכה, בזיקה ישירה לתחודות מדבר יהודה.⁴³

³⁶ L. Rost, *Theologische Literaturzeitung* 77 (1952), p. 723.

J. Milik, *Ten Years of Discovery in the Wilderness of Judea* (trans. J. Strugnell), London 1959, p. 37.

J.A. Fitzmyer, *The Dead Sea Scrolls: Major Publications and Tools for Study*, Missoula, 1951.

³⁸ ראה: J.A. Fitzmyer, *The Dead Sea Scrolls: Major Publications and Tools for Study*, Missoula, 1977, pp. 20–21, 31.

S. Lieberman, 'Light on the Cave Scrolls from Rabbinic Sources', *PAAJR* 20 (1951), p. 395ff.; ³⁹ idem, 'The Discipline in the So-Called Dead Sea Manual of Discipline', *JBL* 71 (1951), p. 199ff.

⁴⁰ (=idem, *T&S*, pp. 190–199, 200–296) בער (עליל, העלה 6, עמ' 1 ואילך) ווקודם לכן בלוח הארץ, תש"ב (1951): — והמשכו: ציון כד (תשכ"ב), עמ' 170 ואילך (ועי"ש, עמ' 125, על יחסו של בער למסורת חז"ל על מחלוקת הכתות).

⁴¹ ראה: ח. ביניינט, 'כתבי יצחק בער', ציון מוד (תש"ל"ט), עמ' 334–333.

⁴² בער (עליל, העלה 40).

⁴³ ראה: א' ארכן, 'ימי הבית השני וחוקת המשנה בעיני יצחק בער', דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, כרך ו, ירושלים תש"מ, עמ' 59; ארכן, חז"ל, עמ' 9–11.

וכל שכן השחוור והפריטום, הם פרובלבטיטים ביותר; שנית, רוב החוקרים, ששרידים אלה נפלו בחלקם, רוחקים היו מן העיסוק בחומר הלכתי. אבל גם מעבר לסייעות אובייקטיביות אלו, כמודמי שחומר זה גורם לחוקרים מבוכת-מה, ואולי אף אכזהה; שכן בראשית הדרך גדולה הייתה התקווה לנגלות בכתב הכת את ראשוני מבשְׁךָ של דת ספריטואלית מתחדשת אנטינומיסטית, השמה את הדגש על חזון ורות, ולא על קיומן של מצוות מעשיות.⁴⁸ והנה לא-טלאט מחבריו יותר ויותר, שהמדובר בכתב המקפידה על שמירת מצוות המגילות.⁴⁹ מלבד שמוות מכתיחסות מחר, ומרתיעות מאידך, לא היה ברור כלל מה נתגלה מן החומר הזה, ולוחמת בקנות להשלטת ההלכה לפטריה, וככבותה דואקה. אם בודקים את הטענות הקונקרטיות של בני הכת נגד מתנגדיהם, מתרבר שהטענות הן על שהיפרו חוק' (ברית דמשק I, 20) ועל אשר לא שמרו מצוות אל' (שם II, 18), 'בעשותם את רצונם ולא שמרו מצוות עשייהם' (שם, 20–21). וקיים מצוות משמעו, לדירם. קיומן מצוות כהבנתה של הכת וכהוראותו של 'מורה הצדק' – רק הם מקיימים את המצוות 'כפיורשה' ו'כמצאות באין הברית החדשיה...' (שם VI, 18–19). ואילו الآחרים הסיעו 'גבול אשר גובל' ראשונים' (שם I, 16). זו המציאת המחלוקת בין 'כל אשר פרצו את גבול התורה' (שם XX, 25) ובין 'כל המחזיקים במשפטים האלה לצאת ולבא על פי התורה וישמעו לקול מורה' (שם, 27) ודרושים מחבריהם 'לעשות כפראוש התורה' 'כמצאות באין הברית החדשיה' (שם VI, 14, 19) ו'ליהיות איש מקנא לחוק' (ספר היחד IX, 23).

ואכן, לא מקרה הוא שהמגילות ההלכתיות – מגילת הסרכים, ברית דמשק והמגילה החדשה, שעליה ארחהיב את הדיבור בהמשך דברי – הן הנפוצות ביותר בין כתבי הכת שנתגלו, ונמצאו מכאן שרידים של טפסים מרובים מאוד. ממה שנתרපס ונרמז עד היום מחברו, שנמצאו שרידים של כתריסר טפסים שונים של 'ברית דמשק',⁵⁰ וביניהם קטעי ההלכה החדשניים לא מעטים. מתרבר גם שם של מבנה החיבור – ובמיוחד חלקו השני, דהיינו ההלכות – טעון רוויזיה וסידור מחדש.⁵¹ על כל פנים, אין זה מפליא כלל, שלאור מצב זה נמנעו חוקרים מלזוזר ולדעת בפרט ההלכה הכת עד לפרוטום החומר כולו.

בכל אלה, וכן בחומר ההלכתי הנוסף שטרם פרוטום (היתה לי ההזמנות להציג בו; זהו חומר פרוגנטרי ביותר, שرك בקושי היה אפשר להציג ממנו דבר של ממש), הרושם המראשים ביותר העולה מהם הוא הקרבה הגדולה לעולם ההלכה של חז"ל – קרבה בלשון, במינוח, בפרט ההלכה ובכל עולם מושגיהם. על מונחים אחדים העיר עוד שכרת

⁴⁸ ולאו דואקה מצדם של חיאולוגים – ראה למשל דבריו הנלהבים של אולבריטט בספרו לגילון של המגילות: W.F. Albright, *BASOR Suppl.* 1951, p. 58. – וראה הרצעתו של ד"ר סטפן בקיוך הכנס (לעיל, הערה כוכב בראש המאמר). אבל לעומת זאת ראה מה שכתב סמיה כבר בשנת 1959 M. Smith, (1959) 7 [1960], p. 347ff. וראה להלן, הערה 134.

⁴⁹ וכוראה כמספר הזה טפסים שונים של סרך היחד. כאמור, נמצאו גם שרידים של קטעים שישיכותם עד להלן, הערה 60).

⁵⁰ ראה כבר: מיליק (לעיל, הערה 37). וכן נואה לאורה מן הקטעים הנוספים שטרם הוחקרו בספרות המחקר. ראה לעיל, הערה 45 והנסמן שם.

אבל בעיקר היו אלה דרך פרסום של החומר ההלכתי ודרך הטיפול בו שגרמו לריפוי ידים. המשמעות על מיציאות שונות והציפיות לתגלויות נוספות גרמו לדחיתת כל שימוש רציני בהלכות הכת לגוףן עד לפרסום הממצאים – אלא שאלה איךו לבוא. חלק גדול משרידי חיבורים הכתיים שבמגילות לא פורסם עדין כל-⁴⁴, ואפלו החיבור ההלכתי החשוב ביותר, 'ברית דמשק', אין לנו ממנו עדין מהדורה בקדורתה המבוססת על שרידי המגילות.⁴⁵ מלבד שמוות מכתיחסות מחר, ומרתיעות מאידך, לא היה ברור כלל מה נתגלה מן החומר הזה, וлемה יש עוד לצפות. ויצאים מן הכלל הם שני החיבורים הגדולים והחשובים: 'ספר היחד' ו'מגילת המקדש'. ואכן, הערכתנו למהדרים שטיפלו גם בצדדים ההלכתיים שבהם – בראש ובראשונה פרופ' ידין המנוח ויבל' א' פרופ' ליכט – שאף-על-פי שאין ההלכה מתוך החמחחות, עשו מאמצים גדולים ותרמו רכובות להבנת ההלכה שבחיבורים אלה. אלא שההלכה זו מיוחדת היא במנה, וזאת יש לחתה בחשבון בכל דין. כוונתי, שהם מכילים בעיקרים ההלכה הפליגותית, דהיינו: מצד אחד ההלכה פנימית לסדרי החיים בתוך העדה ('ספר היחד'), ומצד מעין ההלכה אוטופית ('מגילת המקדש'). ברורו שהם מכילים גם הרבה פרטיה ההלכות כללות ותפישות יסוד בהלכה, המשקפות יפה את עולם ההלכה של הכת; אבל חיבורים אלה עצם אינם חיבורו ההלכה במובן הרגיל והרחיב של המונח.

ואילו שרידיהם של חיבורו ההלכה אחרים – והרי מדובר רק בשרידים – חיבורים שאילו שנדינם לא מקרה, לא פשר מקרה ולא עלמה הייחודי של הכת, חיבורים שאין בהם אלא ההלכה בלבד – לא זכו עדין לפרסום, מלבד פירורים.⁴⁶ הסיבות לכך מרובות: בראש ובראשונה משום שהחומר שבחיבורו מופיע בזורה פרוגנטרית ביותר, שהטיפול בו,

⁴⁴ חבוי הכת בתחום ההלכה שפօסמו ונשמו בביבליוגרפיה של קימרון (לעיל, סוף הערה 4).

⁴⁵ חיבור זה, שהוא יסוד להבנת הלוות הכת, עדיןណון בספרות המחקר על יסוד הטקסט שעה מהשרידים שנתגלו בגנים קאהר! על-פי שרידים אלו הוא הווא נדפס, וחזרו ונדפס, חדרים לברוקס (לאחרונה באופן חלקי עליידי דיוויזס [לעיל, הערה 3], עמ' 232 ואילך). ח' רבנן מוכיר כבור מהדורתו הראשינה (*The Zadokite Documents*, Oxford 1953 ידיעות חדשות שמעזאו בין מגילות ים המלח, ואילו במדורדו השני (משנת 1956/8, עמ' [VII] 1956) הוא מדבר כבר על קטעים ובאים שטרם וורטמו, והם מכך חלק גדול, של הטקסט. מכך זה לא השנה עד היום: מן הידיעות המקוטעות ומן השמדוות המוערפלות עליה, שמלבד הקטעים המכובדים לקטעי הגנזה מצויים קטעים חדשים לנגידי מן החיבור, במיוחד בתחום ההלכה. וכן קטעים שככל לא בורא הם הם שייכים לברית דמשק, למגילת הסרכים או לחיבורו ההלכה אחרים של הכת. בכך זה אין להסתירה שחוקרים רציניים נמנעו מלהזין בגורשו לגופו (וראה עד להלן, הערה 60).

⁴⁶ וכהגדרתם של בני הכת עצם ואבחןם בין ספר היחד בתקופה 'כל ימי משלחת בילע' (ספר היחד II). לבן הספר לכול עדת ישראל באחרית הימים' (ספר העדת I, 1). (J. Baumgarten, *JJS* 41 (1990) ראה לעיל, הערה 44 [ראה כתה]).

[ב]

קודם ליכול אציג בפניכם את המגילה עצמה:⁵⁵ והי מגילה שאינה גדולה במיוחד; יש לשער שהויה בה מקורה לפחות כ-130 שורות.⁵⁶ ומהן שוחזרו פחות או יותר כ-130 שורות (לשם השוואה: מגילת המקדש הכללה למליה משבסרו כל מהדריה).⁵⁷ המגילה הגיעה אלינו בצורה פרוגמנטרית ביותר – והיא שוחזרה מקטיעים ומאף שורות. המגילה השיכים לשישה טפסים⁵⁸ שונים של החיבור, מהם על קלף קטועים ומספרדים רבים. על שוחזרה של המגילה עמל פרופ' סטרגנאל מהרוואר במשך שנים רבות ומפרידים רבים. על שוחזרה של המגילה עמל פרופ' סטרגנאל מהרוואר במשך שנים ומהם על פאיירוס. וילמים הציגו אליו ד"ר קימרון מאדר-שבע. רוחאות ארכיב את הדיבור להלן – שמצוים בה מושגים, מונחים ולשונות⁵⁹ הקורובים באופן מחייב, ולעתים אף באופן מדרים, לעולמים של תנאים. מגילת ממת' נמסרה בזמן לטיפולם המשור של פרופ' ג' סטרגנאל וא' קימרון, והם שביקשוני לפני שנים אחדות לעין בהלכות המרובות שבה; תוך כדי כך נתתי את דעתך על הלכות הכת בכלין ועל מקומן של הלוות אלו במסגרת עולמים של חז"ל.

יעקב זוסמן

בדמונו,⁶⁰ ובעקבותיו באו אחרים; אבל כבר כתוב הגרא"ש ליברמן על ברית דמשק: 'העודה זו משופעת במילים ובביטויים עבריים חיים, המזדמנים בספרות התלמודית, במספר רב יותר מאשר כל מהדריה'.⁶¹ קרבה זו הולכת וגוברת בחומר החדש ההולך ומתגלה,⁶² והוא בROLLET במיוחד במגילה החדשה (מגילת 'מקצת מעשי החורה'; להלן: 'ממ"ת') – שעליה ארוחיב את הדיבור להלן – שמצוים בה מושגים, מונחים ולשונות⁶³ הקורובים באופן מחייב, ולעתים אף באופן מדרים, לעולמים של תנאים. מגילת ממת' נמסרה בזמן לטיפולם המשור של פרופ' ג' סטרגנאל וא' קימרון, והם שביקשוני לפני שנים אחדות לעין בהלכות המרובות שבה; תוך כדי כך נתתי את דעתך על הלכות הכת בכלין ועל מקומן של

⁵⁵ המגילה החכירה, ברミיה ובקערה, כמה וכמה פעמים בספרות המחקר מאז שנת 1956. וכך: J. Strugnell, *RB* 63 (1956), p. 65; *ibidem*, *BA* 19/4 (1956), p. 93; F. M. Cross, *Festschrift Albright* 1961, p. E. Qimron and J. Strugnell, 'An Unpublished 186; J.T. Milik, *DJD* III (1962), p. 222. [נווכח גם: Halakhic Letter from Qumran', *Biblical Archeology Today*, Jerusalem 1985 הנקודות על המגילה לא נזכרה מגילה זו כלל. ואכן עלי לצין במידת האפשר את פרופ' י' באומגרטן (J. Baumgarten, 'The Pharisaic-Sadducean Controversies about Purity and the Qumran Texts', *JJS* 30 (1980), pp. 157–170]. של ספק מגילת המקדש ועל ספק רמי ידיעות מגילתו בדורות יין לחכוריו העוד נזכר גם בהלילות בהן ההליכה כהונה. מקדש וקדושים (במידת הצורך את קדשו של המגילה) בדורות יין בדורות יין לחכוריו (גנ"ל, וראה גם להלן, עמ' 56–57 והערה 185). עדמד כבר על כמה מן הדברים שידונו להלן (ראה עוד להלן, העורות, עמ' 76, 89 ועוד).

⁵⁶ מספר זה כולל את שורי הולח, לפי מנין המדיררים (במספרו השורות כפי שצוינו להלן [להלן: A. 1–21; ב': 82–82; ב': 1–1]. רבי היסום: C, 1–32] אפשר שיחולו עוד שניים במחודורה הסופית של המגילה). ראה עוד להלן, הערה 65.

⁵⁷ נראה שאף שישו של החיבור באיגרת (כנראה ממשית), הוא הפך להיות חלק מספריית הכת; ייעדו על כן מספר העתקות ממנה. (כ碼מוני שכן שם ה' נזכר בחיבור כלו; ראה יידן, מגהמ"ק, עמ' 300. לעיתים נראה שהוא נגע בכוננה מלוזכיהם, למשל בכתבויים: 'שברור ברי' [B, 16], 'זבקש מלפני' [C, 28]. הישר הטוב לפניו [C, 31] וודע.) ראה לעיל, הערה 55.

⁵⁸ ראה: שכרת, ברית דמשק, עמ' IX, ועוד.

⁵⁹ שליברמן, יונית ווונות בארץ ישראל, ירושלים תשכ"ג, עמ' 104. הערה 149. [וראה כבר: הנ"ל, *T&S*, עמ' 198; הנ"ל, תוס"ר, א, עמ' 188; וכעת: הנ"ל, תוכ"פ מועד, עמ' 745. והשוו: ל' גינצברג, פירושים וחידושים בירושלמי, ב, ניו יורק תש"א, עמ' 323, הערה 5.] ראה למשל מליק (להלן, הערה 55): לאחרונה, ובמינוי ההלכתי בין חבוי הכת לספרות חז"ל. פה ושם הצבעו חוקרם שונים על הקריאה הגדולה בלשון ובמשמעות ההלכתי בין חבוי הכת לספרות חז"ל. הוא לא שאל מליק (להלן, הערה 55): לאחרונה, ובהדגשה, 'ידין מבאו למלילה המקדש (עמ' 29–33). הוא הא צבע על 'המלים והמונחים המצריים אך ורק בלשון' המכונה לשון חכמים', ובמוחוד על 'השימוש במונחים הלכתיים שחשיבות העיקריית טמונה בויקה בין הלוות המגילה להלכות בית שני'. כן עמד (שם, עמ' 305–306) על 'הזיקה בין תורת הכת בין הלוות קדומות... והלכות חז"ל המnobשות' תורה שבعلיה הלוות השונות נזקוק לה ולשונה המשפט ההלכתי. ראה עוד להלן, עמ' 46; וראה: א' גולדברג, 'המדרש הקדום והמדרש המאוחר', תרכין נ' ('תש"א'), עמ' 96.

⁶⁰ החומר ההלכתי המבוקש, בין זה שפורסם (ואה לעיל, הערה 44) ובין מה שטרם הגיע לפירוט. הווא מגוון ביותר ונגע לרוב תחומי ההלכה. אבל, בדורות הלהכה העתיקה שבספרות חז"ל (ואה להלן, הערה 66) בולטות בהן הלוות טהרה, כהונה, מקדש וקדושים (במידת הצורך צערת; ראה להלן, הערה 102 א'). קיינה, ובזכבה (וכי בהחלט ממעין איסור קרבת בין בז לזהב, הדומה במקצת לשמשת שבת א. ג, שעליה אמרו חז"ל: 'באו וראו עד היכן פרצה טהרה בישראל וכו') ('תוספות שבת א. ז'). משמרות הכרותים, הלוות, שבת ומוסעים ועוד. אלא שכאמור החומר מקטוע ביוור. אזכור כאן רקע, גדול למדי אבל פגום ביוור, ובו הלוות לקיטות תאנינים בטהרה וטהרת משקין: הלהכה המعروרת דמיונית לאוთה הלהכה דרמטית שנחלקו בה השמי והולל: בוצרין – מוסקין – בטהרה, והבציר לגות הוכשר (בכל' שבת. ז' ע"א). עיליה אמרו: 'אם תקניתני גורני טומאה אף על המסיקה – נצער חרב בבית המדרש וכי היה קשה לישראל כיום שנעשה בו העל' (ואה תוכ"פ שם, עמ' 15; וראה עוד להלן, הערות 113, 113). (237).

⁶¹ כאמור, אופיים הפרוגמנטרי והידיוטי החלקיים על חומר טרומים גורם למוכבה ורבה, וכך קורה כאמור, אופיים הפרוגמנטרי והידיוטי החלקיים על חומר טרומים גורם למוכבה ורבה, וכך קורה שהמטפל במגילה אחת אינו יודע על קיומם של קטיעים נספחים מאותו חיבור עצמו, והמטפל בקטיעם יינוי יודע את טיב הקטע שבדיו – כך קרה לואן דר-פליך עם קטע הלהכה 'Une Halakha Encore Inédite', שאנו אלא קטע מмагילת המקדש (ראה יידן, מגהמ"ק, עמ' ח). בדורות לכך גם לידין עצמו. שرك פירורי ידיעות הגיעו אליו מן המגילה שלנו (שם, ב, עמ' 150). וכמודמוני שלו ידע יותר, היה מיסק מסקנות אחרות גם על מגילת המקדש. ראה להלן, עמ' 56.

⁶² בלשון ובמשמעות דין ד"ר קימרון, ומארנו עומד להפרנס בקובץ הרצאות של הכנס, שהזוכר בהערה שבראש המאמר.

בראש סעיפי ההלכות, לאחר הלוות, באה פтиחה בלשון זו: 'אללה מקצת דברינו בתורה אליהם מקצת דברי המעשין שא אנחנו חושבים' וכו' (B, 1–2) – ובסוף החיבור, בקטעים שקראי קודם לכך, בסגנון דומה: 'זאך אנחנו כתבנו אליך מקצת מעשי התורה – שחשבנו לטוב לך ולעמך' (C, 26–27). 'מקצת דברי המעשין' רימקצת מעשי התורה – ככלומר, מפורטים כאן באיגרת מקצת ההלכות שברטינן נחלקו הכת ומתנגדיה. ואפשר שכבר כאן 'מעשה' במשמעותו 'מעשה', 'ספר המעשים', 'שם מעשוי פסק ההלכה', ספר הפסקים; הארכ'-ישראלים המאוחר יותר 'מעשה', 'ספר המעשים', 'ספר ההלכה', ספר הפסקים; וכבר הראה ליברמן בשעתו, שמשמעות המונח 'מעשה' בארץ-ישראל היא: פסק ההלכה, ו'ההלכה' בכלל;⁶² על כל פנים, המהדרים החליטו לנחות את המגילות בהם: 'מקצת מעשי התורה'.

מגילת חדשה זו (מגילת מ"ח) שכלי עיקרה ההלכה – סעיף אחר סעיף של פרטיה ההלכות – היא מיוחדת בכך שהיא שונה מכל שאר חיבוריו ההלכות של הכת שנתגלו עד כה מכמה בחרנות. אקדמיים ואציזין במיוחד שלשה תחומיים אלה:

(א) פולמוס ההלכה – דהינו סעיפי ההלכה מפורטים, שבהם נבדلت הכת מתנגדיה וחולקת עליהם. בהלכה המצוויה בשאר כתבי הכת (וכן בספרים החיצוניים ועוד) אין יודע בדרך כלל האם מדבר בהלכה יהודית של הכת או בהלכה המקובל על דעת הכל, ובמידה שהיא סוטה מן ההלכה המצוויה בספרות חז"ל, אין יודע האם שלב בשלבי התפתחות ההלכה לפני – מה שיגיר כינה 'ההלכה עתיקה' – או שלפניך ההלכה כיתית. דהינו לא שלב שונה אלא תפיסה אחרת.⁶³ ואילו במגילות שלנו מוצגת במושך המחלוקת, דהינו מחלוקת בין שני המהדות החולקים זה על זה. (ב) תחומי ההלכה – אין זו ההלכה לסדרי החיים של היחיד וההלכה יהודית לחברי הכת כ'סדר היהוד', או ההלכה אוטופית ופרשנית כללית ומקיפה של חוקי התורה כבמגילת המקדש⁶⁴ – אלא ההלכה הנוגעת מן הקדומים שבמגילות קומראן. מוקמה של המגילות בחולות הכת מצפה עוד אפוא לבירור. על המסגרת והרקע ההיסטורי עמוד בהרחבת פורס' טרגול במכאו למהדורות המגילות.

⁶² יש ליברמן, 'ספר המעשים – ספר הפסקים', תרכין ב (תרצ"א), עמ' 377; וראה גם: ח' אלבק, סינון (תשכ"ב), עמ' צו; והשווה: אורבן, ההלכה, עמ' 61, ועמ' 268, ועודמ"ל.

על הביטוי 'עשה תורה', ראה: ש' אברמסון, לשוננו יט (תש"ד), עמ' 61 ואילך; ש' ספראי, תרכין לה (תשכ"ט), עמ' 90. והשווה סרך התורה, 21: 5, ועמיו בתורה; ובハウrat Licet במדורות, עמ' 135. וראה גם: דיזיס (לעיל, הערכה 3), עמ' 48, ורבים אחרים.

⁶³ הלוח נמסר בתחילת לטיפולו של פרופ' י' מליק וכעת לידיו של פרופ' ש' טלמון. על כל פנים, הלוח וקיימת המעודת אף הן ההלכה, העומדת של הלוח בראש כתבי-פולמוס בעניין ההלכה מדגישה שוכן את השיבתו בעולמה של הכת וביחודה, כפי שהדבר עלה גם משאר כתבייה.

גם לוח זה החוכר ככר ספרות – לראשונה על ידי מליק (J. Milik, *VTS* 4 [1957], p. 25) ומשם אצל אחרים (וראה יידן, ארכיאולוגיה, עמ' 168).

תיאוריות כתתי מבוססות – בשם ושלא בשם – וברצוני להעמיד דברים על דיווקם ועל חוקתם, כפי שאני מבין אותם. זהו חיבור פולמוסי בנושאי ההלכה. המחבר פונה אל מתנגדיו ומנסה לשכנעם לקבל את עמדותיו בפרט ההלכה. החיבור כתוב כאיגרת, כפניה אישית, כנראה*, של אחד ממנהיגי הכת אל אחד ממנהיגי הצבא שכנג' (או שאינו שיק בօפן ברור לאחד המהנות) – והוא מנוסח בלשון מתונה יחסית. פתיחת החיבור חסנה – כריגל, העיקר חסר מן הספר – ואין אנו יודעים מי פונה אל מי, מודיע ובאיוזו הזדמנויות. אבל מן הטעים ברור שהמחבר מקופה עוד לשכנע,⁶⁵ והוא פונה אל הנமען לטוב לך ולעמך'; ושוב' יונחשה לך לצדקה בעשותך הישר והטוב לפניו – לטוב לך ולישראל' (C, 27–32). ומשום שאנו מזכירם בעשותך הישר והטוב עצה – וכל אלה ובקש מלפניהם שיתקן את עצך והרוחיק ממך מחשבת רעה ועצה שבאו מקצת הברכות והקללות שכותב בספר מושה וזה הוא אחראית הימים שישבו בישראל' (C, 20–21). ועל כן כתבנו אלק... שחשבנו לטוב לך ולעמך' שריאנו עמק ערמה ומדע תורה הבן בכל אלה ובקש מלפניהם שיתקן את עצך והרוחיק ממך מחשבת רעה ועצה בלבד בשל שתש晦 באחרית העת' (C, 26–30).⁶⁶

מהו נשתרMER נראה, שהחיבור כלל במקומו: פתיחה ופניה אישית (שמהם לא נשתרMER כלום); לאחריהם,لوح שנה המפרט את כל שבתות ומועדיו השנה סדרון (שממנו שרדו חלקים מהחציון העליונה);⁶⁷ בעקבותיו סעיפי ההלכה, כעשרים במנין, שבחן נחלקו הכת ומתנגדיה; ולבסוף, דברי סיכום וברכה (שקטעים מהם ציטטתי לעיל).

⁵⁹ כאמור משתמש מכך שמדובר בשלבים הראשונים של התהווות הכת (ראה להלן, הערכה 20) וראתה כת: פלוסר, *Judaism*, עמ' 722]: אבל, כמובן, אפשר שההינה המתונה קשורה ליחסים האישיים שבין הכותב לנען. על כל פנים, מסיבות פילוגרניות סבר וחוקרים (למשל קורס, לעיל, הערכה 55), שהיבורנו הוא מן הקדומים שבמגילות קומראן. מוקמה של המגילות בחולות הכת מצפה עוד אפוא לבירור. על המסגרת והרקע ההיסטורי עמוד בהרחבת פורס' טרגול במכאו למהדורות המגילות.

⁶⁰ גם מבחינה זו, דהיינו מבחן המבנה הספרותי, יש דמיון-מה בין 'מקצת מעשה תורה' לרביות דמשק, ובשנים מושלבת ההלכה במסגרת של דברי פתיחה (מה ששבচন্তৰ, התלמודי, כינה: 'יאגדה' שביבורו) ובמסגרת דברי סיום. בעוד שבכברית דמשק נשתרמה הפתיחה וחסן, כנראה (?), הסיום, הרי במא"ת נשתרמו דברי הסיום ויש להנין שאף בה היו דברי פתיחה (והסדר המקורי היה: הפתיחה, הלוות, מקצת דברי סיום; מן הפתיחה לא נשתרMER [או עדין לא והה] כלום, וכן מן הלחון נשתרמו רק שרידים, ובוואות אחד בלבד – אבל אין סיבה של ממש לפפק בשיכותו לחיבור). מן הפטוריות המעתים, וכן מן השמות המעתות, עולה שכנראה גם שימוש של 'ברית דמשק' הוא סעיף ההלכה, שרבים מהם טרם פורטו, וכל היתר אינו אלא פתיחה ומסגרת לילית, בדומה לחיבורנו. החלוקת המקובלות ל-'Admonition' ו-'Laws' ספק אם יש לה ממש מושג; ראה: רביין, ברית דמשק, עמ' X: 'Two entirely different writings'!

⁶¹ הלוח נמסר בתחילת לטיפולו של פרופ' י' מליק וכעת לידיו של פרופ' ש' טלמון. על כל פנים, הלוח וקיימת המעודת אף הן ההלכה, העומדת של הלוח בראש כתבי-פולמוס בעניין ההלכה מדגישה שוכן את השיבתו בעולמה של הכת וביחודה, כפי שהדבר עלה גם משאר כתבייה. גם לוח זה החוכר ככר ספרות – לראשונה על ידי מליק (J. Milik, *VTS* 4 [1957], p. 25) ומשם אצל אחרים (וראה יידן, ארכיאולוגיה, עמ' 168).

⁶² ראה להלן, עמ' 65.
⁶³ ראה לעיל, הערכה 46.

כאמור, הניסוחים והמנוחים קורובים מאוד לעולם של חז"ל – ואזכיר כאן רק כמה מהן: 'פרת חטאת', 'הערב שמש', 'מצוות/ניצוק', 'ידות כלים', 'טהרת הקודש', 'עטרות' (במובן שונה מן השגור בספרות חז"ל), 'ארץ ישראל' (במובן ההלכתי), 'יראי'⁶⁸ ועוד.

המגנה המשותף לכל סעיפי ההלכה: הcolo לחומרא! הכותב מתייחס ומחרע על כך. השער שכנגד מתיר ומתרה במקום שיש להחמיר ולטמא, ולפעמים אף מוסיף דברי הטפה ואזהרה: 'עכ'ל לבני הכהנים והוא לזהור בדבר זהה בשל שלו יהיו מסיים את העם עון' (B, 12–13, וכן B, 26–27); 'כי... ראי לזהור... ולהיות יראים מהמקדש' (B, 48–49). על כל פנים, החומרה בולטת ביותר, וככלו של דבר: הם משווים את מידותיהם תמיד לחומרא, מה שאסור אסור בכל מקרה, ומה שטמא טמא לחלוותן. על אופי זה של ההלכה הניתנת עמדו כבר גיגר ואחרים⁶⁹, ולאחרונה עמד על כך בהדגשה ליברמן, במאמרו הראשון על המגילות והכתות.⁷⁰

* * *

ובכן, שני הצדדים המתפלמים והחולקים זה על זה במקצת מעשי התורה, מי הם? אולי מתחנות הם מייצגים? מה טיב ההלכהיהם? ומה היחס בין ההלכה אל ההלכה חז"ל – דהיינו ההלכה הפרושית-הרבענית?

ההלכה המקובלת על הדובר – במידה שיש לנו חומר להשוואה – זהה בדרך כלל עם ההלכה שבשער כתבי כת דבר יהודה, וכן גם המונחים ומטבעות הלשון; לפניו קוּרְפָּס ספרותי והלכתי אחד. וכעת ברור שההלכה זו נוגדת את ההלכה המקובלת בספרות חז"ל. עובדה זו, שכבר הרגינו בה חזקרים פה ושם, עלתה בפעם מנגנון המגילה שלנו. ככל העדיפות שבהם עמדת הכת בורה, ההלכה שהם חולקים עליה וЛОחותם בה ההלכה פרושית היא.⁷¹ יתר על כן, במקרים שחז"ל מעמידים במפורש את דעתם לעומת דעתה שטרם פורסמו). לחיבורו של ההלכה פסולי חיתון בחוגי כהונה שנגן סלסל בעצמן', ראה: א' גיגר, 'בחולה מעמי', החלין ה (תר"כ), עמ' 73–75 (ועהارة פוזנסקי בקבוצת מאמרים, עמ' 376); וראה אורבן, 'מעמד ותנהגה', עמ' 41 (=מעולםם של חכמים, עמ' 59).⁷² משמעותה המדוקחת של 'עטרות' בספרות הכת לא נראה כי כל נוראה (פאה, עמ' 158 והנסמן שם).⁷³ ראה תוכ'פ', פאה, עמ' 158 והנסמן שם.⁷⁴ ראה אורבן, 'נחותה של הילן', העלה 2 והנסמן שם.⁷⁵ גיגר, המקרה והרגומו, עמ' 88 – לפחות במידה שנווגע לטהרת הכהנים ועובדות בית המקדש. ועוד: רואה עד פראנקל, הלן, העלה 205.

⁷⁰ ליברמן (עליל. העלה 39). מדבר על 'Ultra-Pious Extremists'.

⁷¹ זאת כמובן נגרור לחקרם שהאתmeno להויכה שההלכה של הכת ההלכה פרושית היא – 'פרושית' באות בקשרו זה (בר' העתקתי לפרס': אין הן נושא בפני עצמו, אלא הנמקה והגדמה לנושא 'זנות' הנדרן שם). הכוונה היא כמובן לפסולי חיתון ולישאי חעדות, של כוהנים (ראה תורה כהנים. קדושים דפי': '...להונחה... יכול לא יתנה לא לירושאל וכו', ועיין שם, הלכה ג וירושלמי ריש כלאים). שעתנו וכלאים, בחזרה זה, בקשר זה, מצוי גם בספרות חז"ל, כגון מסכת עריות, הלכה יט (כתב ביר קירפמן, סוף מסכת קידושין), דרך ארץ רבה פק א (ב' הייער, מסכתות עריות, עמ' 92). ראה: אפסטיין, מלנה', עמ' 979 והנסמן שם; ב' מ לויין, גנו קדם ג (תרפ"ה), עמ' 12 ועוד; והשווה גם ירו' סוטה א, ח, יז ע"ב: 'כשם שכרכינן זרועין כלאים כך בנותיהם זרועות כלאים' (וכן הוא נמצא בקטני ההלכה אחרים מן המגילות

והמחלוקות עם משותם של התנאים. קרכיה זו בא לידי ביטוי: בניסוח – סעיף אחר פרט הלבות בו אחר זו, בדומה לשנה; בטרמינולוגיה – מינוח הלכתית מפותח, שהכרנו עד כה רק ממשמעותו של חז"ל, מצוי כבר כאן כשהוא מגובש ומנוסח במתבעות קבועים; ומעל כלול בתוכן – פרט הלבות ופולמוס המצוים בספרות חז"ל כמחלוקות עם כתות פורשות נמצאים כאן מנוסחים לפרטיהם, אבל מן הצד שכנגן.

במגילה כעשרים סעיפי ההלכה⁷⁶ – מהם קצרים ומהם ארוכים יותר. הפלמוס ברור כבר מן הפתיחה של רשות ההלכות. וכן מן הסיום, ולעתים גם מניסוחה העמיק עצמו שבו מודגשת הדעתה המנוגדת של הצדדים, כגון: 'יעל... אנחנו אומרים...'; 'יעל... אנחנו חשבים...'; 'ואתם יודעים ש...'; ולעתים גם בתוספת נימוקים: 'כי...', 'בשל ש...', 'בגאל ש...'; או 'כתחוב', וזה דבר כתוב. אלא שלא תמיד ברורות עמדותיהם של שני הצדדים, משום שהדבר אינו מפורש במגילה, ובעיקר משום שהטקסט פגום ולקוי בביתר. לעיתים ניתן רק לשער או לנחש את השלחת החסר, מתוך הסוכרים ומגילת המקדש) ובמיוחד מトーון השוואה עם שאר סעיפי המגילה או עם חיבורו. הכת האחרים (ברית דמשק, מגילת הסוכרים ומגילת המקדש) ובמיוחד מトーון השוואה לספרות חז"ל. אבל תמיד יש לזכור שהדברים מבוססים על טקסט מאוד פרוגנטרי, שהשלמותו מבוססת לעיתים על השערות בלבד.

סדר ההלכה וסמכותו זו לו לא תמיד ברורים. על כל פנים, רובן שייכות לתחומי טהרה, מקדש וכוהנה⁷⁷, וככראה גם איסורי חיתון ועריות באים כאן רק בהקשר לכוהנה ולמקדש.⁷⁸

⁶⁵ החלוקה בין העסיפים לא תמיד ברורה (וממילא גם מניינים איינו ברור): הם פותחים בדרך כלל בנוסחות קבועות פחות או יותר: 'יעל...', 'יעל...', 'זאך על...', 'זאך על...' – אלא שפתיחות אלו השרות בinalg האלקנות המרוכבת שכחבייהיד (כמה החסר בסעיפי ההלכה אינה בורה עדין – אפשר שחסורת רק שורות בודדות, ואפשר עמוד שלם ואולי אף יתר).

⁶⁶ תוספה שאבותה א, ג: 'קשה טומאת מקדש וקדשו מכל עבירות שבתורה'. – על מרכזיותן של ההלכה מקדש וקדשו, טומאה וטהרה, כהונה ותמנות כהונה (הלוות קדושים, טהרות וח:right) בעולמה של ההלכה הקדומה, עתיד אני לדון בהקשר אחר. על כל פנים אין במגילה שלנו לא הלוות שבת ומועד, לא דיני עריות, ולא דיני מנותות והלוות שבין אדם לחברו, המציגים בחיבורים אחרים (כגון: ...'ולשمر או תים' השבת כפרושה ואת המועדות ואת יום התעניינה כמצאת בא' הכרית החדישה...', נברית דמשק VII, 18); והמשפטים אשר ילכו בס אנשי הtmpים קדוש איש את רעהו [פרק היחד שרכ' VIII, 20]. מבין שלושת מצורות בילע'ל: 'זנות ההון והעכירות והטהרות והטמאות בסכ' הדובלים', 21–20, ראה העדרה שכתר שם) – דהיינו: 'ההינין והעכירות והטהרות והטמאות והעריות' – שהן גוף תורה (משנה הגינה א, ח) – דינה המגילה שלנו בטמא מקדש בלבד.

⁶⁷ גם הלוות אהרות – כנון הלוות כלאים (B, 76–78): כלאי הומה ובגדים, כלאי הכרם וכלאי זורעים – באות בקשרו זה (בר' העתקתי לפרס': אין הן נושא בפני עצמה, אלא הנמקה והגדמה לנושא 'זנות' הנדרן שם). הכוונה היא כמובן לפסולי חיתון ולישאי חעדות, של כוהנים (ראה תורה כהנים. קדושים דפי': '...להונחה... יכול לא יתנה לא לירושאל וכו', ועיין שם, הלכה ג וירושלמי ריש כלאים). שעתנו וכלאים, בחזרה זה, בקשר זה, מצוי גם בספרות חז"ל, כגון מסכת עריות, הלכה יט (כתב ביר קירפמן, סוף מסכת קידושין), דרך ארץ רבה פק א (ב' הייער, מסכתות עריות, עמ' 92). ראה: אפסטיין, מלנה', עמ' 979 והנסמן שם; ב' מ לויין, גנו קדם ג (תרפ"ה), עמ' 12 ועוד; והשווה גם ירו' סוטה א, ח, יז ע"ב: 'כשם שכרכינן זרועין כלאים כך בנותיהם זרועות כלאים' (וכן הוא נמצא בקטני ההלכה אחרים מן המגילות

אנו עליכם פרושים שאתם מטהרים את הניצוק', דהינו את עמוד המשקה הניצוק מכליל אל כל', ומחבר את המשקה התחתון הטמא אל המשקה העליון הטהור.⁷⁶ והנה בחיבור שלנו מפורש: זוא על המוצקות אנחנו אומרים שהם שאין בהם טהרה ואף המוצקות אין מבדילות בין הטמא לטהור כי לחות המוצקות והמקבל מהמה כהן לחאה (B, 55–58).⁷⁷

ニיש לשים לב לכך שבסעיף זה מופיע פעמים המלה 'אף' – ואפשר שכאן לפניו שני תחסיעפים; 'ניצוק' מופיע במשנה (מלבד משנה זו במסכת ידים ומשנת מכשירין ה, ט⁷⁸) גם בטහרות ח, ט: 'הניצוק... אין חיבור לא לטומה ולא לטורה'; לטומה: בןוצר לעיל וכן הרואר לצין, שבודהה לכך, גם מחלוקות הפרושים והצדוקים בספרות חז"ל (ראה להלן, הערא 147) נשתו ברכובן בזרת דרישת ויכוח ופולמוס ישיר (משנת ידים ה'נ', תוספთ סוף חגיגת, משנה מכות א, ג, בכל ב' ב' כתו ע'ב, בבלי מנוחות סה ע'ב. במקרים אחרים לא ברורה כלל עםתרו של הצד שנגנ'ר, כגון טהרה רשות ח, ט ב' [ה'ה ב, ב], נדה ד, ב) – ולא באתי אלא להעיר בלבד.

לسانנו של פולמוסים אלה אהה: 'יבער, ציון לא (תשכ"ו), עמ' 127; ולאחרונה מקיסטר, מחקרים ירושלים במחשבת ישראל א/ב (תשכ"ב). ב', עמ' 15–16; ד' ר' מ' מישור הפנה השומת לבני סנהדרין צ"א: יורי כהן וכר' (בארכט ארכ'ישלאלית – עי"ש וראה ב'ר פס"א, עמ' 666; קוטש, מחקרים בארמית גלילית, עמ' 46; ייחוס תנאים ואמוראים, עמ' לה) – ושם שלא בהקשר הלכתי, וודרך צ"ע. ניצוק' במכובן של קילוח משקה (ראה ירו ע"ז ד, ח, מד ע"א) נתייחס בספרות התנאים כמנוחה בהלכה טהורת בלבך ומשם בספרות האמוראים, בהשלה ישירה, ליין נס – שכמה מפרטי הלכתיו ודומיהם ההלכות טהרות – כבדרי וביבנו שמהה בתשובהו באור זרוע, ח'ד, סימן קסה: 'ירוב הלכות יי"ד רמו ולוטמאה טהרה'). המונח נמצא במסניות סדר טהרות צחיניית להן, ובבבלי ובירושלמי (בירור' עבודה וזה הנ'ל – הופעה יחידה) רק בມוואות של אותן כרך מא, עמ' 44; וסתה מה' ע"ב. באוצר לשון התוספთ, כרך ג, עמ' 573 ע"א–ע"ב; גיטין ט ר' ר' נאה כרך מא, עמ' 192) – ראה העצת פירושו של הר"ש ליברמן, תוס"ר, ד, ר' נסמו ור' אבנאי גם המונח ההלכתי המופשט? על כל פנים בתוכו'פ' שבת, עמ' 274 (ובמקבילה בתוכו'פ' ביצה, עמ' 982) אין זכר לפירוש זה; ובתוספותא שבת – ככל הנראה טעות סופר רגילה בכ"א (נדוק–ניצוק: החליק נ"ע ניגל למך ברבבייה, וכן גם בהשעת העזין). שם ש'ניצוק' טעות סופר היא במובאה שבתוספות זכחים קה ע"ב, ד' החיבורו (=תוספות מנוחה כד ע"א, ד' זירוף).

על ממשועתה של מחלוקת הפרושים והצדוקים ב'ניצוק' נאמנו השערות שונות – ראה גם ח' אליך. השלמות והוספה לדדור טהרות, עמ' 609. ולא נתקorra דעתם של כמה מן החוקרים עד שהוזיאו את הדברים מפשוטם ההלכתי על-ידי פירוש אלג'ורי למחלוקת (כגון ייניר, המקרא ורונגיון, שדרביו' ברורו שבס ענין זה ממשועתו עמוקה יותר!) נעמ' 96, וראה גם עמ' 89. וואה גראן לעיל, הערא 12. Note 12. י"א הלוי, הערא 76. ראה כתה: 'יראה גראן לעיל, הערא 12. Note 12. י"א הלוי, עמ' 89. וראה גם עמ' 412 בהערה: פינקלשטיין, הפרושים; הגיל [לעיל, הערא 24]. עמ' 217, הערא 18: דורות הראשונים א/ג, עמ' 212, הערא 410. או שכפרו במחלקה זו מכלול וכול ופטור את הדברים על-ידי מיליק (המכיר מרכיזון וחישובן של משקין, ראה שירר, ד' ר' מיליק, עמ' 215–216).

ונתני על כך בקשר אחר (ראה גם להלן, הערא 77, 215). הקטן פורסם בחלקו על-ידי מיליק (DJD III, p. 225). ומשם אצל ידין, מגהמ'ק, ב, עמ' 150–151. ועקבב'יו י' באמיגרטון (לעיל, הערא 25, הערא 164, הערא 25, ואחרים). נגיד כאן בדרכ' אגב, שכן להלכה זו שום קשר למלילת המקדש מט, 7, שאליה מסמיך אותה ידין. שם מודובר בHALOT הברהה בהלכות הקשר משקין ותוכלו הולכות טומאה וטהרה (ראה סוף הערה הקדומה), ולגביהן אין חז"ל משתמשים במונח 'ניצוק'. ראה גם: ז' ב'ח'ים, ישנים גם חדשים מן צפוני מדבר יהודה, לשונו מב (חשל'ח), עמ' 279, וידין, שם, Add. and Corr., עמ' 416.]

⁷⁶ כל הניצוק טהור – כבמשנה ידים ה'נ' – ושם כבר מחלוקת בית שמאי ובית הלל בפרט ההלכה.

כתיתית חולקת – מתאימה ההלכה הכתיתית להלכותיו של בעל האיגרת, והוא לוחם נגד ההלכה המקובלת על חז"ל!

אצ'ין כאן כמה מן הדוגמאות הבולטות, המפורשות בספרות חז"ל – והרי מספן השורף את הפה מפני הצדוקים שלא יחו אומרים במעורביהם בשם היטה נעשה. ואין זו ההלכה מופשת בלבד; חז"ל מסרו גם על התנטשוויות בין חכמי הפרושים לכוהנים גדולים שנցגו לחומרה במעורב-ישמש: מסופר על כוהן גדול שרבען יוחנן בן זכאי הכריחו לו הימא ולטבול, וכן על ישמעאל בן פיאבי שעשה במעורב' שם, וחזר ועשה בטבול-יים.⁷²

והנה בחיבור שלנו מפורש: זוא על טהרת פרת החטא השוחט השוחט השוחט השוחט של והאוסף את אפורה והמזה את מי החטא לכל אלה להעריבות המשמש היהות טהוריים בשל שאהיה הטהר מזה על הטמה כי לבני אהרן ראוי להיות... [כאן מכוטע] (B, 13–17).⁷³

ובכן, לפניו במגילת ההלכה המיוחסת על-ידי חז"ל במפואר לצדוקים!⁷⁴ ובמשנה המפורסמת, ידים פרק ד, נמנ'ו כמה מחלוקות הצדוקים והודגמה נספת. במשנה המפורסמת, ידים פרק ד, מנו כמה מחלוקות הצדוקים והפרושים, והן מנוסחות בדומה לניסוחים שבמגילת שלנו: 'אומרים צדוקים: קובלים אנו עליכם פרושים שאתם אומרים...' – במשנה ז' שם שניינו: 'אומרים צדוקים: קובלים

היה ר' פולס'ר במאמר הביקורת שלו בקורת ספר לג (תש"ח), עמ' 455 ואילך, ובצורה חרדה יותר במוליד יט (1961), עמ' 456–458. וראה להלן, הערא 164.

⁷² משנה פרה ג, ז (ושם ה, ד, תוספთא פה ג, ג–ח והנסמן שם).

⁷³ השוחה IV, p. 225. השוחה IV, p. 225. וכאן מפורש שהכהן השורף את הפה (משנה פרה ג, ג) לאו דוקא, והוא הדין לשאר מעשי הפה – כולל איסוף האפר והזואה – וגם לדעת הצדוקים אין הבדל בין מעשי הפה השינויים (ראה: נ' בירלל, 'המחליק בין הפרושים והצדוקים על מעשה פרה אודומה', בית תלמוד א [תרמ"א], עמ' 273; ש'ח קוק, 'הפרושים והצדוקים בענין פה אודומה', עיינוס ומחקרים, א, ירושלים תש"ט, עמ' 50–51. ואכן'!).

כידוע היו שפקפו באוטטניות ההיסטוריה של מסורות חז"ל בדבר מחלוקות הצדוקים והפרושים במעשי הפה. טענות אלו חזרות וועלות מפעם לפעם – לאחרונה שוב הזען לראות בכך מצאה חנאות מואהרת, ראה למשל: J. Neusner, *A History of the Mishnaic Law of Purities*, Vol. 22, Leiden 1977, pp. 177, 244; idem, *JJS* 33 (1982), p. 544 E.P. Sanders, *Jewish Law from Jesus to the Mishnah*, London–Philadelphia 1990, p. 37; H. Macobi, *JSJ* (1990), p. 60ff. וכוארה לא היה סבה של ממש שלא לנוהג מכנה הגודקים לחומרה, מכוהנים שהעריב שמשם ואינם טבולי ים, ולא עוד אלא שבמידר ובכונה מכונה 'טמאנין' היו את הכהן! (זומלולי בה כולי דאי, ח'וט' יומי' ב' ע"א, ד' ר' להוציא, עי'יש ובנסמן שם. וראה גם פרה פ' מ"ד; וראה להלן, הערא 102.) אבל מלבד הרצון להשילט את השיטה הפרושית בענין 'פומבי' (ראה להלן, הערא 220) ומרכזי כל-כך לצורכי טהרה ומקדש. הר' גליה לעין חשיבותו המשנית הגדולה: אם מצלחים הפרושים לכפota במעשי הפה את שיטתם, בדרך שהיא פסולה וטמאה בעניין הצדוקים. הר' שם שומטים כל אפשרות לטהרה לשיטה הצדוקית, וכואזן ואילך אין לא טהרה ולא עברודה אלא בדרכ' הפרושים. וכך עברודה על כל מפרשים וחוקרים (ראשון שבhem הברהה כמדוגמיה פראנקל [לעיל, הערא 6, עמ' 65]; וראה בamuגרטן [לעיל, הערא 55, עמ' 161]. DJD VII, p. 272). – על חשיבותם המופלגת של אפר-פה. מינירה וכוכ' אצל הכת ראה להמשל: ועוד.

⁷⁵ לעומתם שאנו אומרים' במגילת שלנו – ראה ש' ליברמן, יוונית ויוונית, עמ' 229, והערא 39 שם.

ואפשר שחלוקת נוספת בין פרושים לצודקים, הנרמזת במקורות חז"ל, מפורשת בחיבורו שלנו: בסדרת הוויכוחים שבין הצדוקים לרבק' יוחנן בן זכאי שבמשנה ידים, מודרך על טהרת עצמות חמור' (שם ד, ו). זאת בהתאם לשיטתם העקבית של חז"ל⁸² שהבחינו בבלת בהמות (טהורות וטמאות) ושרצים. ביןבשר לעצמות: "...שהבשר נהוג בנבלות ובשרצים מה אין כן בעצמות" (עדות ו, ג; וראה טהרות א, ד ועוד)⁸³, וכדרשותם בתורת כהנים: 'בנבלתם ולא מן העצמות'⁸⁴, החזרות ומודגשת בכל מקום – 'בשר ולא עצמות'⁸⁵. אלא שבhalbכה זו שבמשנה ידים עמדתם של הצדוקים אינה ברורה – ונחלה זו בה

סמן מסורת חז"ל בכיכל. אמנם נכוון שכך מתקבל כפשרה של מסורת התלמודית-הרבענית (ראה למשל רשי' מנוחה סה ע"ב, סדריה יצחה), ועוד שם להלן בדירת פירושו – אבל עדין ספק בעיני ואם אכן עלולה בהכרח מן פשוט של המקורות התנאים בנוסחים המוקרי (ברירתא בבלויים, ס"ו ע"א): ממהחרת השבת שבתווך הפסח, ליתא בכתבייר וברופטים ראשונים, וראה דק"ס שם. אותו כוכן, וכן באתורת כהנים אמר פ"ב, וצ"ל בכתבייר ר' שם [滿ודרות פינקלשטיין, עמ' ח'מן]: 'שבת הפסח' – שבת הקשורה לפסח, בתוכו או לאחורי, וכגינו לו שבתווך כל השנה; וראה שם שאיל הרדרות ובכפרשים שם; וראה גם יזר' פסחים פ"ז, לו ע"א, תיגניה פ"ב, עח ס"א ועוד). חכמים הכלו – לפחות להלכה – אובע אפשריות יום טוב ראשון ואחרון. שבת בראשית שבתווך הפסח ושלאתרו [שניסוחם החוזה והכלול הוא: עצרת לאחר השבת]⁸⁶) – ודרשותיהם כוננו להוזיא כל אפשרות ואיל שיטה (כגון השומרנית), מלבד זו והראשונה. גם במשנה חגינה ב, ר – ישאל לקיים דברי האומין עצרת אחר השבת – הכוונה להתרחק משחת עצרת ביום א' בכלל, ככל צורה שהיא. ואכן, דורך לפלי הלוח הסולרי הקבוע של הכת, שכן לו קולץ לה לוח של חז"ל, אפשר שיחול ט"ז בסיוון שלהם מלחמת חג השבאות של הפרושים.

ואנו דורך ממשנה ראש השנה ב, א, נראה כפשרה שלם מדויק שם ב'כינוי' (כינויים' ב'כינויים'). שמעוריהם תלולים בקידוש החודש – שהרי 'מה מרחחים, והלא מתקלקין לעניין פסח' (करशית התוספות שם, ד"ה להלעוט – אין לוחות בקש – ובאמת תירוצם ותוק' דברי התוט' שם תמווה', לכשון בעל דורות והאשונים, ג, עמ' 421 [ע"י], וראה להלן, הערא 149 והערה 168]; וראה גם דורך הופמן בפירושו לוקרה, עמ' ק"י, הערא 27, וגריניצ', שם, הערא 68, בהדגשה. – וראה ג'ר הנ'ל). רק כת שאינה תולדה בראית החודש כלל (וראין ספירה חילוה בבית דין – מנוחת סה ע"ב) יכול להטעות בית דין מבלי לקלקל מרווח עצמה, בגין צדקה מודרמן של התאמלה למועדים שלא ובין לשם 'קלקל', סתם ('כי רע עליהם מעשה החכמים בקידוש החודש' – א"ה ויס', דור דור ודורשו⁶, א, עמ' 113). רק מי שאינו מכיר כבר את הלוח הסולרי הקבוע של המינימ, וכיל ייעחו על מועדי הביתותוסין נובעת ממשנת מנוחת חגינה הנ'ל (הקשר ביטרוד כבר בתוספתא שם א, טו, וכירו' שם פ"ב, נז ע"ד, עי"ש – אבל בנוסח הביריתא שככל' [ובירושלמי] ליתא). רק הוא תיבך להתבלט בכעריות פרשניות של התאמאה.

ואפשר אולי, שנם הניסוח השלילי הבלתי רגיל שבמשנה מנוחות י, ג: 'אין קצירת העומר במושאים טוב', במקום הריל בכל מקום [משמעותו, מושפעת, ירושלמי בבלוי]: 'עצרת אחר השבת', איננו מקרי או ריק לצורכי העניין שם: הכוונה ל'כינויים' דורך, משפטו שלידעתם קצירת העומר היא תמיד במושאי שבת שללאו הפסח כלו, מה שאין כן לשיטה אחרת. אם יום טוב ואישן חל להוות בשבת (ואהוד להלן, סוף הערא 166). עצ"ע. [בשעת הנגזה אחרונה ראייתי את הערכתו של שי לויין הנרמזת במאמרו של יי' ב'אומגנטן, Biblical Archaeology Today, Jerusalem 1985, p. 30.] – והענין כלו טען עוד בירור יטדי.

ראתה תוספות יו"ט, רידים שם.⁸²

משנה חולין ט, א, ה; מושפעת עוקצין א, ו; בבלוי חולין עז ע"ב; שם קיז סע"ב; שם קבו ע"ב ועוד.⁸³

תורת כהנים שמני פ"ג ה'ב' (מהדורות ויס', נה ע"ב); שם פ"ג הלכות ה-ו (נח ע"ד); ועיין שם פ"ד ה'ה (מט ע"א); שם פ"ג ה'י (נ"ע"א).⁸⁴

תורת כהנים צו יב, טו (מהדורות ויס', לו ע"א); ועיין שם נדבה ו, ט (ז ע"ג).⁸⁵

במשנת ידים, הניצוק אינו מטמא את העליון; ולטורה: לצרף על-ידי הניצוק שני מקוואות חסדים למקווה כשר אחד, לשיעור ארבעים סאה; ואף-על-פיין מפורש שאם בתחום יש כשייעוד מקווה כשר, גם העליון החסיד כשר על-ידי הניצוק, כمفושש במשנת מקוואות, ח: מטהרין העליון מן התחתון.⁸⁶

והנה בחיבורו שלנו שניים לחומרא: (א) המוצקות 'אין בהם טהרה' – דהינו, העליון אינו כשר לטהרה על-ידי חיבור לתחתון; (ב) המוצקות מחרבות את הטמא לעליון. אלא שדרijk זה צrisk עדין עיין].

לכאן יש לצרף את המחלוקת המפורסת שבין צודקים לפרושים בדבר חג השבאות 'מחורת השבת'. מחורת מחורת זו עצמה אמנת אינה מוחדרת בסעיפי ההלכות שלנו, ואף בלוח עצמו��טו חלק זה (בחודש השלישי – A, 15–18, טור I). אבל מה שנסתמן בלוח להלן (בחודש השישי – A, 2–5, טור V): 'בעשרים ושנים בו מועד השמן'⁸⁷ מ恰恰ר שחג השבאות חל שבע שבתות תמיימות לאחד ממחורת השבת הראונה שלאחר חג המזות כולם, והינו, בכ"ז בחודש הראשון, שהרי יק' לפ' לוח זה, על כל פרטיו, יהול ממועד השמן' שבמנילה, לפי שיטת הספירה המפורשת בה, בכ"ב בחודש השישי!⁸⁸ ולפי זה, ובהתאם לניסוח הקבוע החזור בלוח שלנו, יש להשלים בו (בחודש השלישי): 'בארכעה עשר בו שבת בחמשה עשר בו חג השבאות'. כמו בספר היובלים,⁸⁹ וכי שיזעא משאר כתבי הכת, 'מחורת השבת' מכוון לשבת בראשית של אחר חג הפסח, ולא שבת שבתווך החג. על כל פנים, 'מחורת השבת' איננו מלחמת יום טוב כדעתם של חכמים, אלא כדעתם של ב'כינויים' (צדוקין?)⁹⁰.

⁷⁹ גם קטע זה פורסם כבר על-ידי מיליק, 25, p. 77 (ראלה לעיל, הערא 77). אלא שלאידן ולא מליק מיחסים במפורש קטע זה לטופס הלוח של מ"ת דוקא. מכל מקום, בא זה וולימד על זה שאכן כך יש לשחרור את לוח הכתה.

⁸⁰ ידין, מגמה'ק, א, עמ' 95, בעקבות מליק הנ'ל; וראה: ידין, ארכאולוגיה, עמ' 163 ואילך (ראה גם: J. Baumgarten, *VT* 37; B. Wacholder, *The Dawn of Qumran*, Cincinnati 1983, p. 55ff. וראה כתה: J. Baumgarten, *VT* 37; B. Levin, in: L.H. Schiffman (ed.), *Archaeology and History in the Dead Sea Scrolls*, 1987), p. 71ff.; B. Levin, in: L.H. Schiffman (ed.), *Archaeology and History in the Dead Sea Scrolls*, Sheffield 1990, p. 64ff. – את כל השיטות, הדעות והשקלים בונגוע למחורת השבת אסף דוד'ע' ה' הפמן 'Die Zeit der Leipziger und Kirchenbibl. (תרגום עברית, עמ' קיג'ריאלך. וראה שם, הערא 18). וקורדים כן, בהרחבתה: ב'כינויים' בפירושו לספר ויקרא (תרגום עברית, עמ' קיג'ריאלך. וראה שם, הערא 18).

⁸¹ ראה, אלבך, ספר היובלים, עמ' 16; וראה כבר התרגשותו של שטור, ברית דמשק, מבוא, עמ' XX, הערא 31 שם (בעקבות ב', בעז).

⁸² 'ב'כינויים' דוקא? – וראה להלן, הערא 166. (ודאה: ש' טלמן, בקובץ: עיונים במגילות מדבר יהודה [בערךת יי' לויו]. ירושלים תש"ז, עמ' 39–38).

⁸³ דעה מהלכת היא בין החוקרים (כך כבר שייר, ב', בעז, א' גנייגר, ד"ע הופמן, ואחריהם במאה והקדמת – ובעקבותיהם אלבך [לעיל, הערא 18] ורבים אחרים – ולאחרונה ש' טלמן, שם, עמ' 32; ידין, מגמה'ק, א, עמ' 95; יי' ב' אומגנטן, תריצין לב [תשכ"ג], עמ' 323; הנ'ל [לעיל, הערא 55], עמ' 169, הערא 45; מ"ד ה'ה עמ' 17–18; שירר–וושמיש, II, עמ' 410–410 והספרות הרשומה שם (ראה כתה: יי' אדריך, ציון נב' [חשם'ו], עמ' 164, עי"ש) – אבל ראה כבר גרגינץ להלן, הערא 177], עמ' מב!) – בדבר מובן מآلוי לאכואה, שלשיטות של הביתותוסין (צדוקים), 'מחורת השבת' דוקא שבת בראשית שבתווך הפסח היא (ראה גם ליברמן, ויקרא וכו', מהדורות מרגליות, עמ' תחתט) – ווاثאל על

שלאנו מזכיר בהלכה כיთית; ובויהן הלוות שכבר שיערו חוקרים שהן הלוות חיצונית וכיותית, כגון:

עובד ירך אמו — ידין, בפירושו למגילת המקדש,⁹² פירש יפה שטומאת עובר במעי אמו היא מטעם שאין עובר ירך אמו; אבל לא העיר שגייגר שיעור כבר לפני מעלה מהאה שנה שזו חולוקת כיותית.⁹³ והדבר חוזר ומתחשר כנראה גם מן המגילה שלנו (אליא השתקסט גם כאן לקו).⁹⁴

נטע-רבעי — פירות השנה הריבעית הם קודש לה' ולכוהנים, כמו בספר היובלים, כפי שפירשו אלבך ואחרים.⁹⁵ וכמפורט במגילה: «ואף על מעת עצי המאכל הנטע בארץ ישראל בראשית הוא לכוהנים ומעשר הבקר והצאן לכוהנים הוא» (B, 62–64).⁹⁶

כאמוד, לעיתים הטקסט פרגמנטרי מאד ואין להציג מן השידורים דבר של ממש, אבל אפשר שגם בהם המלים והאותיות הבודדות מרמזות על הלכה וכיותית, כגון: זבח הגויים (שורות 8–9)⁹⁷ ואולי גם איסור עמוני ומוותה (שורה 35)⁹⁸ – בגין לדעתם של חז"ל: עמוני ולא עמוני מוabi ולא מוabit.

בhalothoth המפורשות במגילה שלנו לחומרה ולאיסור, אף-על-פי שבספרות חז"ל לא נאמר בהן דבר מפורש, מסתבר שגם אלו חז"ל נגנו בהן היתר, כגון (shoreh 53): «זאי

153 והערות 9–10 שם [ולהן, הערת 179]. אלא שההשתלשות ההיסטוריה טעונה עוד בירור יסורי לוגוף; ראה גם אורבן, ההלכה, עמ' 40–42. (לענינו משנה עירובין ו, ב [ולהן, הערת 208] יש להשוו את חומרות הכת בהלכות שבת בכלל, וראה: ידין, מגהמ"ק, א, עמ' 231 והספרות הרשומה שם; י"ג גילה, משנתו של ר' אליעזר בן הורקנוס, תל-אביב תשכ"ח, עמ' 143 ואילך – ועדין צ"ע).

92 שורה 10 (וראה גם שם ח"א, עמ' 306) וראה: ש' ליברמן, ספרי זוטא, ניו יורק תשכ"ח, עמ' 58–57. ועדין צ"ע).

93 גייגר, ההלכה הקדומה, עמ' 12, והחלוץ (לעיל, הערת 67); הניל, המקרה ותרגםיו, עמ' 343. – וראה השנותיה של ל' גינצבורג בקבוצת מאמריהם, עמ' 399–400.

94 שורות 38–36 – איסור שחיטת פרה מעוברת (ראה מגהמ"ק, ב, עמ' נב, שורה 5) וחובת שחיטת הולך.

וראה עוד להלן, הערת 110.

95 אלבך, ספר היובלים, עמ' 33–30; הניל, מבוא למסכת מעשר שני, עמ' 244.

96 ראה ידין, מגהמ"ק, א, עמ' 126, והוא מונה הלכה זו, בצדק, בין הלכות הכת 'שريح של פולמוס נורדי' מהן. [וראה כתעת: J. Baumgarten, *JJS* 38 (1987), p. 195ff. – וראה אלבך, ס' האשכל, ב, עמ' 25 – ולהלן, הערת 220].

97 ראה י' קנווה, תרבין מח (חשל"ט), עמ' 341 ואילך והערות 30–31 שם. והספרות הרשומה שם (וכן: היורשומי כפשווטו, עמ' 45 ומרגניתו, וקרא רבא, עמ' מה והנסמן שם; וראה: י"ד גילה, הערת ל' קבלת קרבנות מן הנכרים), תרבין מט [תש"מ], עמ' 423–422, והערת העורך שם. על כל פנים, בספרות התנאים הקרכת קרבנות בשם של גויים [וילא בהמת גויים] מציאות מקובלת היא [עולה גויים] – משנה קליטס ז' ו' – וראה עדויות ז, ב–ג, וע"ש א, ז – אלא שפרט השתלשות ההלכות תומאת עצם ואבר (מן הח' ומן הבית) ראה בבל' חולין קכט ע"ב – מגילת תענית, מהדורות ליכטנשטיין, עמ' 326) לא נזהרו ליל צורנן ראה גם א' גולדברג בפירושו לאלהות פרק ב, ומה שכתבתי, סוגיות בבלויות לדסרים וועדים ותורת דיסטרקטיב. ג. ירושלים תשכ"ט, לבבלי נור נב–נד) – ועדין צ"ע. וראה גם ידין, מגהמ"ק, א, עמ' 258.

98 הטקסט אכן מקטוע מאר – והענין מופק ביוור.

99 משנה במותה ח, ג; ייר' שם, ט ע"ג [ולהן, הערת 119], וראה אורבן, חז"ל, עמ' 329 (וראה ידים שם, משנה ד).

המפרשים;⁹⁶ וכבר הציע גינגר,⁹⁷ ובעקבותיו אחרים, שמן הניסוח במשנה, 'הם אמורים', דהינו הפודשים,⁹⁸ ממשע שהצדוקים אכן חולקין ומתמאים גם עצמות. וכבר ציין ידין בצדוק, שלפי מגילת המקדש הכת אכן חולקת, שהרי מפורש שם: 'יכול הנושא מעצומתמה ומובלתמה עוזר ובשר וציפורן וכבס בגדיו...'⁹⁹ והנה נראה שגם בחיבורו, שלנו יש להשלים ולקרוא (B, 21–23): 'ואף על עורות עצמות הבהמה הטמאה... ואף על עור נבלת הבהמה הטהורה... (אלא שכאן הטקסט שלנו לKOI ביוור; על כל פנים, כך מפורש במגילת המקדש).¹⁰⁰

עדמת הכת ברורה לא רק במקרים אלה שהזכרנו, שעיליהם מפורש במקורות חז"ל שנחלקו בהן צדוקים ופירושים;¹⁰¹ גם בהלכות אחרות, העיון בספרות חז"ל מגלה שבמגילה

עין שם תוספות יו"ט ושאר מפרשים למשנה ידים הניל, וראה אלבך, בפירושו ובהשלמות שם, עמ' 608, וחסיד דוד לתוספתא ידים (מהדורות ש' ליברמן, עמ' רמא). (לכוורה אפשר שגם לובי טומאת ידים אין עדותם של הצדוקים ברורה לחולון – מושווים מידותיהם לקול ואין הם מודים בטומאת ידים כלל. S.Z. Leiman, *The Canonization of Hebrew Scripture*, Hamden, Conn. 1976, p. 115ff.).

אי' גייגר, על דבר איה מחלוקת בין הצדוקים והנולדים מאמרם, עמ' 17; ראה אלבך הניל, ופינקלשטיין, הפרשיהם, עמ' 816–818.

ובמפורש במשנה שם: 'ци אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד.'

מגמה'ק, ב, והנסמן שם); וכבר עמד על המחלוקת י' באומגרוטן (לעיל, הערת 55), עמ' 161, על סמך מגילת האהורה העתיקה בפונטיק בקבוצת מאמרם, עמ' 16, על הפרושים ראה מבוא שם.

לענין עורות הבהמה טמא ראה עוד בכללי שבת קח סע"א, ולהלן, הערת 139. – חלק גדול מסעיפי ההלכות לקוי ביוור, ואין להוציא ממה דבר של ממש, גם אם בשורי המלים והאותיות יש לעותים מסוימות פיתוח לנגולות ומו' להלכות ידועות מקורות חז"ל – בוגן: שורה 22: '[מן עצומתמה] ומן עורותמה ידות [כליטס] (וכן שורה 19: [מן עצומותיהם ומן עורותיהם ידלים] ?) – השווה משנה ידים ד, ג: אמרם לו ז'צדוקים...'. שלא עשה אDEM עצמות אבוי ואמו תורודית' (סתם כלים מעצמות – תורודת, ראה משנה שבת ח, ז). וכן שורה 11: 'יאף [אנן אמורים?] שהמנחה נאכלת על החלבים והבשר... (?) – מנחת סוככים/במה? ?' (ראה להלן, הערת 139, ד' לעת עתוח).

תראה שגם ההלכה שבמגילה... שככל עצם שניא שיא בשרה? /חסה? /ושלה מהמשפט המת או החל הוא' (B, 73–74 – וזה יתכן מטה באחד כל כתה – חולקת על הלוות ר' יג וש"ז; בבל' נור נג ע"ז ידר' ש' פ"ז, ג, ע"ג – ראה אפסתין, מלסה"ת, עמ' 507) מוספטא אהלוות ר' יג וש"ז; בבל' נור נג ע"ז ידר' ש' פ"ז, ג, ע"ג – ראה אפסתא שקלים א, ה, ואין העצם כמשפט המת אלא ה'שדרה' (המכירה 'עצומת המת שאין מטמא באחד כל כתה' (חוותה שמיינטן, עמ' 661, הערת 6 ומלהנה' מ, עמ' 409), או עצמות שןן מטורם הבניין או רוח המניין) (או הלוות שם – שדים כנראה בבחינת 'המת' עצם, ראה משנה כלים א, ד, אהלוות ג, ח) או רובם הקב' מהם (ראה מפרשי המשנה באלהות שם; תוס' יו"ט עדויות א, ז, וכף משנה הנמן שם; סדרי טהרות אהלוות כח ע"ב, ד' והובע, בבל' ראה אהלוות שם, משנה ג, נור ג, ז, ג–ד. וראה עדויות ז, ב–ג, וע"ש א, ז – אלא שפרט השתלשות ההלכות תומאת עצם ואבר (מן הח' ומן הבית) ראה בבל' חולין קכט ע"ב – מגילת תענית, מהדורות ליכטנשטיין, עמ' 326) לא נזהרו ליל צורנן ראה גם א' גולדברג בפירושו לאלהות פרק ב, ומה שכתבתי, סוגיות בבלויות לדסרים וועדים ותורת דיסטרקטיב. ג. ירושלים תשכ"ט, לבבלי נור נב–נד) – ועדין צ"ע. וראה גם ידין, מגהמ"ק, א, עמ' 258.

ולכן יש להוציא מבוקן את הלוות ה'פירושית' המפורשת בספרות חז"ל שהתנגדות להן מצויה בשאר חיבוריו הכת, והבולטת שבייהן מהזית השקלה. ראה: י' לירור (לעיל, הערת 16), עמ' 124 ואילך; ד' פולסן, 'מחצית השקלה באונגליין ואצל כת מדבר יהודה', תרבין לא תשכ"ב, עמ' 150 ואילך. ובמיוחד עמ'

'קדוש לה' – תמיד למקדש ולכהנים, וכן גם נטע-רבבי וכוכר בהמה לכהנים ממש, בניגוד להלכה של חז"ל.¹⁰⁹ 'עובר לאו ירך אמר' – ולכן חיב בשחיטה, חל עליו איסור אותו ואת בנו, ועובר במעי אמר מטהמא.¹¹⁰ 'טההור' – טההור ממש,¹¹¹ וכן טבול יומם טען עד להערב שמשו; בمعنى פורה אדומה – וכן לטהרת המצורע ביום השמינו¹¹² (ולא רק מחוسر כיפורים).¹¹³

הכלוחיהם ציל הכת ובספרות חז"ל טוען בירור מחרוש: ראה כבר: ש' קרייט, קדמוניות והודיעים א.א. עמ' 92 ואילך: ש' ביאולובצקי, עלי עין – ספר היבול לש"ז שוקן, תלאביב תש"ב, עמ' 25 ואילך (ועיין שם, עמ' 41). נראה כתעת העratio של ידין. Biblical Archeology Today, Jerusalem 1985, p. 429.

¹⁰⁹ ראה לעיל, העורות 95–96.

¹¹⁰ לעיל, הערות 93–94. ראה אורבן, חז"ל, עמ' 214 ואילך והסתורות הרשומה שם. לאחרונה חור לדור בנסחבה מה' וינפלד, 'המתה עובר', ציון מב (תש"ז), עמ' 129 ואילך, עיין שם, עמ' 142, ר' בער, ציון מב (חש"ל), עמ' 314–312. – הדיח המחלוקת עוד נשמעים באירופת של המאה האחת-עשרה, ראה ספר האascal, מהדורות אלכק, חז"ב, עמ' 120 (וראה גנו שטר, ב, עמ' 477, והנסמן שם).

¹¹¹ אלא שחוז"ל דשו רוקא: 'טההור – מכלל שהוא טמא' (בבלי יומי מג רע"ב וש"ג – ראה מה שציינתי שם בסוגיות זוועים וטהרות [לעיל, הערת 90]).

אפשר שבעמיש פורה היו שהחמירו עוד יותר, ודרשו שלא יעסכו בה אלא טהורים שלא נתמכו מעולם. ראה:

ש' ליברמן, שקיין, ירושלים ח"ש, עמ' 20 (ובמאמרו של ג' אלון הנסמך שם).

¹¹² בגין למשנה גיגים י"ד, ג (ועיין תוספות יוט' פחה ג, ר' ד"ה במעורב שמש!). [ראתה כתעת 'מילגרום בקובץ Archaeology and History (לעיל, הערת 80), עמ' 95–94 והערה 35 שם].

ובבר הרגינשידין ועמד על כך שבhalbות הכת חזרות ההרגשה: 'ותמא עד העבר; יבא המשפט והטהר' עבר' ו'וכו'ב. ידין אף הספק: 'שלא הכליר במונח "טבול טמא" ואף עצם המעדן של "טבול טמא"' (מג'ם, עמ' 262); וראה באומגרטן (לעיל, הערת 55), עמ' 157. נביסותו של דבר צדק דין, אבל אפשר בכלל ואת שעצם 'המעדר' קיים היה נמס' אצל הכת. ראה, למשל,

DJD VII, עמ' 296: 'ב'יקום טהרותם ירחצו וככט במים וטהרו ואחר יאלכו את לחםם'. והנה בברית דמשק (23, XI) אנו קוראים: 'וְכָל הַבָּא בֵּית הַשְׁתָּחוֹת אֶל יִבּוּ טָמָא כְּבוֹס' – פסקה קשה ורובה בה הפירושים:

¹⁰⁰ משנה ב'ק, ז, (ראה ליברמן, חוכ'פ' ב'ק, עמ' 85 – וצ"ע) ומקבילות – ראה אורבן, ההלכה, עמ' 23 המשפרות הרשומה שם. לעניין כלבים עין בכל היקף וירושמי ב'ק שם.

¹⁰¹ חז'פסטה כלים ב'ק, א, ו (וראה בבלוי פסחים, לב סע"א).

¹⁰² ראה להלן, הערת 237. אפשר שלא רק מקה הוא שרכי אלייעו, בשעת פטירתו, מתлонן על תלמידי החדר באומdro שאמנו ששלוש מאות הלכות בברית עזה ולא דה אדם ששאלני בהן דבר מעלה (בבלוי סנהדרין, סח ע"א; אדר'ג' נוסח א' פכח) – ראה גם משנה פחה ה, ד – לעיל, הערת 74, ועד.

¹⁰³ על גידול חזירים ראה אורבן, חז"ל, עמ' 64 והסתורות הרשומה שם.

¹⁰⁴ מג'ם'ק, ב, עמ' מה, שורות 12–14.

¹⁰⁵ לא כפראותו של ידין שם, ובננסן שם.

¹⁰⁶ ראה אורבן, ההלכה, עמ' 131–132. – לעניין סומא במק dred, השווה גם משנה הgingva א. וראה: גיגר, ההלכה הקדומה, עמ' 8; אפטשטיין, מלנה"מ, עמ' 1307; ליברמן, תוכ'פ' הgingva, עמ' 1267 (ושניהם מתעלמים מגיגר). [ראתה גם: מ' קישטרא, לשוננו מז' (חס'ג'), עמ' 131–132, הערת 25; הניל, לשונונג (חס'ג'), עמ' 43].

¹⁰⁷ וכבר עמר גיגר על אופי זה של ההלכה הכתיתית (ראה הערת 69), ואחר-כך גם שטר, על סמך ברית דמשק. ראה: שטר, ברית דמשק, עמ' XX–XXI; גיגר, כת בלתי יהודעה, עמ' 153; וראה להלן, הערת 113.

¹⁰⁸ ידין, מג'ם'ק, א, עמ' 215 ואילך (וראה באומגרטן [לעיל, הערת 55], עמ' 159, הערת 11), אלא שהסתורים טעונים עוד בירורו. וראה ידין, ארכאולוגיה, עמ' 157 ואילך. כל עניין ירושלים–הריבית–מקדש.

להביא למבחן הקודש כלבים שהם אוכלים מעט עצמות המקדש' – והכוונה לכל תחומי ירושלים, וכמפורש שם (שורה 55): 'ירושלים היא מבחנה הקודש'. לדעת חז"ל אין בכך איסור – חז"ל מדברים רק על איסור גידול תרנגולים בירושלים מפני הקודשים,¹⁰⁰ אבל בכלבים נהגו לנדרה היתר, ואף מזכירים במפורש – גם אם בלעוג ובצאניות – 'כלבו של כהן גדול'.¹⁰¹ אבל אפשר שיש עוד רמז לכך בדו-שיח המוזר של ר' אליעזר השמות¹⁰² שבתוספה יבמות (פ"ג ומקבילות), העונה על כל השאלות המופיעות אליו בשאלת: מהו לגרל תרנגולין, מהו לגרל כלבים; ואכן ר' אליעזר אומר: 'המגדל כלבים כמגדל חזירים' (תוספה ב'ק, ח, יז), ובמוקם אחר (תוספה ב'ב, א, א) 'המגדל כלבים'. ועדין צrik עיון.

וכן האיסור על סומים וחזרים לבוא ב מגע עם תורה המקדש. איסור זה מופיע כנראה גם ב מגילת המקדש,¹⁰⁴ אבל אצלנו הוא מנומך: כי מי שלא ראה ולא שמע לו לא ידע לעשותו¹⁰⁵ בטירה. גם ההלכה זו נוגדת את דעתם של חז"ל, כمفorsch בתוספה חרומות א, א, על בניו של יוחנן בן גודגדא [ש'היה אוכל על תורה הקודש כל ימי'ו] (משנה הgingva ב, ז) שהוא חרשים והוא כל תורה ירושלים נעשה על גבן... שהטהרות אין צרכות מחשבה'.¹⁰⁶

כאמוד, כל הלכותיהם לחומרא – ולא אפרט יותר – וחומרה זאת שיטית היא – הם משווים מידותיהם לחומרא,¹⁰⁷ ונוטים להחיל את החומרה בכל היקף ועל כל הפרטים, כך למשל:

'מחנה' – כל ירושלים, ועל כן חלות עליה כל החומרות, ובcheinוננו הדברים מפורשים קרוב לדעתו של ידין בעקבות אלון):¹⁰⁸ 'כי ירושלים היא מבחנה הקדש'.

¹⁰⁰ משנה ב'ק, ז, (ראה ליברמן, תוכ'פ' ב'ק, עמ' 85 – וצ"ע) ומקבילות – ראה אורבן, ההלכה, עמ' 23 המשפרות הרשומה שם. לעניין כלבים עין בכל היקף וירושמי ב'ק שם.

¹⁰¹ חז'פסטה כלים ב'ק, א, ו (וראה בבלוי פסחים, לב סע"א).

¹⁰² ראה להלן, הערת 237. אפשר שלא רק מקה הוא שרכי אלייעו, בשעת פטירתו, מתلونן על תלמידי החדר באומdro שאמנו ששלוש מאות הלכות בברית עזה ולא דה אדם ששאלני בהן דבר מעלה (בבלוי סנהדרין, סח ע"א; אדר'ג' נוסח א' פכח) – ראה גם משנה פחה ה, ד – לעיל, הערת 74, ועד.

¹⁰³ על גידול חזירים ראה אורבן, חז"ל, עמ' 64 והסתורות הרשומה שם.

¹⁰⁴ מג'ם'ק, ב, עמ' מה, שורות 12–14.

¹⁰⁵ לא כפראותו של ידין שם, ובננסן שם.

¹⁰⁶ ראה אורבן, ההלכה, עמ' 131–132. – לעניין סומא במק dred, השווה גם משנה הgingva א. וראה: גיגר, ההלכה הקדומה, עמ' 8; אפטשטיין, מלנה"מ, עמ' 1307; ליברמן, תוכ'פ' הgingva, עמ' 1267 (ושניהם מתעלמים מגיגר). [ראתה גם: מ' קישטרא, לשוננו מז' (חס'ג'), עמ' 131–132, הערת 25; הניל, לשונונג (חס'ג'), עמ' 43].

¹⁰⁷ וכבר עמר גיגר על אופי זה של ההלכה הכתיתית (ראה הערת 69), ואחר-כך גם שטר, על סמך ברית דמשק. ראה: שטר, ברית דמשק, עמ' XX–XXI; גיגר, כת בלתי יהודעה, עמ' 153; וראה להלן, הערת 113.

¹⁰⁸ ידין, מג'ם'ק, א, עמ' 215 ואילך (וראה באומגרטן [לעיל, הערת 55], עמ' 159, הערת 11), אלא שהסתורים טעונים עוד בירורו. וראה ידין, ארכאולוגיה, עמ' 157 ואילך. כל עניין ירושלים–הריבית–מקדש.

המשנה, ומאידך בני הכת עצם. המשנה (יבמות א, ד¹¹⁸) אומרת: 'אף על פי שלא פולסין אללו מכשירין לא נמנעו ב"ש מלשנא נשים מב"ה ולא בא"ה מב"ש' (כנוסח כתבי-יד קאופמן, פרמה, לו) – וואעפ' שאלו אוסרין ואילו מתיירין לא נמנעו עושין טהרות אלו על גב אלו' (כנוסח התוספתא שם א, יא);¹¹⁹ ואילו בעל המגילה שלנו, מצהיר במפורש (ועוד אזכיר את להלן), שהם אינם מוכנים לקבל את דעת הרוב ולחותר על חומרותיהם. ושהacen על רקע זה הם פרשו מרוב העם, ככלונו: ונמנעו מהטערכם בדברים האלה ומלבוא ע[מ]ה[ם] על גב אלה' (C, 8). שימו לב לניסוח ולמשמעות הזהה: 'עושין טהרות על גב אלו', וכבר העיר לברמן, בהקשר אחר (חוספה כפושטה, ביצה, סוף ע' 950): 'זהڍיבור "גב" במובן שלנו גובל מאר במשנה ובבריתא'.

¹¹⁸ המקבילה שבסנה עדויות ד, ח ליתא בנוסחות הטובות של המשנה – ראה אפשטיין, מלנה"מ, עמ' 964; מלבדה, עמ' 104.

הראשונה שם; וכעת גם: מ' מרגנליות, הלכotta ארץ ישראל, עמ' קמבה). וראה: אורבן, ההלכה, עמ' 175 והספרות והגסמן שם; ואחרת ציון וירושלים שם, עמ' 16 צינו לעצפה' למגילת תענית — אבל לא לנשאות השנותה שאצל גאנונים ואשונאים — ראה הלכות גדולות, מהדורות ירושלים, עמ' 396, דראב' ח' ב', עמ' 671 והגסמן שם; וראה גם: י. מרגנליות, הלכotta ארץ ישראל, עמ' קמבה). וראה: אורבן, ההלכה, עמ' 175 והספרות הרשומה שם; וראה לעיל, העירה 53.

¹²⁰ ראה קרייתו והשלמתו של ידין (*מנג'ה מ'ק'*, א', עמ' 302) בפער תהליכי *DJD* V. עמ' 45: צופה דרש פדריך... פstor על מה שקרה לאורה הצדקה וכקש להמתו [על] החורה אשר שלח אליו. ידין מפרש על מגילת המקדש: אבל לא כארורה סביר — וכן שער גם ד"ר קימרון — שהכוונה בתורה אשר שלח אליו למקצת מעשי התורה, שאנחנו חתנו אליו... שהשכנו לטוב לך ולעומך עוד בראשית הפילוג, כאשר בזין היהת תקופה לשכונע (אלא שקשה היה להניח שהנהמען של כתוב פולמוס אנטיפרושי היה דוקא 'כהן הבהיר' אפ-על-ידי שאית זו מ-הנמען: ראב גם לעיל, הערה 59).

על זהותו של הנמען ספק אם אפשר למלוד דבר ברור מוגן האיגור. הוא נראה מהניג העיבור (לפחות בעין הכותב, הפונה אליו בלשון 'לך ולעמרק'); אליו בא הפנייה האישית ('אליך', 'זכוו', 'לך', 'מפרק' ועוד). אף על פי שהנושא הוא עניין ציבורי (אנדרו, אתס), הנוגע לציבור שבסמו כותב הכותב ('אנדרו כתובנו') ש שכחנו |. מkeit' דברני' ועוד). לא ברור אם נגמץ הוא בעל תפקיד רשמי לעומת המשותה את הנראת פסול בעיני הכותב, או שהוא אין אלא דzon לשכון בעמדתו ההלכתית העקרונית של הכותב.

משמעותה של המגיליה נוראה, שבעשת כתיבת האיגור ונוהגים הלכה למשה — במקדש ובחוים הצבוריים — שלא כבדתו של הכותב אלא כדעת מתנדידי (B. 4-5: ז מגיעים בה... ומטמאים אותה; שורה 10:

[ג] לא ממשיך כאן בהצגת פרטיה ההלכות שבמגילה, פירושן, משמעותן וב文化底蕴הן – אשתדל להתרuco בתמונה הכלולה ובמשמעותה. אין זו רשותה מקרית של ההלכות, אלא ההלכות ספציפיות, שבחן ובגלון ראו עצם חכדי הכת המוזגנים בחיבור זה נבדלים ופורשים משאר כל ביהדות ישראל. חשיבותה של החעודה היא בכך, שלפנינו הפשותם של בני הכת עצם את ייחודם ואת המבדיל בין לבען כל קהיל ישראל [והנה], מה שמייחד אותם ומה שמעסיק אותם בפולמוס הבין כיთי הם עניינים של הלכה – לא אמונה ודעת, לא תיאולוגיה ולא שאלות לאומיות או מדיניות. וכך היו קיימים חילוקי דעתות גם בתחוםים הללו – אבל הנושא המשמעותי שבגלו דואג הכותב ופונה למתרנדייו לטוב לך ולעמך... בשל שתשתמש באחרית העת' הוא ההלכה [סעיפים של פרטיה ההלכות, מתנדתו, מתנדריו מkilim רגום וונוגרים בהם שלא ההלכה.

לכורה, מבחן זה או אין בני הכת ('כת קומראן')¹¹⁴ שונים מן המסגרת הכלולית של כל חכמי הפרושים — והרי לא במעט הם דומים לקבוצות קייניות אחרות שבתוכן המחנה¹¹⁵ החמימות בענייני הלכה, כגון אסכולת בית שמאי;¹¹⁶ ואף-על-פי של��וף הוכראה הלכה בכיתת הלל, מעולם לא נדחו בית שמאי מכל ישראל ומעולמים של חכמים, חכמי הפרושים. ובכן, מה הופך את הקבוצה המהמירה לכת?¹¹⁷ את התשובה לכך נתנו מצד אחד חכמי

¹¹⁴ אני משתמש כאן במשמעותו הכתית, 'כת קומראן', מגילות מדבר יהודה' וכן 'ב' במשמעות הרחבה והרוותה, והניינו: כת שבתיבה נתגלו באיזור קומראן (ראה, למשל, כבר פלוסר, כת מדבר יהודה, עמ' 89, הערכה 2). ולא אדרן כאן בשאלות היסוד, החזרות וניסיונות חדשניים לברקים מסיבות שונות ומכיינונים שונים, בברור אגדותם הרוויות של היבורים אלה ובקביעת מוקדם ומאוחר בספריה ענפה זו. כן לא אדרן בשאלת הקשר בין הכת (או הכתות) בעלת המגילות לבין יישוב קומראן באופן פיזי (ראה כת N. Golb, 'Khirbet N. Qumran and the Manuscripts of the Judaean Wilderness', JNES 49 [1990], p. 103ff. — וראה כבר מ', סmitt ליעיל, הערכה 48). אמר רק ואית: לפחות חיבורו ההלכתי למאמיריו הקדומים] — מורות הבדי הגונו שביניהם, מייצגים ככל הנראה עולם מושגים ומונחים אחד. שיטה הלכתית אחת, פחרות או יותר, החזאתם ביסודה את תפיסת עולמה של כת שיעיר רעונותה היהודית באים לידי ביטוי גם בכתבים אחרים שנמצאו באיזור זה (ראה להלן, הערכה 186).

¹¹⁵ אלא שכובן יש להביא בחשbon את הלוח (יעיל, הערכה 6) ואת סדריו המעודדים, שיש בהם כדי לגוזם לקרע של ממש [ראה למשל השובתו של יעקב בן אפרים — תלמיד ר' טס' — לקירקסני על הרוחקת הקרים (ש' אפק, תקופת הגאנונים וספרותה, ירושלים תשטו'). עמ' קכב'] — וכך על פי כן, כפי שעולה מנימוקי הכת עצמה, לא רק בכך רואו את גורמי הקרע.

¹¹⁶ כידוע היו שראו בשני הבתים – בית שמאלי ובית הימני – מעין 'שתי מפלגות נפרדות' (ראה: א"א פינקלשטיין, הפרושים ואנשי כנסת הגודלה, ניו יורק תש"י, עמ' כב). אבל זה עדין וחוק מאד מכוחות נפרדות (ראה עוד להלן, העורות 119, 237).

¹¹⁷ לפי נוכחות הבריתות שבירו חינגן ה-כ. בע"ד, מוכנים בית שמאלי ובית הימני 'שתי כתות' (ראה חוספטה חוגינה ב י' ובמג'רבולוט) : וראה עוד להלן, העורת 169.

מים בכחבי הכת, כגון 'בדל', 'סורי' וכדומה.¹²⁵ דברים רכיבים נכתבו גם על מוצאו ושים רשותם לagini דרומשטיין זה – 'פירושים',¹²⁶agini גנאי מן הצד שכונגד (פירוש), או ציין של ביה מבני הכת עצמן (פירוש).¹²⁷ ככל הנראה, הוא משמש במקודמת באחת בשני המובנים. סתפקיד כאן בדוגמה אחת קדובה לעניינו. בבריתא עתיקה בבבלי (פסחים ע"ב)¹²⁸ צופר על חכם מימי הבית, לנדרה בן דודם של שמעיה ואבטליון, כדלהלן: 'הודה דorthiy פרש הוא ודorthiy בנו והלך וישב לו בדורם. אמר אם יבא אליו זו ויאמר להם שדראל מפני מה לא חגנתם חגינה בשבת מהן אומרי לו? – ובכן, דמות של חולק על כל החכמים בסדרי קרבנות, שהלך ויפרש' מכל ישראל וישב לו בדורם (במדבר וזהה?). והנה כאשר התלמיד נושא ונותן בדעתו של פירוש' זה, מתודעם דבר [אשי] [יוסף] זומר: יאangan טעמא דפירושים ניקו ונדרוש? !¹²⁹ – האם נדרוש דרישותיהם של פירושים' לה; דהיאנו, בדברי רשי', פירוש 'מן החכמים ונבדל מהם'; דמות הקרובה לכארוה לנחתות פירושות היישבות להן במדבר.¹³⁰ – וכדברי עצמן 'פרשנו מדבר העם' – ווי' יהיאל ילפריז, רעל סדר ברורות, מעיר יונראם שהיה אדרוקי'.¹³¹

אה: פלוסר. פרושים צדוקים, עמ' 151, ועוד.

A. Baumgarten, 'The Name of the Pharisees', *JBL* 102 (1983) 1–19; וכן בספרות שנזכרה לעיל, העדה 122 ; ולאחרונה: 1983; וכן חוכ'פ' ברכות, עמ' 54–53; אודרבך, חז"ל, עמ' 11, העדה 90; פולסנר, יהדות, עמ' 640; ואחרים, העדה 97, והרבה כבר שידל ביאגרתו [עליל], העדה 6, עמ' 220.

השוויה, דמיון בעלםא, רשי' ר' הי' ע"א: שפיריש מדרכי האיבור... דהיינו כל הגי דעליל... שפירשו [ההשוויה, דמיון בעלםא, רשי' ר' הי' ע"א].

הרבי הציבור כגן המניין וכורע, ע"ש. ובאמת השימוש נפרק לשוני היכוונם, כגון: 'פרשו המניין' (חוטפה תאי לילה ג, ל), 'אוורה להפרוש מן המניין' (מכילאה דר' ישמעאל. ספ"א, פ"כ, עמ' 327). ומובן, שלעתים אין בכלל יוציא איזדיים של אותו מטבח עצמו: ה'פרושים' נחassoc בפירושם. וכך נדרה מון הכלל. ראה למשל

מתקנים, 120, הערכה 20.

¹ דאה: פירוש הגאנונים לסדר טהורת, מהדורות אפשטיין, ירושלים והל' אכיב תשמ"ב, עם 135, ומשך העורך) והוא הפירוש המקבול והרווח בספרות הרבניות; והוא להמשל: חקי התורה, מהדורות אסף, עם 1; קראאן בלשון משנה פורשים ולשונם מוקרים (להערכה פ"ח פראנקל, דרכיו המשנה, עם 14, הערה 3 – מה נעת פירוש המשנה לרמב"ם המשם, מהדורות קפאה).

על-פי דופוס ווניציאה ("ר'פ[?]" — ראה: א"ש רוונטל, תלמוד בבלי מס' פטחים, כ' ש"ש ע"ג).
שם זה מופיע בבראשית כשם אחד מהים שבסביבת ארץ ישראל (בבבילה).

¹⁷ דאה דק"ס פסחים, עמ' 210; עדין. ערך פירוש' (ערוך השלים, כרך ו, דף 451 סע' ב). נואם צדוק בן ירמיהו, גוזן להבדלה בהרבות נולחת בוט ממבגדו נראב בהשכלה בראה), ארב לרגוב: נ

³⁷³ Epstein, *MGWJ* 65 (1921), p. 315 (=ממחקרים, א, ע' 315; מלשנת, עמ' 373).

מהדורות ורשא (תר"ל), ח'ב, פג ע"ג. כוונתו כМОבן למי שוחלק על עמדות של כלל הכהנים ומורה

וניח דודחים. וואה: יי-בְּגִילָל, מִבְּאַמְשָׁנָה, פְּרַקְפּוֹרְטָה, אֶת-27, וְעַד-הַזָּמָן הַזֶּה אֵין לוֹן.

זופיע יותר (כירוי פאה א, טו ע"ד, מופיע אמרורא בשם זה, וכן במקבילה שנזכרה אצל יין אפסין).

מן י"ש, רף קכ' ע"ב; וראה עד חוספთ י"שנים, יומא ט סע"א; וראה: אורבן, חז"ל, עמ' (90).

בדודו שאין בדעתו לומר שיהודה בן דורות היה מבני הכת או בן כת אחרת מוגדרת שאנו מסוגלים לוזותה.

פירושים; לא באתי אלא לציין שלפנינו טיפוס של פורש קני המתרחק מן המרכז ופורש מן הכלל בغال

שיגוד ושורד¹²² אחד של הכת. אבל חשוב מכך השאלה את מי הוא מייצג, כלומר: מה זהותה של הכת? כדי ע, נכתבו על שאלה זו תלי תלים של מחקרים. כבר בראשית הדרך, עם גילוי שרידי 'ברית דמשק', בגיןזה הועלו כל האפשרויות: 'צדוקים' — לדעת שבטר; 'פרושים' — לדעתם של גינצברג¹²³ ועוד; 'איסיים' — לדעת אחרים; נוצרים או יהודים-נוצרים, קראים,

דינונים אלה חזרו ונשנו, ואף ביתר שאת, מאז גילוֹן של המגילות הגנוזות, וכל כת' כת' כת' צירוף, אפשרי ובבלתי אפשרי, הוצע כבר לזהותה של כת' מדבר יהודה.¹²³ אין ספק בעני, שמגילה זו – 'מקצת מעשי תורה' – תעמוד במרכז הדיוון גם בנוסחה זה, ושים קולים הלקוחים הם שיכרתו.¹²⁴ יתר על כן, כאן, בתעודה זו, הם מדברים במפורש על סיבת פידודם ככת', דהיינו ההלכה, והם משתמשים בהקשר ניתוח זה – וכןן בראשונה בספרות הכלל – במונח 'פירוש'; בסוף רישימת ההלכות נאמר: '[ואתם יודעים ש] פרשנו מרוב העם [זונמננו?]' מהתעורר בדברים האלה ומלבוא עמהם על גב אלה' וככ' (C. 7-8) – ובכן הם דואים את עצם 'פירושים' – אבל בודאי אין לראות בכך סיוע לדעתם של החוקרים המזהים את הכת עם הפירושים (גינצבורג, ר宾ין ועוד). שהרי ואני שכל מערכת הלוותיהם אני פירושית היא במובאה. אין כאן אלא ביתוי נוסף לאידיאולוגיה הספרاطיסטית של הכת, הפורת מכל ישראלי – ויידלו מתוך מושב [אנשי הארץ] העול לכלח לדברי' (ספר היחד VIII, 13) – מגמה שכבר עמדו עליה החוקרים על סמך ביטויים

שמניניהם'; שורה 31: יומצאים את דשא המזבח ושורפים שם את החטאთ'; שורה 35: 'אין שוחטים במקדש'; שורה 39-39: 'שהם באים [בקדול... ונשיהם] לוקחים... ובאים למקדרש'; שורה 54: 'זהמה באים לטהרת המקדש'; שורה 75: 'יעל הונז הנעשה בתוך העם'; שורה 81: '(וותם) מתוככים ומטעמיאן את ורעד הקדש', ועוד). והוא יוצאת חוץ נגד הפתקה הנגהנה בפונטי, שהכהנים והעם אינם מנעים מלה אסור להם (שורות 12 ו-17): 'כִּי לְבַנֵּי הַכֹּהֲנִים רָאוּ לְהֹהֶר'; שורה 26: 'עִכִּי לְבַנֵּי הַכֹּהֲנִים רָאוּ לְהֹשְׁמָר...'; שורה 49: 'על הַלְּחִיּוֹת יְרָאֵם מִן הַמִּקְדָּשׁ', ועוד — וכן, פרשו הכותב ועתרו 'שׂורב העם' (C, 7). הכותב בא כנראה להשפיע על הנמען שלא יתן ידamus אליה וינויח הלבנה למשעה את ההלכות המכובדות על דעתו של הכותב. — לפיו זה היה נראה לכארה, שהמען הוא מנגיג (כונן גודל? 'כחן הרשע?') הנוגה במקדש כהלהה המקולה — או יותרן יד ואפשר לנוהג כך (מלך? מנהיג דת? מטיף הכהוב?) — שנגדה לוחם הכותב. נראה כתה: אורבן, ארין ישראלי כותב (""). עמי, 6A.

כידוע, ככל הקשור לתולדות הכת ומוקמה במסורת היסטורית של הארון והארון. [...] כנראה – גם מבחן זה תקפה עירין העratio של פולסרו מלפני שלושים שנה [קורת-ספר ג' (חשי'יח)], בהשענות – ב证实 המסתור ההיסטורי של תולדות הכת צריכה בירור. על כל פנים, השתדרלן להימנע עמי (460): ב证实 המסתור ההיסטורי של תולדות הכת צריכה בירור. על כל פנים, השתדרלן להימנע מקשרים היסטוריים מעבר למסורת כוללת ווחבה (דרה, למשל, להן, הערא 226, וראה גם הערא 232) – ראה עד להן, סוף הערא 164.

¹²¹ ליתר דיוק: 'Hyper Pharisees', כהגדותם של גינצבורג ואחרים.

¹²² על הרעות המשנות בדבר זהותה של הכת שמאחוריו – בז'וז'ונשין, עמ' 304 ואילך, וראה לעיל, הערה 3.

¹²³ ראה הספרות המנסכת, כגן שירד-וּרמש, עמ' 380; ד' דימנט (לעיל, הערכה (4), עמ' 585; ווּמַשׁ, 553).

¹²⁴ וכבר הדגישו זאת כמה חוקרים, מאו שטטר ועד ידין (ראה גם גינצבורג, כת' בלח' ידועה, עמ' 105) עם' 116; ועוד הרבה.

ה证实 את השימוש בהם במקורות אחרים, טעונים בדיקה חוזרת.¹³⁵ כדי如此, הבעיה
ברולנית אצל חוץ'ן. היא העדרם המוחלט של האיסיים.¹³⁶ ולעומת זה הם מדברים על

ספרותה המחק על כתות ימי הבית השני רוחבה מניהם, וכבר לפניו למלعلا מהאה שנה מרבר גורן (III, 13). העדרה (12) על 'ספריה נכבדה' של מקוריים על פרושים וצדוקים –ongan מה נעני בתורה? מאז 'גנום' 689, הדרה (13) על 'ספריה נכבדה' (ראה לאחדרונה: "י' קפלן), הקרים בראשית המאה הדיאת' – והמיוחד מלאוחר הריפורומציה (ראה להקראיים) והר הנושא קרוב לזרוקי הנצחות ימי הגרונטנס – ובספרותה הרשומה שם (בעיקר על הקראיים) והר הנושא קרוב לזרוקי הנצחות ימי התרשישין' [עמ' 294–300], ובספרותה הרשומה שם מן הצד היהודי כמעט שלא ונתחב כלום בעניין זה בתקופה זו – היבית השני (treis haereseis). אבל כמודמוני שמן הצד היהודי כמעט שלא ונתחב כלום בעניין זה בתקופה זו שבין בעל-'מאור עינים' לבעל-'מוריה נבוכו חומן' (ראה שם, פרק 2). המפנה חל בשנות הארכובים והחמשים של המאה הקורדמת עם מחקריםם של פראנקלן, גיגר, גראן והבאיס בעקבותיהם (ראה לעיל, העדרה 6. – מעניןין לציין מבינהו וזה השינוי הגדול של בטיפול בכתביו ימי בית-השני אצל י"מ וויטט בין ה- *Geschichte des Judenthums und Seiner Sektionen* [לייפציג 1857–1859] במסוף שנות החמשים). בעודו שחוקרים וראשונים אלה עסקו בעיקר בהלכה של הצדוקים/ביהוטם שבמקורות חז"ל, לא איחרו גם המחקרים שעסקו באגדה – כגון: I. Halevy, 'Traces d' Aggadot Sadducéennes', *REJ* 8 (1884), p. 38ff; המאה התשע' עשרה את הכתות משקפות בדרך כלל את השkopותיהם הפוליטיות והדרויות של הכהנים, ראה לאחרונה ד' שווין, 'היסטוריה והיסטוריוגרפיה', ציון מה (תש"מ), עמ' 96 ואילך, ואCMD". דישומים בביבליוגרפיה עד שנת 1910 אפשר למצוא אצל לשינסקי, הצדוקים; רשותי ספרות מאוחרת יותר מצוינים אצל פינקלשטיין, הפרושים; לה'מוון, הצדוקים; שירר – וומש; וכן בחיבורם המודיבים בונשא זה H. Mantel, *The Sadducees and the Pharisees*, WHJP, Jerusalem 1977, p. 99ff.

בספרות המחקר האין-סופית כמעט על כתות מי בית-שני נאמרו השערות מרובות ורחוקות; הכתות, יהודות, ותורתהין תוארו לעיתים קרובות על יסודות דמיוניים. צירופי הידיעות החלקיים שנמסרו במקורות השונים צירפו מואירות פורחות באוויר; סיחזור בין מקורות מוצואה שונה, מגמות שונות וחמימות שונות, נסחאות כלבי מוכורות, וכן השערות שנתקבלו לא ביקורת מספקת ודוות אישיות של חוקרים — כל אלו ממשמים בעובוכוביא (ראה להלן, העירה 191). הדברים נונגים במידוח במה שנגע לטיפול במסורת האותנטיות המעתות שנחטמו בספרות חז"ל, שבמחקר המודרני נוטים להתעלם מהן (ראה, למשל, הערכה אצל שירר-וומש, ב, ע' 414, וכן דן דוקא נשאה הניטוח עוד יותר קיצוני מאשר במקור הגרמני "distorted" — ע"ש; וראה להלן, סוף העירה 191). אבל, כפי שיתברר להלן (הערות 147, 191, 235 ועוד), בספרות התלמודית-הברנית המאורתית יותר אין כלל ידיעות נספות על محلות הכתות). ולכן מן הוראות לחזור למקורות עצם ולרכז מחדש את המקורות הבתוים בנוסחאותיהם ובמשמעותם, כדי להעמיד כל דין בעידן על בסיס בדוק ומכור. על כן הרחבה בהעדרה שלහן בכל הנוגע למקורות חז"ל, גם מקום שאין בדברים כשלעצמם משם חידוש, מלבד עצם בדיקתם — נוסחאותיהם, מקובלותיהם ומשמעותם — לגופם;

צינרני בעיר לספרות המחקר "המיושנת" של המאה הקודמת ולמחקרים חדשים הדנים באופן עצמאי במקורות חז"ל (אצל שיירר-וומש נמחקן מן הרשימות הביבליוגרפיות שם, עמ' 381) כמו מהן המחקרים תלמודיים שנרשמו במקור הגרמני, כגון חיבורו המעניין [לפחות מכחינה תולדות המחקר] של ר' באנט E. Baneth, *Ursprung der Sadokäer und Boethoäser*, Frankfurt 1882 ימננו). כוונתי כאן למקד את הדין בשירידי המסורת האותנטית על הכתות והלכותיהן בספרות חז"ל, בכהחאתם להלבנה שבסוגיות מדבר יהודה.

¹³⁶ השם 'אסיטים' אין יותר נזכר בספרות חז"ל כשם שאלנו נזכר במפורש בברית החדשה. כל ההוצאות והספקידויות המשוערות בעניין זה אין להן שם יסוד — מוקון בחיפורים מכנים בקונקורדנציות ובמפתחות למיניהם. מצינו אונס שמו פטריטים, מקומות ומקומות בצרות ובחרבבים שונים של 'אסיט'. אבל אין שום טעם כל הניסיונות לקשר בין כת האיסיטים. (ירוי יומא ג, ז, מ ע"ד: 'חדר אסיט בציגורין' [ההלה רובה ג, יא; 'אסיט', אסיה, אסין] — ראה מהדורות הרשمن, שם) מדויב בדור רבייע לאמרדים! ראה פרואנקל ב-*JWMG* [לעיל, הערא 6, עמ' 7], א' אפשטיין, מקרמניות היהודים [ב], עמ' קלחה, הערא 8:

וuncan, ain sefuk be'uni sheha'keruba bozotah shel cat me'dar yehuda la'achol le'bua ala man ha'tchom ha'mogder ve'hbaro lemuri shel halacha. Ra'ainu sh'machina zo ve'boror lemuri she'halacha ha'mi'utzta b'migila zo halcha zdokhita ya'a b'movhak — kolomr, hay matayima lamekh sh'makrotot chozel maziyinim b'mafrosch halacha shel zdokim.¹³² Ma'ido'k matgebusha' ve'mokbulah — ve'khol ha'ndah ba'midra mesutiyah shel zidak — ha'reda ha'mozaha at ha'cat um ha'aisim.¹³³ Ve'b'en, c'icid y'tk'iyu' mo' sheti bereshiyot al'oi, mad achav 'adzokiym', lifpi ha'gordot ha'holchitah shel chozel — ve'ma'ido'k cat

¹³⁴ במאומה מל שואב ברוחיות למה שהוא יודעים על האיסיים?!

לאו שבדומו שבריוויים בשניהם – וחילופיהם – לכתות השונות בספרות חז"ל.

מחלוקת הלכתית (מתלמידי שמא) [ראה להלן, העירה 237] הקיצונים הדרומיים 'האדורמיים'? ורא: י"ג אשפטין, ספר זוטא פרשׁת פרה, תרכז' א/א (תר"ץ), עמ' 52 [=מחקרים, ב/א, עמ' 147]. ואערוי כאן רק אגב, שכן התחזרוות הפתאומית של בעיית הקורבט פסח — ויתגינה עמו — בשבט, בתקופה מסורתית זו ודוקא, ללא כל מסורת הלכתית נזנוג מקובל במקרא, ונראה לאברה מהלכה כלשהו בסדרי המקדש (ראה אורבן, halacha, עמ' 32) או בסדרי הלוחם, ומפנה זה הביא עמו בעיות חדשות, דהיינו שעד אז לא חל ערב פסח בשבט (ראה: א"א פינקלשטיין [לעיל, העירה 1116], עמ' 2, אלא שלא מעתאי לדרביו יסוד). ואכן, לפי הלוח הקבעו של הכת, למשל, לא יהול עלעולם ערב הפסח בשבט (אללא לעולם ג'). ולכן נראה, שזמן קוצר קדם לנו (יהלא אי אפשר לשוני שביעית שיחול "ד' להיות בשבט) — ייר פסחים ו, אף וגאה ליברמן, ירושמי כפשוטו, עמ' 206) עברה השיטה בכיתת המקדש לדייריהם של פרושים שהניבו ע"א.

¹³² סדרי עיבור ומוועדות על-פי שיטותם, ורק או קרה שערוב הפסח חל להיוון בשבת, אלא שאכמ'ל.

'First we may regard it as certain that there is not to be found in our document *a single halakha that we are justified in pronouncing Sadducean'* גינצבורג, כת בלאי יודעה, עמ' 134; והננה בעית המגילות שללו מספקה כמה וכמה דוגמאות ברורות לכך; וכאמורו, L.H. Schiffman, *The Halakhah at Qumran*, Leiden 1975, p. 136

¹³³ כך שיעור כבר סוקני בסיכון לגלוחן של המגילות הגנוזות ("ראה שירר-וושטס, ב, ע'ם' 583, הערכה 31 והספרות הרשומה שם; והשוווה: ח, רבין, "היחד החבורה האיסיים"; עיונים ב מגילות הגנוזות לצורך א"ל סוקניין, ירושלים תש"ץ", עמ' 104) – וכך מתקבל מאוז דאסית מחקר המגילות ("ראה, למשל: פליסר, כת' מדבר יהודה, עמ' 89 ואילך; וזה הספרות הרשומה לעיל, הערכות 122–123). וכך נטה גם ליברמן במאמריו על המגילות בשנות 1951 [לעיל, הערכה 39]. והדבריםחוורים ונשנים ברוב חיבוריו ההיסטוריים ל민יהם על כת' מזרב יהודה (לעיל, הערכה 3). בהדגשה זו או אחרת, למורת ההיסטוריה. וראה בעית טלמן (1989: לעיל,

¹³⁴ ראה להלן, ע' 17, העדרה 24; להעדרה 23 שם. ראה לעיל, הערה 114.

הunerha (16), עמ' 17. העדרה 24: והעדרה 23 שם. ראה לעיל, הערה 114.]

ברור מהותן של הכתות (צדוקים ואיסיים) בכלל, ושל כת מדבר יהודה בפרט: מצד אחד הקפדה על מעשי המצוות, כולל כהונת מקדש וקדושים. ומצד שני כבודה המופקדת על ביצוע עבורות המקדש כמו כן, תכניות מוסריות קייזרניות המלווה בהקפדה קנאית על קיומן של הלכות לפרט פטיחן. ראה לעיל

הכלות כתה (ואה להמשל: הצדוקים ואיסיים) בכלל, ושל כת מדבר יהודה בפרט: מצד אחד הקפדה על

הunerha (16), עמ' 17. העדרה 24: והעדרה 23 שם. ראה לעיל, הערה 114.]

'ביהדותין' — 'בית סין', בכינוי הטוביים של המשנה, התוספה, והירושלמי¹³⁷ — שאין מופיעים כלל במקורות האחרים, וזהותם מעורפלת. אבל הרי החלוקה המשולשת מוכבלת על כלם, וכנראה גם על כת דבר יהודה עצמה בכינויים הטיפולוגיים: יהודה, אפרים ומנשה.¹³⁸ אבל בעוד שהמקורות החיזוניים מזכירים: פרושים צדוקים ואיסיים; חז"ל מדברים על: פרושים צדוקים ובית סין (בייחסוין).¹³⁹ על מדרוכה זו ישבו כידוע חכמים מאז ואחת ציון ירושלים ליום ש. וראה גם ליברמן מבסאו לירושלמי נזקן. ירושלים תשמ"ד, עמ' לד; ואילו ליר באסיאן!¹⁴⁰ בר"ר לו, ח, תיאודו-אלבק, עמ' 343 — חוספה מגילה ב, הושם נסמן — ראה ואילו ליר באסיאן!¹⁴¹ ראה לאילן, מחרקים, א, עמ' 320. ובוזאי גם ספרדי דאס' שבירוי כתובות ב, וושם (להלן, הערה 177) — ראה: אלין, מחרקים, א, עמ' 342 (וראה גם תלמיד הרשב"א, א, כו ע"ב, אינס כתבים איסיים ואננס עניין לכאן: ראה ליברמן, יוננית ויוונית, עמ' 168. כשם שר' אמר אסיה יירוי ברכבת ב, ד ע"ג אין איסי יהודה יירוי ביצה א, ס ע"ג, ע"ש], ור' אלכסנדר זדמאי ב, כב ע"ג) ור' שוביי (שביעית ב, לד ע"ג) אינם צדוקים).

הספרות על האיסיים תפחה מאור בשנים האחרונות, ובמיוחד ביובל השנים מאז כתוב 'כ' שלום (Major Trends in Jewish Mysticism², New York 1946, p. 359) ... הספרות הרחבה על האיסיים, שנעשתה שטח הצד' העתיקה יש להוציא את הדירין את המקורת הנוטפים שבהם מופיעים 'ביהדותין' (להופעות המונח בדרושים מהאריכים — ראה להלן, הערה 171) א. סדר עולם רכה פ"ג — כך בפנס מהדורות מארכס, עמ' 9 — ראה ח' מליקובסקי, 'יגנום ופושעי ישראל ע"פ סדר עולם', תרכין נה (תשמ"ו), עמ' 342 (וראה גם תלמיד הרשב"א, סוף פרוי); ב. דברים כתובן' (ראה להלן, הערה 185) ג. תmidin [ראה ידין, מגמהק, א, עמ' 10]. מנתת הרשונה אצל שירר-וומכש, ב, עמ' 555 וכן עת גם ספרדי דאס' שבירוי כתובות ב, וראה חידושי אגדות קהיריהן, קידושין ע"א ע"ב, ראה לאילן, הערה 144] ובמאור עינים (להלן, הערה 141). וראה חידושים אגדות על שם הביהדותין ריך מהרש"א, קידושין ע"א ע"ב, ראה הרשי ניר).

¹³⁷ ש' ליברמן, חוכם' פ' סוכה, עמ' 870 ואילך, במחבירת הטוביים ובכל מקום שמצאתו קטע גנזה קדום המשנה, חוספה תא, תלמודים ועוד — וכן בקטמי מגילה תענית, כגון כ"י S-S-T (הגרסה היא תמדר): בית סין, ביהדותין, ביהיסטון וכדומה. וכן גם בראשונים בטעאות טבות (ראה הערה 139). 'ביהדותין' רוח ורק בביבלי בכתבי-יד מאוחרים? — ואין סיכון על עדותם של המהדרים בכל מקום על כן זה; כך למשל במחבירת הנה של היחסופה אין אף פעם 'ביהדותין', ולא בהעתקותיו של צוקרמן. אני מורה לממר ע' פוקס שברק אחורי בנוסחות.

¹³⁸ ראה: פלוסר, וחוכם' צדוקים, עמ' 133 ואילך, והספרות הרשומה בהערה I שם; Saduzäer und Essener etc., Qumran, Darmstadt 1981, p. 121ff.; Y. Yadin, IEJ 21 [1971], p. 2, 8. אלא שכוכן יש להציג והוכיח רבבה בפרשנות הפסרים, וכן למצוות עד תום את הרמזים המערופלים החלוקים לעתים בפסוקי המקרא הנדרושים; כגון 'טור אפרים מעיל יהודה', הרומי, כביכול, לניחוק הקשר שבין יהודה לאפרים דוקא. וראה פלוסר, פרושים צדוקים, עמ' 141, וכעת: מ' קישטר (עליל, הערה 8), עמ' 16. אוכורי הביהדותין בספרות חז"ל נאפסו ונשכו כבר כמה וכמה פעמים בספרות המחקר (במילונים, כגון S. Krauss, Griechische und Lateinische Lehnwörter etc., Berlin 1898–1899, p. 153) — וכבר שם: oft' — ואילך, והספרות הרשומה בהערה II שם; Sadduzäer und Essener etc., Qumran, Darmstadt 1981, p. 121ff.; Y. Yadin, IEJ 21 [1971], p. 2, 8. בקרות ראייה לשמה — ראה לאחרונה: לה'מוון, הצדוקים, עמ' 332; מד' הר, מי היה הביהדותין?'. דברי הקונטס העולמי השביעי למדעי היהדות. ירושלים תשמ"א, עמ' 1–20.

בשם של הביהדותין מצינו בספרות חז"ל סך הכל שעה עניות בהלהבה, ששבעה מהם מצוים בתוספתא (קטורתה, ערבה, ניסוך המים, עזרות גם במשנה), עדות החדש, עדים זומכין, וירושת הבית — ראה מראה מוקומות להלן, הערה 147); על אלו יש להסביר עוד שתמייסדות להלכה מיהיחסות לביהדותין רק בביבלי: אחת המזיהה במשנה על שם הצדוקן. וביריתת הביבלי מצטרף אליו גם את הביהדותין (ביבלי עירובין סח ט"ב — כן הוא בכתבי-יד, בפירושים ינanim, ואצל הראשנות: מב"ם, ראב"ד, ר' י"ד, מארי, ריטב"א ועוד; בר"ח בכרה ר' קצ'ור הביביתא. בכמה נוסחות מופיעים 'ביהדותין', ראה דק"ס שם, אוות א [ועין מאירי שם בספרו ר' קצ'ור הביביתא]: אפסתין, מלנה"מ, עמ' 608, הערה 3), ועוד אחת שמקורה מההיסטוריה מוספקת (ביבלי שבת קח ט"א — במקבילה שבסמכת סופרים א, ב [מהדורות הגיאור, עמ' 97] ליטתא 'ביהדותין'! וראה גם ירו' מגילה א, יא, עא ע"ד; ראה לה'מוון, הצדוקים, עמ' 195–196; והעה 5; הר שם]. הערה 118: העניין עצמו מען כרואה מתען פולמוסישן, ראה ש' ליברמן, שקיין, עמ' 24; ועלצת

נדונו לגופן הידיעות ההיסטוריות בספרות חז"ל, החל בר' עזירה מן האודמים בתקופה הרנסנס, ומואז ראשיתה של חכמת-ישראל (גיגר, פראנקל ואוחדים).¹⁴⁰ בנוסף לביעית הכנעניים והתאמתם, עמודת גם השאלה — שהיא לא פחות חמודה, אף-על-פי שלא נדונה במפורש — מה הייתה עמדתם של האיסיים בענייני ההלכה? — קרובים לפירושים, קרובים בDAL, או שוניים משניהם?¹⁴¹ קידועו הצעות שונות בשאלות אלו: החל בחצתו של צדוקים, או שוניים משל עצמם? והל סיווגם של האיסיים עם הפודשים (חסידים,¹⁴² חברים, אוכלי

ענין עורות בהמה טמאה ראה לעיל, הערה 90 — וערין צ"ע); וכן מסתור אגדית אחת המזיהה רק באבות דר' תנען (צדוק וביחסות תלמידי אנטיגונוס — ראה להלן, הערה 175).

לעת עתה יש להוציא את הדירין את המקורת הנוטפים בהם מופיעים 'ביהדותין' (להופעות המונח בדרושים מהאריכים — ראה ח' מליקובסקי, 'יגנום ופושעי ישראל ע"פ סדר עולם', תרכין נה [ראה ידין, מגמהק, א, עמ' 10]). מנתת סוף פרוי;¹⁴³ ב, דברים כתובן' (ראה להלן, הערה 185) ג. תmidin [ראה ידין, מגילת תענית, עמ' 298; אלבק, השלמות למנחות ו, ב — בהמה [ראה הספרות הרשומה אצל ליכטנשטיין, מגילת תענית, עמ' 102]; אלבק, השלמות למנחות ו, ב — והשוה מגהמ"ק, ב, עמ' 64, שורות 10–12; וראה גם לעיל, הערה 90] — המופיעים על שם הביהדותין ריך באחת מסורות הנוטה של הסכולוין למגלית תענית. את החיבור הזה, ומעל לכל את חילופין-נוטה אוחידי הקביעים — יש להוציא מכל דירין היסטורי עבנני צדוקים-ביהדותין ופרושים כל ומן אלא מביררו טיבו של החיבורו, מקורותיו, זמנו, שכבותיו ובמיוחד מסורות נוטה אוחידי ביחס שניים, הופסות וחילופים בדורים וקובועים [ראה הר, שם, עמ' 7, הערה 52; ליכטנשטיין, מגילת תענית, עמ' 261–262; לה'מוון, הצדוקים, עמ' 33, הערה 14]. חילופים ומסורת נוטה מצוים גם במבואות אצל הויאנונים — ראה למשל ראשוניים לבבלי תענית י"ב, וכאללה הרבה — ובשידורים שעלו מן הגנזה [ראה 137] — ובכלל, עיר נוטה ריבים ושובטים לא נבדקו עדין כלל, ומוקם הנגיו' לחזקון קדרמוני' להתגרדר — ראה יהושע תנאים ואומראים, מהדורות מיימון, ירושלים חשב'ב, עמ' לה, ובכערת המהדריר שם; וראה כתע: S.Z. Leiman, 'The Scroll of Fasts', JQR 74 [1984], p. 174, n. 2. מאו הסתיגו'ו של גיגר זמקרא ותרגומו, עמ' 96 ועוד; וראה כבר: א' מלילואה-גינה, ר'אכיה, א' פקען תקצ"ז, י' ע"ד, השגה קיח; שי'ר, ערך מלין [מהדורות תחרי"ב], נוטה, עמ' 278. אלא שכוכן יש להציג והוכיח רבבה בפרשנות הפסרים, וכך מוכיח הקשר שבין החלוקים לעתים בפסוקי המקרא הנדרושים; כגון 'טור אפרים מעיל יהודה', הרומי, כביכול, לניחוק הקשר שבין יהודה לאפרים דוקא. וראה פלוסר, פרושים צדוקים, עמ' 141, וכעת: מ' קישטר (עליל, הערה 8), עמ' 16. תודיען לא מתחוו לנו המקורת והמסורת על ימי הבית השני שעמדו לרשותם של אבותינו בימי הביניים הקודומים. מעבר לירידות המזיהה גם בירינו בספרות חז"ל [ראה: ד' פלוסר, ספר יוסיפון, חלק ב, ירושלים תשמ"א, עמ' 148 ואילך]. נסיגתו של ח'ר' מנטל, מגילת תענית והכתות, מחקרים בתולדות עם ישראל תשמ"א, עמ' 53 [=אנשי נסכת הגדרה, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 213] למצווא' ביב'אדר' של ור'ן ישראלי א' תש"ל]. ראייה לעתים אחדות מוצביה על מחלוקת פרושים וצדוקים אינס משבנעים. וערין לא ברור כל מה מילת תענית 'מסורת אותנטית' על מחלוקת פרושים וצדוקים אינס משבנעים. ולآخرונה יצאו אמנים נשבר בפירוש זה מן 'מסורת המקוריות', אם בכלל ראה אורבק, ההלכה, עמ' 44. לאחרונה יצאו אמנים שורערן על מהימנותו של החיבור כולו — ראה למשל: י' אפרון, חקר התקופה החשמונאית, תל-אביב תש"ס, עמ' 174–164; וכולדור (עליל, הערה 79), עמ' 270, הערה 105; וראה גם הר, שם, עמ' 8 — ועדין המרחב בין המאה החמישית למאה החמש-עשרה(!): פתוחה לספקולציות; וחבל שהחיבור לא זכה עדין לטיפול חדש ראיו' לשם ולגוטו, ואcum'!).

L. Zunz, 'Etwas über die rabbinische Literatur' (1818) ראה לעיל, הערה 7 ור' 135 (ראה כבר: — Gesammelte Schriften I, Berlin 1875, p. 28, n. 2).

אממי בינה, אמרו, מ' מהדרות וילנא חרכ"ז, עמ' 76 ואילך (ראה תוספות י"ט [מהדר"ב], מ' מנוות, יג).

דעה בלתי מבוססת וו מהלכת מאור אשתה המקור; ראה על כך לאחרונה מ' קישטר (עליל, הערה 8), עמ' 11.

כפוקרי על, ¹⁴⁸ בצרוף תיאורו של יוספוס, המתאר את ה'צדוקים' ככהנים גדולים אריסטוקרטים, יצרו את הדימוי הרווח של כת אריסטוקרטית חילונית כמעט לגמרי. קאריקטורה קיצונית בכיוון זה צוירה בדייהם של חוקרים כמו יצחק אייזיק הליי ¹⁴⁹, והיא מצויה לмеди אצל בעלי תלמוד מובהקים כפרופ' אלבן המנווה, הכותב למשל: 'חבר האצלים הללו שגודלו בחונכו על ברכיו התרבות היהונית אמרו כלפי חוץ ולצורך ייכוחים שהם נגד המסורת, אבל בפניםיהם זללו ברובם לא בחרחה על-פה בלבד אלא גם בתורה שככתב'. ¹⁵⁰

במקום ה-טיירקן' שבכובינייד אחרים (אבות דרכן ושאר מקובלות), ואילו בחיל מכתבי-היד חסר הקטע כלל. אפשר היה להפליג בדמינוות בדבר קנאים-טיירקן-צזוקים-ביביוסט-אסיטים וכו': אבל ברור שאיין כאן מפורשת מוקדמת [סדרקון-סדרקון-צזקון? ? ?] (ראה גם מ"ב לרנר, תרודה א [תש"מ], עמ' 49)]. — יספק רב אם רודה להם לאמוראים מושג בדור על מהותן של הכתות בימי הבית, מעבר ליריעות גם לנו מן המקורות קדרומיים בתוכן. על כל פנים נראה שכל העניין איבד את ממשמעתו, ואין להרגיש במקורות התלמודיים-המדרשיים בעיתים של הקראים. (אבל טען ומוח אקטואלי כלשהו) אלה חזון ונעוורו כנראה ורק בתקופת הגאנונים בעיתים של הקראים. (אבל רודה ב' ב' קטו ע"ב. י'ך הנווג אמר רב' ראה דק"ס) — ועיין שם ברשבי'ם המחלbst בניתוחו הייצא (ודוד). [כל ה-צזוקון-/ביביוסטן/ שבכבלוי רואה להן, עורה 153) ובמקורות חז"ל האחים (גנין מסכתות קטנות בדרוטים החדשניים של הבעל, רואה מהדורות הגיג, עמ' 109; דדרך ר' ברא ריש פרק ב (ראה מהדורות הגיג, עמ' 278 והנסמן שם): דרך ארץ זוטא פ"א [מהדורות הגיג שם, עמ' 60] וכאליה עוזר) — הם כמובן, עד כמה שיכולהו בדור, פרי צנוריה מאוחרת. — וראה לעיל, סוף העירה [139].

¹⁴⁹ הפרק הנadol בספרו של י"א הלו"י (דורות הראשונים א/ג, עמ' 358–546 [כמה תים עמוד ?], וראה גם דורות הראשונים א/ד – ספר הזיכרון לר' הלו"י, בנירברך חסיד', עמ' 156) הוא מבחינה זו מלactable מחלוקת בכתיבת היסטוריה דוגמתית. המוטו החוזר בפרק זה הוא שהצדוקים הם מפלגה מדינית אשר דבר אין להם עם הדת' (עמ' 359), הם יושרים מהתווניס ש'אל שב מודעתם בהכחשת החורה וככל טורי הרה' עט' (362) כל ימי היונים נקרו בא שם מתיינו וכאשר עליו הינו ממהארן... נקרו מאז והלאה בשם צדוקים' (עמ' 546), והם לא דודו בתורת ר' בון ימין לשם אלם ודבר לא ה' להם לא עם קבלת האומה בתרזה ולא עם הבנת דברי התורה' (עמ' 416). וכל ענייני דת שהעשיקו אותו היו ר' הדת של פומבי, הדת של בא' כי ח' המשלה' (פרק עט' 359 – ראה להלן, הערא 220). – ואך עיל-פֿרְיכָן, ולמרות הביקורת החರיפה עלי' ר' (R. Leszinsky, *MGWJ LVI* [1912], p. 567ff., 690ff.). – המשאים את המחבר בזיפפים מכוננים, ומפנה את החיבור ('Tendenzschrift'). יש בפרק זה כמה וכמה העורות שחלב שלא שמול לב אליוין במחקר. על כל פנים, אצל ההולכים בעקבותיו של הלו"י הפקה תמונה זו לאקסיזומה (ראה למשל היימאן לעיל, הערא 131, עט' 688 ואילך, ועוד ועוד) שחרדה לא מעט גם לספרות המחקר הרוחנית מהלו"י ומדועתו. – ביסודו מסויימת, אך גם אצל אפטוביצר, פוליטיקה חשמונאית ונגד חשמונאיות. ספר זכרון לפחוננסקי, עט' כמה ואילך (במהדרה מורה בגרמנית: A. Aptowitzer, *Parteipolitik der Hasmonäerzeit*, Wien 1927); אף זה תיבור מעניין (לפחות מחייבת חולדות המקור). גדרש חומר ודמיון (ראה: אלון, מחקרים, א, עט' 37; וראה שובל שנשכח כמעט לחולוטין).

134 עם 134 ואילך.

[34]

חולין בטהרה; כך כבר פראנקל¹⁴³ ואחר-כך בער¹⁴⁴ ואחרים). וכונגדם הצדוקים והביהתושים¹⁴⁵. אבל גם תפישותינו המקובלות על מהותם של צדוקים ופרושים' טענות רזיה — וככדי יצא לאחרונה פרופ' אורבך¹⁴⁶ נגד 'השערות ושיטות שנבנו על-ידי החוקרים' על אופיין של שתי המפלגות' — ואכן, עליינו לחזור ולבחון לא רק את השערות החוקרים, אלא בעידק את המקוורות עצמן.¹⁴⁷ הדימוי הרווח כביכול בספרות חז"ל לצדוקים' ככופרים

¹⁴³ לעיל, הערא 6, במאמרו ב-*JGWW* משנת 1853.

¹⁴⁴ "בער, ישראל בערים, ירושלים חשת'ו, ע' 43 ועוד. וראה: א"א אורבן, ספר יובל ליצחק בער, ירושלים חשב'א, ע' 48 (=מעולםם של חכמים, ע' 437) והספרות הרשומה שם.

לחותפה 'איסיים' – פרושים' מסורת עתיקה; בעצם, מאז הופעתה הראשונה בספרות העברית (ראה לעיל, העדאה 136). ראה ר' אברם זכות, יוחסין השלם, מאמר ז, דף 244 ע"א: ייאוז כת אהורה פרושים נקראים אסיאוס שהיו פרושים מאור. ורעה זו הייתה השולט בתפיסה המסורתית עד לימיינו. ראה למשל: ל' גינצברג, על הלכה וגנדה (עליל, הערא 24, עמ' 28: שהאייטיות בעיקרה אינה אלא פרושים במזורה קיזונית). על הזיהוי 'איסיים' = 'חסידים', וראה כבר יוסיפון, פרק ל (מהדורות פולסוב, א, עמ' 121) ומבוא שם, ב, עמ' 177–176.

רואה הר (לעיל, הערא 139), עם. 7. על האטימולוגיה של 'איסיים' — ראה להלן, הערא 145.
 א"א אורבן, ההלכה, עמ. 77 (ורואה אורבן, חז"ל, עמ. 12, ביקרתו על שיטת פינקלשטיין).
 המסורות בעניני הלכה בשם של צדוקים וביתוסים המצוויות בספרות חז"ל — רוכן נזכר במסנה ומקצתו נוספו בתוספותה. במשנה: 'צדוקים' (בכל כתבי היד הטובים): עירוב (עירובין, ב). עדים ומפני (מכות א. ר. פרה ג. ז). נודה (נודה ד. ב). טומאת כתבי הקודש (ירדים ד. ז). עצמות חמור (שם) — רואה להלן¹, נזקן (שם מ"ז). נזקי עבר (שם); 'ביתוסין': עצורת (מנחות י. ג) — וראה גם סוכה ד. ט וחגינה ב. ד. ולහן, הערא 176. וועליהם נוספו ביחסותם — 'צדוקים': טבלת המנורה (סוף חגינה); ובשם 'ביתוסין': ערבה (סוכה ג. א). ניסוק המים (שם שם טו — ראה משנה סוכה היל'). ²קידוש החדש (ר' א. טו — וראה משנה שם ב, א ומנוחות וחגינה הניל'). קטרות ביום היכפורים (יומא א, ה) יירשות הבית (סוף יירדים); וראה עוד להלן, הערא 166. — סך הכל כהמישה-עשר עניינים; מלבד אלה המצוים רק בסכולין מגילת ענני, דאה הערא 139 — השזה: פינקלשטיין, הפרוושים, עם. 639–640, 811–819. והן כולן כוראות מסוימות מימי הבית (ראה להלן, הערא 185); וראה עוד הערא 168. [לענין ז'איית הלבנה בחדרושה] — וראה: אוצרת ג' ר'ה, עמ. 35, וторה שלמה, ג. ג, עמ' מ ואילך — אין, כדיוע, מ庫ור בספרות חז"ל (ראה גם: של' ברמן, חביב

במרובע עתביב אמונהים ועדין צ"ע.
ירודילן ג' ע"א [ראיה ירו סנהדרין ד. כב רע"ב] — ספק אם הוא מבוסס על
ירודילן ג' ע"א [ראיה ירו סנהדרין נב. ע"ב] — וזהו שיטה בידם
במדור ליה הולכה האגדה וכן בשני התמלודים רק חזורים ודנים במסורת תנאים אלו, מבל' שיהा בידם
להושך עליהן (מלבד ממידין) שבכרייתא ומגילת חניני. בכלל מהנותה סה ע"א — והשווה ירו' שקלים א',
א, מה ע"ר, ראה להלן). — והוא עד בכל' סנהדרין נב ע"ב, ולא ברור כלל אם דברי רבי יוסף (ה'סיני')
מכובסים על מסורת אוגונטיא (שניטר להשתקה — וזהו סגנית הבבליים) או על תפיסת היסודות הלכתית
(ראה ר' רוח ורש"ש). — וראה אורבן, הולכה, עמ' 52; ד' שורין, אגריפס הראשון, ירושלים תשמ"ז).

בנוסף למסורת הילכית אלו לא היו כנראה בידיהם של חז"ל אלא כמה מסורות היסטוריות ואגדתיות עתיקות (בכל ריבوتם כת ע"א [קידושן ס"ו ע"א] – פסיקתא דרב כהנא בשלוח מהדרות מנדלבום, עמ' 176) אבותה רדי נון; בכל סנהדרין ע"ב רבנן גמליאל [הזוקן? – ראה עירובין פ"ז מ"ב]; וורה עוד תנחומה בראשית ה- בכחבייד התמינים ע"ר ול של פרקי רדי אליעזר פרק ב: "...וכשעמדו צדוקים ושרפו כל איזורות..." –

רוחניים של המתיוונים שקדמו למרד החשמונאים, ואף מתחמי פעולה עם שליטנות רומי¹⁵⁴.

ומכאן גם האקסומה, שהיתה מקובלת למדי, שכל עודה ספרותית וכל כת הדוגלה בשמידה קפנית של קיומן מצוות – 'פירושים' הם. כך למשל ספר יהודית¹⁵⁵, וכן 'ספר הובללים' בעיניהם של חוקרים רבים; ¹⁵⁶ אך 'ברית דמשק' בעיניהם של גינצברג, אלבק ואחרונה רבין¹⁵⁷; וכן גם 'האיסיים' הספריטואליים, המסורים לחיה הגות ודת, בודאי ש'פירושים' היו, כבר בעיניהם של שייר¹⁵⁸ פראנקל ובימינו בער ואחרים¹⁵⁹ דמיוי זה – הפרושי – של האיסיים, כתת של 'חברים' אוכלי חולין בטהרה, הפורשים מהי העוה¹⁶⁰, אף גבר עם גילוון של מגילות מדבר יהודה.¹⁶⁰

אבל כבר גיגר העמיד על כך במחקרו שיש לואות בצדוקים מעמד חברתי ומפלגה פוליטית בעלי עקרונות ומוסדות דתיות והלכתיות משליהם, מסורות שהן דוקא שמרניות, מחידות וחסרות פשרות.¹⁶¹ אלא שאристוקרטים ופלביים, שמרנים ומתקדמים, נמצאו בשתי המפלגות, דבריו של אורבן¹⁶² תיאוריהם של הצדוקים באור שונה במקורות

¹⁵⁴ במידה מסוימת כבר אצל ולהיזון (לעיל, העירה 6) ובצורה קיצונית אצל הולשר G. Hölscher, *Der Sadduzäismus*, Leipzig 1906, ורבים אחרים; וראה שירר – רומש I, II, 212, עמ' 412, ומה שבת על שירר בעל דורות הרשונים אג'ג, עמ' 367. [nalakhrona raha: ר' שווין, ירושלים תשמ"ז, עמ' 76, העירה 51.] בית שני, בתוך: כהונה ומולוכה (בעריכת ר' גפני ור' גוטץקן), ירושלים תשמ"ז, עמ' 40. ובקביל לך, ובניגוד להם, נתן להציג את הפירושים, כתת דתית שאין בעולם אלא קיום מצוות מעשית וחיי פרישות – ראה: אלון, ים גראנץ (ספר יהודית, ירושלים תש"ז, עמ' 111).

¹⁵⁵ ראה שירר – רומש I/III, III, עמ' 219; ואכן, ים גראנץ (ספר יהודית, ירושלים תש"ז, עמ' 47) יצא כבר ננד הועה המקובלות 'שאין אידיות במצוות מעשית אלא פרישות'.

¹⁵⁶ ראה שירר – רומש I/III, III, עמ' 314–313 והערה 14 שם. – וראה כבר שטר, ברית דמשק, עמ' VII–XXVI (וכעת ידין, ארכאולוגיה, עמ' 164, העירה 11).

¹⁵⁷ לעיל, העירה 71.

¹⁵⁸ שירר, תולדות ר' אלעוז הקליר, ביכורי העיתים תפ"ט (=תולדות גדריה ישראל, א, עמ' 228–230, 223). טה' העירה 20. וראה רצ'ה חיות, דרכי משה – קורות הכתות, בתוך: כל כתבי מהר"ץ חיות, מהדורות ירושלים תש"ח, עמ' חמא ואילך – ועי' יש' בשם ר' נון.

לפראנקל ראה לעיל, העירה 7, וראה גם דרכיו המשנה, עמ' 14.

¹⁵⁹ בער (לעיל, העירה 144); וראה: JES, p. 225. K. Kohler, 'Essenes', M. Smith, HUCA 29 (וראה כבר: K. Kohler, 'Essenes', JQR o.s. 1958, p. 275, n. 12).

מן ומשורן (1958). – ראה גם פוננסקי אצל ר' גיגר (לעיל, העירה 22). עמ' 368, העירה 2. מהדורות ראתנו, עמ' 17, העירה לו, על-פי רשי' המצוונר בריה י"ז ע"א, ומהדורות מארכס על-פי כ"מ, ראה: ליברמן ורבנן (לעיל, העירה 133, והספרות הרשומה שם).

¹⁶⁰ ניר, המראות ותרומותיו, עמ' 69 ואילך, שם, עמ' 88, ועוד; הנ"ל, ההלכה הקדומה, עמ' 126; הנ"ל, כתבות מאמרין, עמ' 142 ואילך ועוד – וראה סיכומו של פורנסקי אצל ר' גיגר (לעיל, העירה 22). לאחר

מכאן אולי הופך צדוקי' למלה נרדפת כמעט לTOTPF בכלל, וכופר בדברי חכמים בפרט (ראה למשל מה שציין פורנס MGWJ 61 (1917), p. 162). ועד הרבה והכינויים השונים מתחלפים ביניהם (ראה למשל השותה ר' יאס מודנה, סי' פ, על הנחשדר בכפירה ואין יודעים אם הוא צדוקי' ביחסו או קרוי').

¹⁶¹ ראה לעיל, העירה 146 (וראה כבר: ר' אורבן, 'הדרשה כסידור ההלכה', תרבות כו' תש"ח, עמ' 181). – ואכן, אצל ככמה חוקרים מקובלות הדעה 'שכל צדוקי' מוחוס וכל צדוקי' עשר' (ראה אלון, מחקרים ב- עמ' 218); כאשר שכל שומר מצוות פרושי הוא (ראה להלן).

בתלמוד הבבלי, בנוסח הרפואים, בין 'מין', 'משומדים' וכופרים למיניהם 'צדוקים' – ולא אוכל לפרט כאן;¹⁵¹ אומר ר' זאת, שרוב ההופעות של 'צדוקים' בדףוי הבבלי אינם 'צדוקים' כלל בכתבי-היד; וכבר כתוב בעל דק"ס בהופעתו הראשונה בתלמוד (ברכות ז ע"א) שבענין זה אין לסמן כלל, על הנשאות שבירני. – לפינוי השאות הדפוס גם אדם הראשון 'צדוקי' היה (סנה' לח ע"ב)¹⁵² וגם האוכל נבילות להכuis צדוקי הוא (הור' יא ע"א), ולומדי תלמוד עם רשי' בדףויים, הצדוקים וביתוסים יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורותיו (ר' י"ז ע"א).¹⁵³

תדרmitt זו רווחת למרי גם בקרב חוקרים שאינם בני-ברית, הרואים הצדוקים מעין ירושים

¹⁵¹ ואף-על-פי שעוכיה פשוטה זו ידועה ברכבים, והוא גם חזרה לאט לתודעת החוקרים (ראה למשל: W. Bacher, *Die Agada der Babylonischen Amoraer*, Frankfurt 1913, p. 78, n. 12; וארכן, *חיל*, עמ' 50, עדין לא נבדקו המקורו כוון כראר, ראה להלן. נראה, למשל, לאחרונה: טלמן (1989); לעיל, העירה 16, עמ' 227, העירה 102.).

¹⁵² והוקרי מינו הנידלו לעשת, ועשנו גם את קין לצדוקי – ראה: HTR 63 (1970), p. 433ff.

¹⁵³ כדיודו השוניים מקרים במצוורה של דפסוי הבבלי ובעקיר דפוס באול – ראה גני' ובינובין, אמר על הדרסת התלמידו, עמ' עד-עט, והערה 8 שם), שהשתדרלו להעלים מן החלמוד את 'המינים' כשם שהשميد אט כל 'המינים'; ראה דק"ס ברכות, הקרמה, עמ' 22, והשוואה: S. Lieberman, 'Some Aspects of After: Life in Early Rabbinic Literature', Harry Austryn Wolfson Jubilee Volume, Jerusalem 1965, p. 531 (ותוכף עירובין, עמ' 402, העירה 45); וכבר לפניהם: W. Bacher, ZfHB 12 (1908), p. 39.

חוּרְדָּגָן לירושלמי (בכרו, שם, עמ' 40, העירה 1), וראה אהבת צין וירושלים פסחים, עמ' 99 – ואכם'!. ראה אוצר לשון התלמידו, לב. II, עמ' 52–53; רוש להושך עוד מן הדפוסים השוניים כהנה והנהנה, כגון: בכלו שבת כתו ע"א – קין שם, עמ' 259, אורה ד; שם קב' ע"ב – דק"ס עמ' 373, אורה חמ' – סוכה חמ' ע"ב –

דק"ס עמ' 151, אורה מ, ושם עמ' 152, אורה פ; שנדרין צ'ע"ב – דק"ס עמ' 249, אורה ת; שם צא ע"א –

דק"ס עמ' 250, אורה ק' – דק"ס עמ' 303, אורה י' וודר; וכן במשניות ובמשנת הבהיר לדפוסים חדשים: ברכות טוף פרק ט (נד' ע"א). חולין ב. ט (מא רע'יב). פרה ג. ג. ידים ד. ח. וועד). – בדףויים

הארונונים חזרו וייקנו באפקן חלקיק – כגון בדףויים בדיניב. שליל פיו עבר בה' קאוסטסיקי: אבל לעתים

חיקנו גם תיכון יתרה, בקשר סנהדרין צ'ע"ב: 'שאלו מיניהם' וצ'ל צדוקין כדפוס ראשון (ובכתבי-יד, ראה דק"ס שם, וכן הוא באכתבי-יד מימון וודר, וכן הוא לנכון באוצר לשון התלמידו על-פי דפוס ברודיצ'ב). ראה עד להלן, העירה 17. תיכון' צנוראה אלה חרוד גס לחיבורו הראשוני. ועל כן יש להיזהר בעדרות מן הסוג הזה – כגון: ר' מבב"ן מלחותות וכוכ' פ"א (ה ע"א): חיליק' ש'תבון צדוקי מומו', וצ'ל בדףויים ראשון:

מגן: ולעתים דרך הדאשוניים חרודו התיקוניים גס לנשותאות של המקורות – כגון סדר עולם פ"ג, מהדורות ראטהן, עמ' 17, העירה לו, על-פי רשי' המצוונר בריה י"ז ע"א, ומהדורות מארכס על-פי כ"מ, ראה כתעת מיליקובסקי (לעיל, העירה 139). עמ' 343, העירה 130).

במקורות זו'יל (בתוכם המקורי) משמשים בכינוי 'צדוקי' אך לבני הכהן מיימי הכהית ולא ככינוי לבופים, מינים ופלוסופים (ראה מ' זקס, להלן, העירה 235) (באופן כלל) – שימורש מושאל זה מקורה בתקופת הנגאים (ראה להלן, העירה 176) וכאמור, הוא נשעה רוחה החל מן המאה הש"עשרה, כתוצאה מהשינוי הגנוורה.

מכאן אולי הופך צדוקי' למלה נרדפת כמעט לTOTPF בכלל, וכופר בדברי חכמים בפרט (ראה למשל מה שציין פורנס MGWJ 61 (1917), p. 162). ועד הרבה והכינויים השונים מתחלפים ביניהם (ראה למשל השותה ר' יאס מודנה, סי' פ, על הנחשדר בכפירה ואין יודעים אם הוא צדוקי' ביחסו או קרוי').

ראלה השותה ר' יאס מודנה, סי' פ, על הנחשדר בכפירה ואין יודעים אם הוא צדוקי' ביחסו או קרוי').

S. Rosenberg, 'Emunat Hakhamim', *Jewish Thought in the Seventeenth Century*, ed. I. Twersky and B. Septimus, Cambridge 1987, p. 285ff.

¹⁶⁷ ארל הרצוי הוכיח בכלל הנוגע לענייני הלהקה, והוא צדוקי, בינוי

במקומות שהמשנה מזכירה במפורש 'צדוקין' (חוספთא סנהדרין ז, ו, ולעומת משנה מכות א, ו, ספרי דברים, פיסקא קז מהדורות פינקלשטיין, עמ' 23). בכל הרגשה זו ע"ב וש"ג או בהקשר למשנה המדוברת על צדוקין' (חוספთא דים ב, כ — בכבלי ב"ב קטו ע"ב, וכירור ב"ב ח, א, טו ע"א, גס כאן 'צדוקין') וכן כשבמכורו מתקבל אחר מופיע 'צדוקין' (חוספთא סוכה ג, טז — בכבלי סוכה מה ע"ב: חוספთא יומא א, ח — תורה כהנים אחר ג, יא [מהדורות וייס, פא ע"ב], בכבלי יומא ד ע"א, גג ע"א; לר"ד יומא ראה להלן): ופעם אחת במקורה שלא מאננו לו מקבילה חילופית (חוספთא סוכה ג, א = בכבלי סוכה מג ע"ב — וראה חוכם' סוכה, עמ' 861, סוף ד"ה וגירות, וצ"ע). הירושלמי מזכיר ביחסוין פעם אחת בהקשר לענייני הלות (ככ"ל) ובקבוקות החוספთא (ירור ר'ה ב, א, נז ע"ד), ועוד פעם אחת בלבד, ושוב בעקבות החוספთא (ירור יומא א, ה, לט ע"א בבריתא שבתוספה — אבל באחרו עניין, שם להלן ברושלמי, בבריתא שבתורת כוגנים: צדוקין!). הכבלי מורה יהסית ב'צדוקין' (ראה לעיל, העלה 153) — אבל לא בכל מקום שיש בתוספה או בירושלמי ביחסוין, בא בכבלי 'צדוקין', ולא כפרלט (110 [REJ] 1881, p. 3] 3 [1881], ביחסוין, באים רק בעקבות המשנה (כבלי מנותהסה שע"א — אבל שם לעיל מנייה: 'צדוקין') ובריתאות שבתוספה (כבלי ר'יה בכ ע"א, סוכה מג ע"ב; לשבת לח ע"א עירובין סח ע"ב — שכן להם שם שום מקבילה — ראה לעיל, העלה 139). נמצא, שככל המקורות המקבילים (משנה, מדרשי הילכה, בבלוי וירושלמי): ולהפוך, כמעט בכל לעומת 'צדוקין' באחד המקורות המקבילים (ביחסוין, נמצא באחת המקובלות 'צדוקין') מלבד המקרים (מוחץ לעניינים שכלה) שהתוספה מוסדרת 'ביחסוין' (בתוספה מציגו 'צדוקין') (מלבד חוספთא סוכה ג, א — שכן לה מקבילה חולופית). בתוספה פרווה ג, ז ונורדה ה, ב), ועוד פעם אחת (חוספთא חנינה בעקבות פסקאות מן המשנה שהבנה מפורש כך (חוספთא פרווה ג, ז ונורדה ה, ב), ועוד פעם אחת (חוספთא חנינה ג, ה, הל) שכן לה בידינו מקבילה במקורות הנאים]. כך שהחילופים צדוקין/ביחסוין בין המקורות המקבילים (ראה להלן, העלה 171) מקרים שונים בענף אחד של מסורת תנאית — מסורת מאוחתת יהסית כנראה — ורכבו הייצו במרקם אחרים גם לספרות האמוראים.

זרוכם גורשו ממקומם או נשלחו לאזור אחר. בהמשותם היהודי 'ב'יהדות' נזכר יג' טעון הסבר ('ע"י': יוכל לך למה וכבר = חוספתא שם), וכן 'הלהכה יט ואילך; ראה: ח' אלבק, מחקרים בבריתא ותוספთא, עמ' 172! – וצ'ע. אבל לא מצאתי כאן שם שניינו של ממש בכל כתבייהדי של המשנה שוראייתן נמי' זו במשניות, קפל וועוד). – ומן הראוי להזכיר, שלא רק שוה המקורה והחיד' השמאנה מזכירה 'ב'יהדות' (ב'יהדותן), אלא שלא מצאותי גם בשום מקום אחר בספרות חז"ל 'צדוקין' במפירוש בהקשר לענייני הלוח או להאריכי המועדים; בהקשרים אלה מדובר תמיד או בנסיבות סתמי' כולל ('המיןין, 'האומרין') או במפירוש על 'ב'יהדותן' צדוקא (משנה מנחות), חוספתה ראש השנה וועוד). ואפשר אולי, שכן זו מקורה בלבד (ראה כבר חוספות יו"ט מנחות שם); גיגר, המקרא והרבונמי, עמ' 90; הלוי, דורות והראשונים, ג. עמ' 419; פינקלשטיין, הירושים, עמ' 883, העדרה 11; וכולדף לעלל, העדרה 79]. נמי' 269, העדרה 98 ועמ' 270, העדרה 105; ויעוד) – ויתרכן שהויב באמת הכלדים בין חזוקין ל'ב'יהדות' בענין מחלוקת השבת, כגון שבת בראשית: בתקף הפסק או לאחורי? (ראה לעיל, העדרה

ולא רק שהם מתחלפים זה כזה בין המקורות והמקבילים (משנה//תוספותא, Tosfeta//תלמודים – ראה העדרה הקודמת, וראה גם הר' ליעיל, העדרה 139], עמ' 19, העדרה 130), אלא גם מסוימים אותו זה ליד זה (כגון למשנה ידים ד, ובתוספה ידים ב, כ: אמר להם [לצורך] ריב"ז וכור אומרין ביחסין וכו'). הם מופיעים בהן אמריו והבאחו מקרו עצמו (כשהם נסמכים על מקורות שונים, כגון: בכל מנותה הסעה, ר' ר' יוסה הא, לט ע"א), הם מופיעים מזונגים זה עם זה (בכל יירובין סח ע"ב ואחות דרי' תנן נ"א פ"ה ע"יש' צדוקין ובתוספתי... צדוקים אומרים! וע"ע שם) ובנסיבות דומות (כגון ריב"ז בוויכוח עם – פעם עם צדוקין, כגון משנה ידים ד, ח, בבלאי ב"ב קטו ע"ב ציטפל להן ריב"ז), ופעם עם ביחסין, וכו'.
כגון בכל מנותה הסה ע"א ציטפל להן ריב"ז; ונראה שם הניסוח הזהה: שחו' ביחסין/צדוקין אומדים...
ציטפל להם ריב"ז ואל שוטים וכור חוץ מזון אחד שהיה מפתפט נגןרו ואמר... אל רבי בך אתה פטרני אל שותה ולא תחאה וכו', ובשני המקרים כך גם בסכולין למגילת תענית – ווק שם! – ושם גם לעניין מנתת בהמה וראה שם, כי"ח בטבת) וראה תוספה ידים ג"ל; ובדברי הירושלמי (יומה שם וש"ג): 'היא דפיה היא דסוכה היא דיום הכהנים.'

השונים — תלמידים וחיצוניים — רק מבליטים צדדים בעלי גוונים שונים של אותו מטבח. ההלכה ה'צדוקית' לא הייתה כנראה נחלתם הבלתייה של האצולה הכהונית בלבד. הוגלים בהלכה ה'צדוקית' שבספרות חז"ל לא היו רק ה'צדוקים' האристוקרטים שכובות האחרים; גם שכבות עממיות, אף כתות דתיות קנאיות, דגלו בה ולחמו שכמקורות הטענה, ¹⁶³ כתות אלו ניהלו מערכת כפולה: מצד אחד, מלחמה דתית פוליטית (מסורתם למען), מצד שני נגדי האристוקרטיה הכהונית הצדוקית; ומайдן, מלחמה דתית הלכתית נגד חברותיהם נגדי המסורת הצדוקית המכמירה, דהיינו נגדי הפרושים. ¹⁶⁴ רק מנקודות דאותם של מתנגדיו המסורת הצדוקית המכמירה, דהיינו נגדי הפרושים, ¹⁶⁵ בפירושם המוסמך של הפרושים את מצוות התורה. הינוי לכל אלה הוא 'צדוקים' — בין אם היוצדוקים מבחינת המעמד החברתי והפוליטי, ובין אם הם כאלה רק מבחינת מסורתם ההלכתית.

¹⁶³ ראה כבר נסח' 2/III, עמ' 689, הערה 12; ולאחוונה "לויין, ספר זכרון לא' שליט. ירושלים תשמ"א".

¹⁶³ ראה כרך ג', 2/III, עמ' 689, הערכה 12; ולאחדותה "לון", ספר זכרון לא' שטייט, ירושלים תש"ם עמ' 80 הערכה 105 שם.

¹⁶⁴ מצד' אחד מלחמה מוסרית חכמתית נגד 'וועניג' ירושלים האחדוניס אשר יקברעו הון ובצע שלם' (עמ' 8 ו-9, העלה סע'. שב).

מצד' השני אחד מלחמה מוסרית חכמתית נגד 'וואלט' (המלוכות?)' (פישר נחים ג, 9), ומайдך מלחמה דתית העמים' (פישר חבקוק ט, 4-5), 'זרול' מנשה נכבדי ('המלוכות?') (פישר נחים ג, 9). ולעתה הם הלכתית ביזורשי' חקלות', מתעי' אפרים אשר בתלמידו שקרם... יתעו ריבים' (פישר נחים ב, 8). ולעתה הם לוחמים כנראה נגר קואלייציה של שנייהם כאחת; בכחבי כת מזבורני' יהודה נשמרנו כנראה דמיים כבודים לממד' על מלחתם הכהפליה באפרדים ובמנשא', אף-על-פי שפרטיהם המעשיים והשתלשלותם אינם נהירים לנו עדיין.

ד. פלוטר, במאמרתו החשוב (לעיל, העלה 138), הדגיש בצורה ברורה, שהתק מציה את עצמה כנדפת 'הן עלי-ידי' הצדוקים והן עלי-ידי' הפרושים'. אלא שכעת מתברר, ונראה, לא 'שהאייסיים נוצרו מתוך פילוגן' הפרושים' (ראאה לעיל, סוף העלה 138) — אלא, ככל הנראה, להפוך, מוצאים של האיסיים/ביהויזון הוא בן הצדוקים (לפחות מבחןיה הלכתית). וראה שבעפר שנפער בין שני המהנות, בין כת הכהנים האристו-תוקטים בשוכבה הפלוחן המקודש לבין התוכנין המוסריים המבקשת להחדר עולמה של דת בשכבות החבונות בעם — עומדים האיסיים בתווין. (МОונן שאין זה בא להוציא מן הכלל את האפשרות שהאייסיים נתפלנו מן הצדוקים גם על רקע פוליטי. הדמיינו המאבק של 'בני צדוק' [דראה להלן, העלה 180] על מעמדם במקדש מימייהם של חסמוניאים — ראה כבר ניגר הנ"ל, וש"יר [לעליל, העלה 9], עמ' 32 בהערה —

רושא הנגד הרכה בספרות המקhor.)

ושא הנזכר הרכה בספרו *המוציא*), ומכאן, נראה, גם המבוכה לאי מוקמה ועמדתה של הכת בסכך היחסים המשעים ובמאן-פושיס-חশנוגאנס והווארטהייט: לעיתים לצד אפרים, לעיתים לצד מנשה ולעתים נגר שניהן. צדוקים-פושיס-חশנוגאנס המעתים למאורעות ויאליים שכחבי הכת הם מעודפים נינטניים לפירוטים אלא שבדיעבד, ולכן אין ענם לפַי שעה להרבות כתשעות לוייזיס קונקורדים (ראה הצוותיו המעניינת מהליפט, וכלכן אין ענם לפַי שעה להרבות כתשעות לוייזיס קונקורדים (ראה הצוותיו המעניינת בהתקפתם של פליגוטר בראמברג בעיל).

¹⁶⁵ ובמי רברוב למולטנו שגם בין כתות אלו היו גוונים שונים, התפתחויות והתפלגות במשן החוקה והmphothot של פלוטו במאמוון גני).

באותה עת, בדורותיו של יירמן, שמו נזכר בפירושו לברית החדשה, עמ' 2. ראה לירמן (לעיל, העדרה 39), עמ' 206: «ולאזרונה הָר (לעיל, העדרה 139). ערך הארכואה; במשנה המוכרת כשביש' עשרה פעמי' זדוקים' ומייניד' (ראה להלן), העדרה 171. 176 — ו/orה גם סוכה ד, וחגיגת ב. ד) מופיעים היביתוחין, ורק פעמי' אחיה כלבד — זאת בקשר ללחוד (מנחות י, ג ראה להלן, בסוף העדרה זו). שכונינוין אין הצורקן מופיעים בשום מקרה נסוך ובאו' אחד מן המקורות (לגילות תענוגה באב העדרה 139) כבגדיש' הילגה ובגדיש' האגדה אין היביתוחין נזכרים כלל.

לעומת זה הtosפות מרובה להשתמש ב'כיתויסין' (ראה לעיל, העתרות 139 ו-147) ולא רק במקום שם מופיעים במשנה (tosפות מנחות י, ב) ובקשר ללווי (tosפות ר'ה א, טו — ראה ההערות הנ"ל); אלא גם

הם יודעים בדרך כלל רק על שתי שיטות היסוד – שלנו ושליהם: פרושית וצדוקית. אף-על-פי שהם הזכיר יפה את המצב בדורות האמוכים לחורבן, וירדוו שלא גלו ירושלים עד שנעשו כ"ד כתחות של מיניהם' (ירוחם סנהדרין י, ג, כת, ע"ג).¹⁶⁹ הם גם יודעים על 'ב'יתוסים' העולים במעלה אדומים, כנראה מיריחו לירושלים (תוספთא ר'ה א, טו); ובויכוחים עם הכתות מיימי הבית הם מזכירים לא רק 'צדוקים' ו'ב'יתוסים' אלא גם 'טובל שחרין' (תוספთא סוף ידים) ו'מינאים גליליים' (משנה ידים, בכתביד).¹⁷⁰ אבל כדבריו בדרך כלל התעניינותם עס כוהנים גדולים במקדש או על שיטות ההלכה נוגדות, הם מזכירים בדרך כלל 'צדוקים' בלבד, כנראה כשם כולל לצדוקים ולב'יתוסים כאחד.¹⁷¹

(190) ולאחר מכן, והשפעה מצטרפת, כפרוטוטיפ לכופרים קדומים. ראה פירוש המשנה לרמב"ם לאבות א, ג: 'זהם אשר החלו לפקס בקבלה וכו' וכן פירושו לעירובין ה, ב: 'ראשון לכופרים בתורה... והשזה': ספר האמורא ג, סה: 'צדוק וביתוס שהיה שורש לכופרים'; ספר הקבלה פרק ב (מהדורות כהן, עמ' 12): 'תחלתו המונית' (ומשם דרך ספר היוחסין – אמר א, עמ' 12 סע' א – אצל הכהונוגרפים המתוחדים). וכן קירה שהמשמשת החיבינו 'צדוקים', 'ב'יתוסין', לקרים (ראיה למשל, טור ושור' ע' אורח, סי' שפה, ובנור' שם) (בכל סנהדרין לח ע"ב) והגדירות כגון 'צדוקן שכופין' באלה הרבה – כל אלה אינם אלא פרי צנורה וצ'ל' מינאים' וככ' (רשי' סנהדרין ק ע"ב: ראה זkidot סופרים שם, אות י' וכיווץ באלה הרבה – וכל אלה אינם אלא פרי צנורה וצ'ל' מינאים' וככ' (ראיה לעיל, ע' 153). אבל גם רכביים של אלה פעל את שלו בדורות האחוריים. ביזודען ישלא בירודין, על ולודים וחוקרים]. אפשר שהפרושים ולוזו בהם ובטייעוניהם (ראיה למשל חוספთא פרה ג, ח – וראה תוס' ר' שם וש' קוק [לעיל, הערת 74], עמ' 53), וסגןון הוויוכות בסוף מסכת פרה ג, ח – אבל עליין רוחקים אלה מן הניסוחים שבכרכי (ב' ב' קטו ע' ובמנוחה סה ט"א [ראיה סוף הערת 167]): 'שוטים', מפטטט כנדדי (וראה רשי' מנוחה שם הנ"ל); הכהנים הגודלים הצדוקים מוצגים מאנס כבר במקורות התנאים בזורה שלילת בבחילט, אבל גם כאן יש כנראה התפתחות בתיאור דמותם. [ראיה למשל חוספთא כייפורים א, ח: 'עתנו ה' בקררי – ליום בבלי יומי' ר' ר' יומי א, ה, לט ע"א: 'יצא חוטמי מזנק חולעים וכו'; וראה גם ר' יורי וואה בקררי – לח ע"ג וויקיד' כא, ט (מהדורות מרגלית, עמ' תפח – חפט): 'שנות רשות' – וליתא במספר במדבר שם א, א, לח ע"ג וויקיד' כא, ט (קידושין ס"ו ע"א): 'ריש מעיקריו וכו', והשזה פסיקתא דרב הנא בשלח קל'א; וראה בבל' ברכות כת ע"א (קידושין ס"ו ע"א): 'אבל על הצדוקים ככל וכפרט מצטיית בסך (מהדורות מנדרובים, עמ' 176) ותוחומא בוכר הנסמן שם'.] אבל על הצדוקים כל קולותיהם של הפרושים (לහלן, הערת 205) – רק בכרכי מצינו ביטויים כגון 'התעצב הזה' (בריתא בבל' עירובין סח ע"ב), ועיין במסנה עירובין ו, ב [עירובין צ"ע, ראה כתה: 'אי גולדברג, פירוש למשנה מסכת עירובין, ירושלים תשמ"ו, עמ' 165] ובסוגיאם: 'צדוקiman דכו שמה וכו' – וראה גם ר' עירובין א, ייח ע"ג – ר' יוסי בר בן – 'צדוק החשוד'; ואפשר שגם האמוראים ידעו עוד על הצדוקים במסורתיהם (ראה בבל' נדה לג סע' ב: 'צדוק חבירו', ועיין ר' עירובין כ' שונגן אצל מידי' – משום שמנגה אבוחיו בידיו? ראה: 'אי גולדברג, היירושלמי כפסותו, עמ' 223, עי"ש צ"ע). וראה גם בבל' יומי' ע"ב הנ"ל: ...'שם שמה גודלה... כל ימי היהי מctrער על המקרא הזה...'. סתם הצדוקים כרשעים (ראה תנומה הנדרס, בראשית זאת זה – ולא מצאתי לו מקבילה) וכופרים (בבל' סנהדרין צב ע"ב) – ואבות דדר נtan פדק לה למורות קרכתו למקורות החזוניים) – אינם מצוינים כנראה במקורות חז'ל' הקדומים, ואפשר שאינם אלא פרי התפתחות והipsis מאוחרת יותר. [מבחןה זו ממעניין לציין כמה העזרות שברך אגב בספרות הרובנית המאוחרת – ראשונים ואחרונים – הווים לעתם את הצדוקים. כנראה ברוח המקורות הנ"ל, ככופרים בעלי עקרונות. כגון הרמב"ן ועוד ראשונים נדרה לד רע"א, ואצל אחרים לאחרות חזון איש. אורח חיים. [וימא] סי' קכו ס' קץ: 'דאע'ז דנחשו להמשך אחר אותן ההרמאות מה' לאמנה לעבור על השבעה ובמה דלא נחשדו עדיין האמת שופטן ושולט עליה'].

ראיה לאחרונה: מ' קישטר, מחקר ירושלים במחשבת ישראל א/ב (תשמ"ב), עמ' 15–17.]

(171) עניין חילופי 'צדוקים'-'ב'יתוסים' וכדומה במקורות, שהיבור להעיר עלייה כהפעעה מצויה בספרות חז'ל' – ולעתים פוטרים את הבירור בטعنת 'בלבול' ו'טעות' במקורות – עיראן רק בקשרו שיש להבחין בין 'חילופי' מסורתו, שכן המקורות המקבילים ('צדוקין' במשנה, בריתא וכו', לעומת 'ב'יתוסין' בתוספთא – ראה לעיל, הערת 166) שעיליהם כהעיה עלייה כהפעעה מצויה בעלי עקרונות. כגון הרמב"ן ועוד ראשונים נדרה לד רע"א, ואצל אחרים לאחרות חזון איש. אורח חיים. [וימא] סי' קכו ס' קץ: 'דאע'ז דנחשו להמשך אחר אותן ההרמאות מה' לאמנה לעבור על השבעה ובמה דלא נחשדו עדיין האמת שופטן ושולט עליה'].

אל שהרמונה העלה מכלול סחרה חז'ל', ובמיוחד האמוראית הכתלית, היא של כת יהודית שחברה רשיים הכהנים ברכבי חכמים ובתורותם. ועל כן, אין פלא שהכינוי 'צדוקים' הופך במשך הזמן למלה נרדפת לפושעים ולכופרים בתורה (ובמיוחד תורה שבבעל פ"ה) – תחולתה כנראה כינוי לקרים (ראה להלן, הערת

שנדבקה בו נימה של גנאי וזלזול.¹⁶⁸ ואכן, הפירושים התנגשו בפועל, בהנחת סדרי עבדות בית המקדש, עם 'צדוקים' בני כהנים גדולים שבירושלים. ולא עם כתות פורשות שעזבו את העיר והלכו להם למדבר. ודאי שברוטרופסקט לא הבחינו חכמים בינויהם, ובוניני ההלכה

¹⁶⁸ ראה למשל חוספთא פרה ג, ח; משנה ידים ד, ו; בריתא בכבלי מנוחות סה ע"א (וראה רשי' שם רע"ב, דה' ואם).

ברור שהפרושים ראו בצדוקים 'בוחוי דבר ה' (ספר במודרב פיסקא קיב [מהדורות הורוביין, עמ' 121] – עי"ש). מגלים פנים בתרורה שלא כהלה, החלוקים על דברי חכמים וכופרים בקבלהיהם, ובהוראותיהם – ואף-על-פיין,CMDOMNI שאנם הם מודברים עליהם במפורש בעל רשותם גמורים וכופרים בעיר. הדברים נשמעים רק כלל. נcoin אמן שקיימת בספרות התלמודית-הרבנית מסורת אורה של 'צדוקים' ששם ממש אין היא מצויה במקורות חז'ל' הקדומים. [בבלי ב' ב' מוניות ומאודמים נגונ': ...נבל... אל' הצדוקין וכו': '...נבל... אל...' הצדוקין ששם אינו אמורא שבח'ן' – וראה ספר פיסקא שכ, מהדורות פינקלשטיין, עמ' 367] – וכבר בשחר ימי הראות נתפרקשו מינאים' אלה כנראה על כופרים בתורה שבבעל-פה. ראה פירקן בן בכוי, גנז' ש Carter, ב, עמ' 1/67, וכן ביטויים כמו 'פוקרו הצדוקים' (בבל' סנהדרין לח ע"ב) והגדירות כגון 'צדוקן שכופין' באלה הרבה – כל אלה אינם אלא פרי צנורה וצ'ל' מינאים' וכו' (ראיה לעיל, ע' 153). אבל גם רכביים של אלה פעל את שלו בדורות האחוריים. ביזודען ישלא בירודין, על ולודים וחוקרים]. אפשר שהפרושים ולוזו בהם ובטייעוניהם (ראיה למשל חוספთא פרה ג, ח – וראה תוס' ר' שם וש' קוק [לעיל, הערת 74], עמ' 53), וסגןון הוויוכות בסוף מסכת פרה ג, ח – אבל עליין רוחקים אלה מן הניסוחים שבכרכי (ב' ב' קטו ע' ובמנוחה סה ט"א [ראיה סוף הערת 167]): 'שוטים', מפטטט כנדדי (וראה רשי' מנוחה שם הנ"ל); הכהנים הגודלים הצדוקים מוצגים מאנס כבר במקורות התנאים בזורה שלילת בבחילט, אבל גם כאן יש כנראה התפתחות בתיאור דמותם. [ראיה למשל חוספთא כייפורים א, ח: 'עתנו ה' בקררי – ליום בבלי יומי' ר' ר' יומי א, ה, לט ע"א: 'יצא חוטמי מזנק חולעים וכו'; וראה גם ר' יורי וואה בקררי – לח ע"ג וויקיד' כא, ט (מהדורות מרגלית, עמ' תפח – חפט): 'שנות רשות' – וליתא במספר במדבר שם א, א, לח ע"ג וויקיד' כא, ט (קידושין ס"ו ע"א): 'ריש מעיקריו וכו', והשזה פסיקתא דרב הנא בשלח קל'א; וראה בבל' ברכות כת ע"א (קידושין ס"ו ע"א): 'אבל על הצדוקים ככל וכפרט מצטיית בסך (מהדורות מנדרובים, עמ' 176) ותוחומא בוכר הנסמן שם'.] אבל על הצדוקים כל קולותיהם של הפרושים (לහלן, הערת 205) – רק בכרכי מצינו ביטויים כגון 'התעצב הזה' (בריתא בבל' עירובין סח ע"ב), ועיין במסנה עירובין ו, ב [עירובין צ"ע, ראה כתה: 'אי גולדברג, פירוש למשנה מסכת עירובין, ירושלים תשמ"ו, עמ' 165] ובסוגיאם: 'צדוקiman דכו שמה וכו' – וראה גם ר' עירובין כ' שונגן אצל מידי' – משום שמנגה אבוחיו בידיו? ראה: 'אי גולדברג, היירושלמי כפסותו, עמ' 223, עי"ש צ"ע). וראה גם בבל' יומי' ע"ב הנ"ל: ...'שם שמה גודלה... כל ימי היהי מctrער על המקרא הזה...'. סתם הצדוקים כרשעים (ראה תנומה הנדרס, בראשית זאת זה – ולא מצאתי לו מקבילה) וכופרים (בבל' סנהדרין צב ע"ב) – ואבות דדר נtan פדק לה למורות קרכתו למקורות החזוניים) – אינם מצוינים כנראה במקורות חז'ל' הקדומים, ואפשר שאינם אלא פרי התפתחות והipsis מאוחרת יותר. [מבחןה זו ממעניין לציין כמה העזרות שברך אגב בספרות הרובנית המאוחרת – ראשונים ואחרונים – הווים לעתם את הצדוקים. כנראה ברוח המקורות הנ"ל, ככופרים בעלי עקרונות. כגון הרמב"ן ועוד ראשונים נדרה לד רע"א, ואצל אחרים לאחרות חזון איש. אורח חיים. [וימא] סי' קכו ס' קץ: 'דאע'ז דנחשו להמשך אחר אותן ההרמאות מה' לאמנה לעבור על השבעה ובמה דלא נחשדו עדיין האמת שופטן ושולט עליה'].

רשיים הכהנים ברכבי חכמים ובתורותם. ועל כן, אין פלא שהכינוי 'צדוקים' הופך במשך הזמן למלה נרדפת לפושעים ולכופרים בתורה (ובמיוחד תורה שבבעל פ"ה) – תחולתה כנראה כינוי לקרים (ראה להלן, הערת

¹⁷³ ב' – ראה תוספות יום טוב שם; ולעיל, הערה 166.

רואה העלה 167. ראה העלה 175. ומן הרואו להציג שכמעט כל מה שנמסר בספרות חז"ל על محلות פרושים וצדוקים/כיתוסין ראה לעיל, העלה 147 והערה 147) הוא בתחום ההלכה וסדרי העבודה; ענייני אמונה ודעות, במפורש בשם של צדוקים ('מין'ים=צדוקים. ראה להלן, העלה 176). מופיעים רק בחיבורים שמצואים, זמנס ומקורותיהם אינם נחירם לנו (כנון אבות דר' נתן וסכולין למגילה תענית). חוקרם ניסו אמן לעמוד על סכך מקורות חז"ל (ראה למשל: הכתה ועל محلות הפרושים והצדוקים בתחום אמונה ודעות גם על סכך מקורות חז"ל) ראה לעיל, ראה העלה 176.Fundamental differences, ויהאזכרונות המורובים של ויליאם וכוכחים' בתחום האמונה והדעות (כנון, לאחרונה: Compendia, R.T. Herford, *Talmud and Apocrypha*, London 1933, pp. 319-320). אבל מכל ה-134. מתייחס: ראה לעיל, העלה 153). בכל יתר המקרים, שחורים עליהם מאי מהאה הקדומה מבלי לדחוק, אהוריים (כנון אה"ה ויס. דור דור ודורשו⁶. א. סוף עמ' 110). אין 'צדוקים' אלא 'מין'ים' וכדומה; ראה לעיל, סוף עצה 147.

בדומה לצדוקים¹⁷, המשמש ככינוי כולל בתחום ההלכה. משמש במידה מסוימת המונח הכלול מתייחס לתהומי האמונה והCEPTION. אבל בעוד שצדוקים¹⁸ משמשים במקורות רק ביחס לבני תקופת הסטוריה מסוימת (וגם כככלוי!) — ראה לעיל, הערא 171, סוף ד"ה הילופיטם, הרי מינימ' שימושו רחב יותר ווגם לתפקידות שונות, מן ימי הבית ועד לסוף התקופה האמוראים. בארכן ובוגלה. על כל פנים מינימ'¹⁹ כבירותו גם לתפקידות שונות, מן מוקום צדוקים²⁰/כיתוסים (ראה: אפטוציאיר [לעליל, הערא 149], עמ' קסח, הערא 87). וכך ממשמש כנראה גם במקומות אחרים (ראה: אפטוציאיר [לעליל, הערא 149], עמ' קסח, הערא 87).

משנה פרה ג. ג: 'אל חתנו לצדוקים לרודות' נזכר כנראה מכחנית הענין. אף-על-פי שהגнос הוכח הוא ככובבכידר וכבותוספה שאם, ג. ג: 'מינימ' (ראה רשות' יומא ע"ב[!] דקדוקי סופרים שם, עמ' 110, אות ק!) אלא שנם כא, באחריו מונח ואפליו באותו מטבח לשוני עצמו, אפשר שאין משמעו זהה תמיד — ראה ספדי במודרב, פיסקא קמג [מהדורות הורובציין, עמ' 191 והנסמן שם]. וראה כבר: א' ביכלר, הכהנים עבדותם, ירושלים תשכ"ג, עמ' 83; חוכ'פ, יומא, עמ' 766; אלון, מקקרים ב, עמ' 200, הערא 44; וכן גם כמשנה ר"ה ב. ב. אך בדפוסים החדשניים של הכהני 'בירתוטין', ובמחינות הענין בזידע על-פי התקוספה שאם טו ובריתא בבלוי ובירושלמי שם) אבל הגנוס הוכח הוא 'מינימ' (ראה לעיל, סוף הערא 171); וכן גם כמשנה ברכות ט. ה. 'המינימ' הכוונה לנראה לצדוקים (כהגנת דפוסים חדשניים של הכהני — ולא לאוטרכן, עמ' 4 HUC4, הערא 86 ואחרים). כפי שהעריר כמה מן המפרשים (ראה גם רב'ץ, אבות א, ג; וראה: אלבק, משנה וועדים, עמ' 33; אורבן, חז"ל, עמ' 109); ובותוספה שאם ט. ב. הפתוח באלאן למדר... הרי זו דרך (ראה לעיל, הערא 170). וכבר ציין הר"ש ליברמן בתוכו'פ ברכות, עמ' 122 לנוסח הרכות שבמנגילות 'ברוך אתה אל' (כגון סר' החיד 11, ק), ועוד בנוסחים של ברכות, כגון לאחרונה בברכות הטהרה שב'ID, עמ' 314. אבל מוציו גם 'ברוך אתה ה' בהדורות מהה' וכמה פעמים — וראה ההערה הנוספת שהוסיפה ליברמן, S. T. & T., סוף עמ' 195): ראה גם משנה מגילה ד, וחאלבק שם בפירושו ובחלמותיו (צדוקים/אסיטים; לבני מינימ'-אסיטים?]²¹ ראה פלוטר, ירושלים בספרות עברית השינוי, ואם בגבורות. ירושלים תש"ל, עמ' 286–288. אבל סת' סנהדרין צא ע"א: 'אל ההוא מניא לגביאה בן פסיא' וכו' והשוווה מ' קיסטר ואולו עוז. (ראה גם בבלוי סנהדרין צא ע"א: 'אל ההוא מניא לגביאה בן פסיא' וכו' והשוווה מ' קיסטר תליל, הערא 170). להלכה צדוקית, שמצו א' שליט בחרומת המינימ' (בבלוי ברכות יב ע"א) — ראה

אורך, עשות והבזות, ע' 132, ה' 18 (=ה' ג, מערכות נ', זכרון, ע' 385). לאוכל לדין כאן במיניהם, למייניהם, חילופיהם ומשמעותם השונות – עיר עוד רך על כך שהabitually זיהוי העמים (ל' גינצבורג, על הלכה ואגדה [עליל], העדה [24], ע' 275, העלה 54: עבודה זהה הדחתיי) שככלתי תמיד לא ע"ב אינו אלא 'זיהוי המניין' – כגרסת כל כתבי-היד ('מןפניהם') שהוא מהלך בזיהוי המניין), דפוס ראשון, וראשונים (המchioת לר' גרשום, המפרש בדפוס ראשון, רמב"ם, רמב"ם).

¹⁷² במשנה (בכתבי-יד ובדרושים ראשוניים) הכנוי הרווח הוא 'צדוקין'; 'בית סין'

ונוסח של אותו מקור גופו (שליליהם מעיריים חוקרים, מבלי ליבור ערודותם; ראה למשל הר' לעיל, הערכה 139). עמי, 7, הערכה (50). — ונראה שככל חילופי הנוסחים או כתבייד או נוסחה הראשונית (לפוקי פירושו הראשונים!) — וכמודרני שלא מצאתי שום חילוף בין כתבייד או נוסחה הראשונית (לפוקי פירושו הראשונים)! — שהרי הם באמת זו ידואות והחליפו בינויהם, ראה הערכה 176, ובאשר לאלה הונאים, ראה לפחות ר' עוכבדה מברטנורה (השווה פירוש המשנה לרמב"ם) ותוספות יומם טוב למנהות? (ג'!) לא במשנה, לא בתוספתא, לא בירושלמי אף לא בכבלי ובמדרשי הלאכה והאגודה (למגילה תענית וראה לעיל, הערכה 139: מר' מקיטר מעיר לי שבבות דרין נ"א פ"ה: "...אלא צדוקים...", בכ"ג ניו יורק: "...אלא שהיה ביחסותן...") — אבל בכ"י הוא יש שם כנראה שיבוש ודילוג, עצ"ע — וראה עד לעיל, הערכה (167). המקרה היחיד היודע של חילופי ביחסון/צדוקין בנוסחים של אותו מקור גופו הוא זה שהעיר עלייה הגור'ש ליברמן (תוס"ר, ד, עמ' 160) וכעת אני וראה שכבר העיר עלייו גוץ, היסטורייה ג/ב, עמי' (695) סוף תוספתא זדים ב, ב, שככל כתבייד ביחסון, ואילו בהאחורו של הר' ש' שם 'צדוקין' — אבל אפשר בהחלה ש'הו' שהוא שהחליף באשגרתא מן האוצרות התוכפים שבמשנה שם, או בהשפעת המקובלות שככבריה ובירושלמי בבא בתורה: על כל פנים, כאמור, ראשונים וגילים להחליף ביחסון בצדוקין (ראה להלן, הערכה 176 — וועידין צ"ע נוסחות הר' ש' שם. נאבל 'צדוקין' שכ"ג פרה פרק ג, ב — שהעיר עלייו קורטס, א, עמ' XV, הערכה 2 — צ"ל מינימ' כבדפס ראשון, וכן הוא שם בתוספות סוכה כא ע"א, ד"ה ירדו (=תוספות הר' ש')). חילופי מינימ' ביחסון וכאן אין גם יכול להצעות והשערות בדבר נוסחה הראשונית. בוגון י"א הלו, דורות זיכול של מינימ' וכו'. אין גם יכול לחייב תעניית יג ע"ב שבספר המכirus (ליירונן תקל"ט) עז ע"ב (תוס"ר, א, עמ' 20 וכן תוכ"פ ברכות, עמ' 53 — וראה אהבת ציון ירושלים ברכות, עמ' 106): יכול של ביחסון ושל פושעים במכנייע זדים — אבל בתוספות ר' י"ד מהדורות זק'ש (כ"ג שעוזן) שם: זיכול של מינימ' וכו'. להצעה דומה של בעל כספ' משנה (מיינין'/אפיקורסין' בנוסחת הרמב"ם בככלי ע"ז זו ר' ע"ב), ראה ליטתא!). להצעה דומה של ר' י"ד ברכות ז' גרס במשנה מגילה ד ח' צדוקים' במקום 'המינימ' בוגזד לכל הראשונים אג', עמ' 440, הקובע שהרמב"ם גרס במשנה מגילה ד ח' צדוקים' במקום 'המינימ' בוגזד לכל עדויות נוסח המשנה שבידינו, וזאת על סמך דפס מוצנזר של משנה תורה (בספר האשכול, מהדורות אוירבך, ח'ב, עמ' 89: ' הצדוקין' [אהבת ציון ירושלים, מגילה שם] — אבל במחדורת אל-בק, עמ' 230, מהצניעת המשנה שבעלמה' מינימ' ו'ミינית' [בנוסף לרמב"ם, בנוסחת הרמב"ם בככלי ע"ז זו ר' ע"ב], ראה מה צניעת להלן, בסוף הערכה 176. לא חילופי 'סיקירין'/צדוקים' — וראה לעיל, סוף הערכה 147.

(ראה בכרל' חגינה הע"ב, ריש"י ד"ה אפיקורסים וצדוקין סופרים שם, אוט ש), 'מעורערם' (דק"ס מגילה, עמ' 131 אות ח). טוען' (דק"ס חגינה, עמ' 59, אות ג), 'חיזונים ואיך קראים' (דק"ס מגילה, עמ' 127, אות צ — וראה מה הר' ח' חיות לעיל, הערכה 158 [ע. S. Cohen, *HUCA* 55 (1984), p. 39]. ואיך עלי' פ' שההמשוש ב'מינימ' 'צדוקים' ראה עוד לעיל, הערכה 153 (ולא כ'ש מה הפכו במשנה וככלי 'צדוקים' (בוגון משנה ברכות, והווער), 'ביחסון' /משנה ר'ה ב, א, 'אפיקורסין' (ראה בכרל' חגינה הע"ב, ריש"י ד"ה אפיקוריסם וצדוקין סופרים שם, אוט ש), 'מעורערם' (דק"ס מגילה, עמ' 131 אות ח). טוען' (דק"ס חגינה, עמ' 59, אות ג), 'חיזונים ואיך קראים' (דק"ס מגילה, עמ' 127, אות צ — וראה מה הר' ח' חיות לעיל, הערכה 158 [ע. S. Cohen, *HUCA* 55 (1984), p. 39]. ואיך עלי' פ' שההמשוש ב'מינימ' 'צדוקים' ראה לנראה עתי' (ראה להלן, הערכה 176). לא מצאתי עד לדפס חילופי של ממש בנוסחותם — ובאמת, יש להבחין בין פירוש וشيخווש בכינוי חילופי-נותש. והטיפול בהם מצריך הדורות, ואcum').

על כל פנים, חילופי-גנוזה שהם 'פרי טוות המעתיקים', לא מצאתי. זה הילוף היחיד בנוסחאות כתבי-היד האותנטיות. דוקא החילוף מיניכם/כותרים – בשני הכוונים – בשתי המשניות הסמכות, ראש השנה ב. א–ב; אבל חילוף זה מזכיר רק בכתבי-יד בודדים שאנו נסחאותיהם מקוריות. דרך אגב עירר רק – הר. שם. עמ' 7, הערכה 51 – שעצל אשפיטין, מלשה"ת. עמ' 369, בודאי יש טוות ברורה (ודא שינויי-גנוזהות שבעשנותיו וילנא!) – רישום זה הטענה גם אחרים. ראה למשל: א' שכטר, המונה בבלויובו-ירושלמי, ירושלים תש"י¹⁷², עמ' קז, ואפשר שיש לתהן שם: פ"ב מ"א הביתותין – המניין צ"ל, כנו' כל כי"י; ביתוסין ככרייתא וירוש"אabo דבומה לך; אבל לא עליה דעתו של הר"ן אשפיטין להגיה 'שלא כנו' כל כי"י' (ראה למשל מלנה"מ, עמ' 396; יתקופת, בג"ל). כשם שהר"ש ליברמן בודאי לא הכריע שגירסה זו עיקר).

בדרכו ברגע אלה – בכוחתו: ימכוון שהוכחנו את קיומם "בית סין" (בשתי מילויים), הרי אפשר ואפשר שביתהן הרגיל בכ"י הוא צורף של בית סין ועיין מ"ש ר' ירנן... שהשתדל לבסס את השקפת בעל מאור-עינים [ואהרים] שבית סין פירשו בית איסין, דרבינו ראוויים לעזון ולהשומת לבי;¹⁷⁷ מайдן, הדעה המקובלת על רובם המכרייע של חוקרי

השלמה וראה גבושים נפוחים ור' ר' גל אדרוגדים ובגיוטופים לבנים).

אלא רק צדוקים וביתותין מתחלפים בספרות הרכנית באופן חופשי (ראה למשל העדרן ע' צדוק, ערך **השל** ח'ז' רע'ב: צדוק וביתות – כבר פ' בע' ביחסין); והוא רמכ'ן בגיןו טרם ענה' [ליפסיא **תורת** ט, דף ח סע' ד]: מי נחן הביתות לשותים – מלחתה הרומב'ס בקרים; ולעתםocabination כונגה, צדוקים' כשם כולל, בגין שמי' סוכה מג סע' ב' דה והכיו' ב' ביתות... תלמידי ביתות וכן צדוקים' וראה רשי' תענית ז' ע' בר' ריש' ריחא דתנן ואילך, וכאליה עוד. והוא מאירי תענית שם ד'ה הרביה, ובהעדר הרכ' סופר במחדותיהם, ועיין ר'ח' שם וכאליה עוד הרבה – אלא גם מיניהם (ראה למשל **הכיתות** לר' גרשム לתענית שם, וליכטנשטיין הכרניש לו לאפראוט היולופי הנוסחותו שלו!). – וחכמים משמשים בהם הן לפיקראים בני זמנו המכונים 'מיים' ו'צדוקים' הילופית והן לפיקרא, בגין ספר תקבלת מהדורותה בהן, עמ' 12–14): הצדוק וביתות... תחולת המגינה'... והרג את המינים... נשעה צדוק'.

צדוקים' משמש לעתים גם בכינוי לכופרים בכלל (ואף לגויים? – ראה ספר הקבלה, עמ' 74, ועדין צ'ע'). אבל גם כאן יש להגה בזיהורו, בಗל ריבוי הילופים בנוסח דבריו הראשונים עצם (ראה למשל רשי' רה' יז ע' ד'ה 'המגין'... כגון צדוקים וביתותים ודק' ש' ש' אוטנו; וזהו היגינה ה'ב' ורשי' ש' ודק' ש' אותו ש:

בן רשי' שבת כתו טע' וא הושוה יבמות קב ע' ובמדרשי תהלים י, ח ומדרשי הגadol וყירא [מהדורות שטינצ'ל, עמ' תשלה] קרייס, Lehnewörter, עמ' 446. וראה כספ' משנה הלכות רצח ד, י, ומהדורות פרנקל שם; ועדין צ'ע' בר'ח' ע' כו ע' ב' שם, וראה מה שצ'ין הר'ש אברמסון במס' עבורה וזה במדורות, עמ' 227] – ולעליל, העירה 17). וכל בגין אלה רק מלמדים אוחתנו עד כמה יש להיזהר בעדין נוסח' בנוסחה זה; ראה לעיל, העירה תנ'ל, לנוסח הר'ש בסוף ווספה ידים. ולהלן, העירה 190.

²² תוכ"פ, סוכה, עמ' 870, ד"ה מכל מקום (וועין שם, עמ' 1358). — וכלל לא כנישוח של גור לעליל, הגדרה, עמ' 6 (וראה שם, עמ' 13; — וכבר ציין כך גריינץ עצמו בהדפסה השניה של מאמוריו (להלן).

תשליט, ב, ע' 151 בהערה 'אינם נראים כלל ככל' — וראה לעיל, העירה 17).

משמעותם והסבירו את הימולוגי של הכינויים 'אסיטים' במקורות היהוניים וביתם סין' (ביותוסין) במקורות העבריים — לוטים עדין בערפל מוחלט, וכל החיצות המורוקות מאד אין בהן כדי שנגעו' (כביר גוץ).
G. Vermes, 'The Etymology of "Essenes", *Post: ואחרונה: Biblical Jewish Studies*, Leiden 1975, p. 8ff.
J. Kampen, 'A Reconsideration of the Name, *HUCA* 57 [1986], p. 61ff.
בדבר, ציון י"ח תש"ב, ע' 173 בשמו של פרופ' אורבן). על כל פנים יש לנו ראה. למורת כל ההיסטוריה
ראאה למשל: **M. Jost, 'Ben-Chananja'**, III (1860), p. 79; **J. Lauterbach, HUCA VI** [1929], p. 123, n. 49. עוד הרבה. להת משלק מוסים גם לדמיין 'אסיטים'/אסין' (צורתה העברית / הארמית של אסיטון/Esseneion?) 'בית סין' — גם אם אין בו כדי להכריע (ב证实ה בית' נשיית האלא'ך: לדמיין
 בועלמא השווה: ר' אמר/אמימי; אס/אסיא/אסיטי — ובמי רבסי [וגם רב סי] — ראה מה שכתבתי, סוגיות בבלhit לסדרים וזרעים ותורתם (עליל, העירה 190, א, ע' 268; **S. Morag, Vocalized Talmudic Mss.**, I, 3).
 כידוע. הגита השם אסיטי/אסין ברורה לנו כלל: ראה כתעת: מישור, לשוננו נג (תשמ"ט). ע' 240). 'אלין דבית אסיטי' — ירו' פאה כ.כ. ע"ד — שיכל ליחסנן גם אלין דביתיסין'; ובודמה לכך: 'ביתאסין'/ביתיסין' **כ'ביתויסין**: צורה שנשנתלה בהשפעת השם הרווח

* * *

אסתפק כאן בסיכום קצר: צדקנו כנראה הסוברים ש'בית סין' (בייטוסין) שבספרות חז"ל הם
השניים עליון ולבסוף גורדי נס פרומן, לירבמו המותם – אף כי בפועל ממה דיבר.

הלוות חמידון א. י. ילקוט שמעוני בראשית רמו קא [מהדורות ירושלים, עמ' 445 על-פי כתבי אוֹקוּספּוֹרְד, חסר בכל הדפוסים הקודמים] ועוד). ואכן, "חווקת העמים" (על-פי ייר' י. ג), "חווקת הגרים" וככ' אינם מופיעים במקורות חז"ל כלל כמנוחה הלאתית (פרט לפוסקים המכונים [ו]חווקותיהם' וככ') ; לה'חווקי הגרים' שכברית דמשק IX, 1 – דאה ר'ין, מגמה'ק, א, עמ' 292). לעומת זאת "חווקי המינים" נמצא גם ב במסורת יהודית חז"ל ב, יט (ע"ש) וראה בכלל שם מא ע"א (ראה ר'ין לוי, נ. ח. 53. והנסמן שם). ומילא יהולין ב, וזהו שאלת הר' של הר' ליברמן, יונינה ויוונונה, עמ' 267 ואילך, האם אמרנו מינין אלה גניים הם. או מהו הוהה כבר על דבריו של ר' ליברמן? ר'ה חנוך הסלאבי טה, יא שצ'ין אלבך, בהשלמותי לחמיד, עמ' או שמא גם כאן הכוונה לכתות כלשון? (ראה חנוך הר' אלבך הנ'ן' ב'השותוי לר'ם' הנ'ל 427, וגנץברג שם). ואף-על-פי יש'חווקי המינים לא ידעת' מהו – כלשון הר' אלבך' ב'השותוי לר'ם' הנ'ל – הר' מסביב לכך היו כנראה מחלוקת בין הכתות, אלא שטיבן ומן עדין לא נתרבו (ראה ר'ין, מגמה'ק, א, עמ' 279 והנסמן שם; ר'ה לאוֹרְכָּן, שם, עמ' 255; אוֹרְכָּן, ה'הלהה, עמ' 247, הערכה (32) – וערין צ'ע"ז). ידוע סדרות רחבה מני'ם נכתבה על 'המינים', אבל גם כאן לא בדקנו עדין המקורות כולם ולא נבחנו הנוסחות או ר'וֹרְכָּן (ור'ה קורחוויים עד שחשבו למצואם גם 'הלוות מינין' ב במסורת ידים), בסיכון לפרושים צדוקים ובגייטון – ר'ה 173: [W. Bacher, *JQR* o.s. 17 (1905), p. 173]. והרי המונח מתחלף בין המקובלות (כגון ראש השנה הנ'ל) ובמיוחד בדפוסים (ראלה לעל, הערכה 171, ד"ה החילופים) – וועל' כולל לא בחינוי בכך כל בנין המקורות והקשרים השונים של מונח בעל ממשימות רחבה זו. כבר לפני כמה עשורים נשנה אסק גולדפֶּאגן.] מגדת המשמעות ושם גם ספורה; ח' מליקובסקי, תרבית ונ'ה (תשמ"ה), עמ' 163ff.

העסק במקצת המקורות ושם גם ספורה; ח' מליקובסקי, תרבית ונ'ה (תשמ"ה), עמ' 102 ואילך, והספרות המרובים שנכתבו בענין זה. אבל ר'ה לאחרונה ר' קימלמן (Kimelman, 'Birkat Haminim', *Jewish and Christian Self Definition II*, Philadelphia 1981, p. 228ff. לעיל, הערכה 169), או ר' סנדרין, הערכה 92; פרץ בערך ככני לו כופר במורשת הרחוב בינו'ם ה'ה' – כופר בכל או כופר באמונות שלומי'ם אמוני'ם חכמים. בין שהוא כופר סתם ובין שהוא שוא'ין לכך מוגדרת בימי'ם ה'ה' כ'חווקות של מינין' – י'ר' סנדרין, ב. כת ע"ג) בין צדוקים ובגייטון (ראה לעיל), קנאים (אלון, מחקרים, עמ' 205) וכותים (ואה גם ליברמן, פרקים ב' תשל"ד, עמ' 376); וכן נזירים (תלמידי יש'ו – לרוב, כגון הדוגמה הבודהה של הטעפה חלקן ב. כד ומקבילות: "...אחד מן המינים...". דבר של מינות מסוים ישוע ב'פנטיארא' (ראה ד' רוקח, תרבית לט' תש"ל), עמ' 9, או הफחות ברורה שבתספאת שבת י'ה' [יד], והקבילות: 'הגילונות וספרי מינין' ותוכו'פ' שם, עמ' 206; וכן נזירים יהודים, לעומת מין' שבאותה' כגון בבל' ע"ז סה ע"א, והוא ככל' חולין ג' ע"ז) וגנוסטיקאים למיניהם (ראה ליברמן, תוכ' פ' מגילה, עמ' 1218, הערכה 149 והנסמן שם) כנראה גם עובידי' זורה (ראה בכלי ע"ז קו ע"ב ותוספות שם ד"ה איזהו; גויים? – ר'ה ליברמן, יונינה ויוונונה, עמ' 250, הערכה 59 וקימלמן שם, עמ' 230, 'לב'ר' פרק מה תיאודורו-אלבך, שורר' 10–11) ר'ה חילופ'ינו'שאות שם' וערין צ'ע"ז) ובכלי' דתו'ת והשפעות דתתי'. מינים ממינים שניים (ואה למשל אור'וכ' חז'ל, עמ' 203). הכל לוifi המקום ('ובנהרדען דליך מינים עד השטא' – והכוונה למינים מן הסוג הנידון' שם, אבל סח'ם כופרים ופושרים מוכרים להם גם ביהם ואפי'ו מ'בינא' שיכשל ויצא לתרבות רעה' [בכלי' הגינה טו ע"ב ר'וש'י' שם]: וראה גני' ש'ctr. א, עמ' 544 ולפי הוזמן, וכנראה כל המאוחר יותר כולל יתרה'angan. הרשימה האורוכה של רשעים למיניהם שבדורך ארץ ר'ה, פרק ב' מכונה אמן'ם פ'ק המינין' ('מ'היגרא' מס' דרכ' ארץ, עמ' 278) – אבל לא על שם כל המנויים שם אלא על שם תחילתו של הפך. עיין שם [=פר' המעשימים, מ' היגר, מסכתות צעריות, עמ' 96]).

ירפאל אפרהם, שבקerbota המקורות משמשים מונחים אלה בפרט המאוחדר בערכוביה גמורה; וכן שמושב על כל פונטי, כפי שריאנו, המונח הכלול מיויס' מוסכ' לעתים על צדוקים וביתותון. שף הם מתחלפי-ביבחים (עליהם מוגנים עם מדוקדים/ביביטוין מימי הבית 'מינין' שם סתם כופרים, כגון בכל סוכה מהע"ב: 'הנוך תרי מניין', זה הוא מניין — בסוגיה מאוחדרת. סבווארית? ראה אפשטיין, מל'נה', ע' 191). ליפלא אפרהם, שבקerbota המקורות משמשים מונחים אלה בפרט המאוחדר בערכוביה גמורה;

עוד... שיש לעיתים דמיון בין כמה מהלכות המגילות לאלו של הצדוקים...¹⁸² אלא שהוא נסוג לאחרור, בלא סיבה של ממש.¹⁸³ על כל פנים, באה' כתם המגילות החדשה — המונה את החילוקים הבודדים שבין הכת למתנדיה — ומכרעת, לדעתינו, את הספקות ואת היסוסים; ואם אמנים כך, גם הלכות הכת שאין מפורש עלייהן במקורות חז"ל שצדוקות הן¹⁸⁴ — יש להניח שגם כאן כאלו הן;¹⁸⁵ שהרי זו עמדתם של בני הכת שהלכותיה צדוקיות

The Temple Scroll, The Hidden Law of the Dead Sea Sect, London 1985, p. 237 וואה' אמרו של אומגוטן (לעיל, העדה 55). ראה לעיל, עמ' 32–33.

ואני יודיע מה כוונתו של ידין הכותב (שם) שאין כל ספק שיש גם ניגוד בינהן — דהיינו בין 'כמה מהלכות המגילות' להלכות הצדוקים 'במידה שהלכות הצדוקים דעתות לנו מן המקורות'. — על כל פנים, אין ספק שהלכות הצדוקים המעתות-יחסית הידועות לנו מן המקורות (ואה' לעיל, העדה 147) טוענות כתם חזקיה לאור הלכות מגילותן מדבר יהודה, וכן עוד להסתפק בהעדר טהרות המבוססת על הנחות שטחובות מאליהן — ראה למשל: אלון, מחקרים, א, עמ' 215. מגמה"ק, א, עמ' 112 שם; דין, עמ' 176 והערה 112 שם; דין, עמ' 215. והספרות חז"ל 'ביתוס' [כך גם גרינץ בהדפסה השניה, כנ"ל]. אטימולוגיה זו מקובלת למשמעות מאז אבות דרכם.

כאמור, לא מצאי שום סיבה מכרעת להפריד הסדרה עקרונית בין ביחסין (צדוקים) לבין כת מדבר יהודה בכל הנוגע לענייני הלכה. ואילו بما מה שנגע לכל התהום הרוחב והעקרוני של חורה שכבעל-פה, משלהל: מוצאו במקורות חז"ל הקדומים עדות של ממש למחולקת עקרונית בתחוםם של הכתות (ואה' לעיל, העדה 139, 147, ועוד). אצל חז"ל גם ביחסון וגם צדוקים 'דורשין' (כגון חוספה כיפורים א, ח: 'משעה בכיתה אחד...' א' לאבירו כל ימיכם היהים דורשין...) אמר לו אף על פי שאנו דורשין וכו': 'ירוי' ב'ב' עשר היה לחש בינהם בדרכם האוטו-איצ'ה (ואה' למשל העדרה המלומדת בדוק"ס השלם, יבמות, עמ' שטט, העדה 44; וראה: צ"מ ורבינוביץ, גנדי מדרש, תל-אביב תשל"ז, עמ' 132 ועוד — ואCMD"ל).

ובודר שכן אין אלא השערה גרידא, שכבר הצביעו אותה פעמים רבות בורוריאיות שנותה זה זמן רב מאז בעל

מאור עיניים; כך כבר לו במילונו, סוף ערך 'ביתוס'; וראה הר שם, עמ' 13 (זה אמר נדרש שוכן

שם, ג' ועוד — וראה אפסטיין, מלסת'ה, עמ' 512) — ולא יתכן גם אחרת, שהרי ככל מפרשים ופושרים

את המקרא, גם אם הם חולקים על דרכי הדורות ועל משמעותם האמיתית של מקראי הכהוב (ואה' רשי').

העוברה שזוג כינויים מהוווה את הצלע השלישי של הכתות המופיעות במקורות כלם (למרות

ההשתיגניות החזרות ונשות גם משיקול פשרות זו להחרונה: ש' כהן [לעיל, סוף העדה 17], עמ' 26, העדרה

190 — ומעל כלל, התאמתו לתמונה העולה מן המקורות מתרדיין).

של הכתות.

178 ראה לעיל, העדה 133.

179 י"מ גרינץ, 'אנשי היחיד — איסיים — בית (אסין, סיני לב (תש"ג), עמ' יא-מג (האמור נדרש שוכן

עם שניים וחמשופות, בספרו של גרינץ, פרקים בתולדות בית שני, ירושלים תשכ"ט — וראה בהערות-ביבוב

בראש האמר שם); וראה פולסיד (לעיל, העדה 91), עמ' 153, העדרה 10.

180 כדיוע, בני צדוקים מקרים בכתם הכת — חזקונם הוא שכחבי הימים כל עדת ישראל

הההך' על פי משבט בני צדוק הכהונים (פרק העדה, I) — אלא שעיל משמע נחלקו החוקרים, ראה: 'ילו'ר

(לעיל, העדה 16), עמ' 131 ואילך, יי' ליבט, מגילת הסרכיט, עמ' 110 ואילך; וראה שיש לחץ לעניין משקל

גדול יותר, וככפושטם של דבריהם. על חסם של בני הכת לכחונה ולמקדש נכתוב הרכה; על כל פנים נראה ברור,

שמלחמתם במקדרש בכחונה בגין חזקונם נובעת דווקא מרכזיותם בעולםם הדורי ובציפיותיהם. ראה שורון

(לעיל, העדה 135), עמ' 69 והספרות הרשומה שם [וכעת גם בקובץ העולה מן המקורות מתרדיין].

181 מוא שכטר, מיד עם פרסום ברית دمشق שלו, ועד להוקרי המגילות החדשם. חורום על כך מודיע פעם.

פרק כבר נורו'ת (R. North, *CBQ* 17 [1955], p. 164ff.). אלא של כל הכת כשיתה תמיד על הסף, עבירות

משום שנדו על הצדוקים כמעמד חברתי ולא כשיתה הלאומית. ראה למשל ורמש (לעיל, העדה 123), עמ' 118;

באומגרטן (לעיל, העדה 55). עמ' 167 וlahan, עמ' 63. — וראה לעיל, העדה 71.

המגילות שאנשי כת מדבר יהודה הם איסיים — הולכת ומתארשת יותר ויותר; ¹⁷⁸ והם כנראה 'ביתוסין' — כהצעתם של גרינץ ואחרים.¹⁷⁹ אבל כפי שאנו למדין כת מגילות 'מקצת מעשי תורה', ברור שהשיטה ההלכתית המקובלת על הכת, היא השיטה המכונה בسفורת חז"ל על שם 'צדוקים'; — וכל זה, אינו מפליא כלל, אם אכן קיבל שיטת ההלכה של הכת מדבר יהודה היא אנטו פרושית וקרובה לו הצדוקית, עמדו עליה כבר כמה מן החוקרים,¹⁸⁰ ולאחרונה גם ידין (מגילת המקדש, חלק א, עמ' 305–306), זו"ל: לא יכול עוד להיות ספק, כמובן, של פנינו תורה שהלכותיה מנוגדות בJKLM' ההלכות חז"ל המגובשות. זאת

186.

הקשר הצדוקי – דהיינו שההלכה שבכתבם כת מדבר יהודה הacula צדוקית היא –

P. Schäffer, *Studien zur Geschichte und Theologie des Rabbinischen Judentums*, Leiden 1978, p. 153ff.; A. Baumgarten, 'The Pharisaic Paradosis', *HTR* 80 [1987], p. 63ff.

לעומת זה יש להדגיש את העוברה, שתי צורותיה של התורה שבעל-פה – 'מדרש' ו'משנה' – מצויים במקביל, זו ליד זו, כבר בספרותה של הכת (ראה: אפסטן, *מלשה"*, עמ' 510; אורבן, *הלהה*, עמ' 69 ואילך – וכן, גולדברג, שם, עמ' 94 וAIL) – על כל פנים, אלה הם השידורים הקדומים ביותר ששוגשו אליו מכל מה שניתן להגדיר כ'תורת שבעל-פה' מהותם כויהן הבהיר השני – ושידורים אלה כחוונים ומונחים כבר בימייהם (ראה כתעת: אורבן, אוז' ישראל כת' חנינה (מהדורות ראש עדר רך ועד ואה, שידורים כתובין) [הר, שם, עמ' 19], המכופע בסכולין של מגילת חנינה – אלה כבר ליכטנשטיין, עמ' 331, שורה 10 – צירוף שלוש הלוות שאן להן זכר בקשר לצדוקים – אלה כבר קדוביה להיות כת בעלת הלכה צדוקית, המכונה בפי חז"ל 'בייחוסין'-'ביתשין'. שאפseed שהם הרים האס'ין' (ראה העורה 1777); על כל פנים ברורו שהמודובר בקבוצת ספריטואליות ספריטיסטיות. קרוביה לצדוקים מנקודת ראותה של הלהבה הפרושית, אבל שמה מהם מבחינה חבורית. וחלקה עליהם בסדרי עבדת המקדש. ועוד.

בדרך סכמתית, ובצורה פשוטה – ואפליו פשוטית – היה מציע את הדברים שלhalbן: לנבי شيء השאלות מי היו בני הכהן ומתי היו הביתוחונים – אלו עומדים בפני עביה דומה. מצד אחד, הם שניהם קרובים לצדוקים (הלהבה שבמגילות הכת; זיווגים של הביתוחונים עם הצדוקים אצל חז"ל); ומאיין. הם אינם לא צדוקים ולא פרושים אלא כת שלישית (האיסיים כתואמים את עולםם של בני הכת; הביתוחונים כת שלישית מקבילה לאיסיים [לעיל, סוף העורה 1777]). וכן גם הפתרון המוצע לשתי השאלות דומה: מבחינותם של חז"ל, דהיינו מבחינות הלהבה, הם קרובים להיותם לצדוקים, ואילו מבחינות עולמים הדתי הספריטואלי הם יוספוס (ראה גם אפסטן, *מלנה"*, שם).

הקרבה המפעיעה לעתים בין דרכיו ודרך כתבי הכת לדירושות חז"ל (קרובה שהביאה בין הירא את גזבוגר לזרחה את ברחת רמשק בחיבור פושיזודוקא – כת בלתי יroutine, עמ' 199 וראה גם א' גולדברג, שם) אין בה שום חידוש, אם אין מניחים מחלוקת עקרונית בין הכתות בנושא עקרוני זה – דבר שכאמרו אין לנו, לדעתם, סכך של ממש במקורות חז"ל המקוריים. הכללים עקרוניים עיקריים העולים מהשווות כתבי הכת עם גישתם של חז"ל לכתוב ולדרשת הכתוב נראים להיות לכוון בתחום היחס העקרוני למקרה ולנובאה (התימה מוחלטת של התורה ופסקת הנובאה) מעד אחד; ומאיין בחוזם מכוכת הונגה והפרשנות: אצל הכת גם דרישת הכתוב מוקורת בהרשאה ספריטואלית ובסמכות המסורתם בידי 'דורש התורה', הדרוש

כמו מה פפי הגבורה (גם אם אין מניחים לו מעדר אסתטולוגי מופץ – ראה אורבן, שם, עמ' 176, העורה 34 [=מעולמים של חכמי], עמ' 60; וראה שם, עמ' 11). בינו לבין דירושים, שלעדותם התורה החתומה לא' בשמיים היא, ופירושה בדרכם וצורותיהם (במידות שתורתה נהרסה בהן) מסוכן ביזיד כל לומד ונודה בעל-כילהן אינטלקטואלית. (ראה עוד להלן, סוף העורה 2226.) [וראה כתעת טלמן (לעיל, העורה 16), עמ' 25 ואילך] אלא שככל עניין תורה שבכתב ותורה שבעל-פה בימי היבת היחס אליהן וסמכותן, כתיבת תורה שבעל-פה וכותבה בכלל ('ספר גורות', 'ספר חיזונים' וכי"ב). כל אלה טוענים מחקר יסודי ומופיע ולא כאן מקום בירורם. [ראה כתעת מ' קישטר, תרכז נ' (תש"ח), עמ' 315.]

וכrangle, גם כן, מוקורת בלחתי מוסכמים (הסכליין) מצאו סימוכין בנוסחאות 'מתוקנות' (כגון 'ספר צדוקין') שביבלי סנהדרין ק ע"ב בנוסחאות המציגו – ראה: דק"ס שם: ר' לי, עמ' 79. ח. 32, Abba Saul, p. 32; וולעל, העורה 153, וכונסוס כתבי-היד נס בראשו נס' היר"ץ בuczatzot ו'ש' המיסודה בכיבול על דפוס קושטא: ספר צדוק, אני ידוע מה מקורו) – ודעות המיסודה על מקרים ננסחות אויל נחזרו במחקר מאז המאה התשע' עשרה (ראה כבר גייגר, המקרה ותרגומי, עמ' 128). וכננו עליהן תיאוריות (כגון צדוקיותו של בן-ישראל, ראה למשל טילו, מסכת אבות, עמ' 29) ולעומתו סgal מבושא לספר בן-ישראל, עמ' 46) שקשה לשושן, אפק-על-פי שאין להן יסוד ושורש במקורות הכתודים [ראתה כתעת פלדמן (להלן, העורה 191), עמ' 48].

ברור שלמרות הקרבה הגדולה אין 'bijutson' מלאה גרדפת ל'צדוקים' (ראה לעיל, העורה 167, 166).¹⁸⁶

187. אין חדש כלל. כבר הקראים הקדומים, שכנראה הגיעו לידיים כתבים מכתבי הכת, ייחסו הלוות אל לצדוקים. וכמה מן ההלכות שקיירקסני ואחרים מיחסים אותו לצדוקים. מזויה באמת בכתב הכת (כגון נישואין בת אחות). ¹⁸⁸ הקשר בין ההלכה הצדוקית להלהבה הדרתית נדרון הרוכה בספרות המחקר מאוז גיגר, אבל גושא והטעון בירור מكيف בפני עצמו ולא אדון בו כאן – אני יכול להפנות אתכם לסיכון השkol וזהוור של ד"ר ח' ב' – שמי שראה אורה זה עתה.¹⁸⁹ על כל פנים, השערתו 'צדוקית' של שבטר – שבין יתר ואין בבחורה זהה גמורה בין הביתוטין שבספרות חז"ל לאסיים של כת מדבר יהודה (כשם שאין 'צדוקים' והם לפירושם' כלל, ובוודאי לא כל 'צדוקי' הרה 'צדוקי חבר'). כל שבatoi לטען הוא שכת מדבר יהודה. היה בא כל הנראה כת' אס'ית' – והיינו פלגי הכת שהוו בה עירוניים ופושרים, מתונים יותר וצדוקוניים קדוביה להיות כת בעלת הלכה צדוקית. המכונה בפי חז"ל 'bijutson'-'bijutshin'. שאפseed שהם הרים האס'ין' (ראה העורה 1777); על כל פנים ברורו שהמודובר בקבוצה ספריטואלית ספריטיסטיות. קרוביה לצדוקים מנקודת ראותה של הלהבה הפרושית, אבל שמה מהם מבחינה חבורית. וחלקה עליהם בסדרי עבדת המקדש. ועוד. ואך אין בבחורה זהה גמורה בין הביתוטין שבספרות חז"ל לאסיים – ואפליו פשוטית – היה מציע את הדברים שלhalbן: לנבי شيء השאלות מיהי הירא הכת וממי היו הביתוחונים – אלו עומדים בפני עביה דומה. מצד אחד, הם שניהם קרובים לצדוקים (הלהבה שבמגילות הכת; זיווגים של הביתוחונים עם הצדוקים אצל חז"ל); ומאיין. הם אינם לא צדוקים ולא פרושים אלא כת שלישית (האיסיים כתואמים את עולםם של בני הכת; הביתוחונים כת שלישית מקבילה לאיסיים [לעיל, סוף העורה 1777]). וכן גם הפתרון המוצע לשתי השאלות דומה: מבחינותם של חז"ל, דהיינו מבחינות הלהבה, הם קרובים להיותם לצדוקים, ואילו מבחינות עולמים הדתי הספריטואלי הם יוספוס (ראה גם אפסטן, *מלנה"*, שם).

189. ואכן, אף אחת מן החוליות הללו אינה חרודה – לא הצעת הזהות bijutson'/asisim (ראה לעיל, העורה 141 והערה 177) ולא היוזוג bijutson'/צדוקים (נפן מאו בעקבות ספרות חז"ל), בוודאי לא הזרוג כת מדבר יהודה/אסיטים (לעיל, העורה 133) – ואך לא הproxima בין הלוות כת מדבר יהודה להלהבה הצדוקית (לעיל, העורה 185, ועוד). הידושימה יש אולי בהנחה שהלכה האיסיים הלהבה הצדוקית היתה, בINYIN' לדעה הקודמתה המקובלת (לעיל, העורה 141–144 ועוד) – שלא מצאת לה שום יסוד. ראה כתעת בעת אומגרטן (לעיל, סוף העורה 181), עמ' 397.

187. רבות דובר בספרות המחקר על האפשרות כתבים מעין 'המגילות והגנוות' הגיעו ישירות לירידם של הקראים (השווה, לדמיון בעלה, דבריו של פירקי בן באבי על אלה שהמצאו ספרים שלמשנה ושלמקצת תלמוד גונזון). ראה: שי' שפיגל, ספר הירובל לצבי ולופסן, ירושלים תשכ"ה, עמ' רג' וג' ואילך. הידיעות השונות בעניין זה סבירות בהחלה וראוות לאמון – לדברי ליברמן, במאמרבו ב-PAIR (לעיל, העורה 39). עמ' 402; T&S (= 197; וראה 'שקייעין', סוף עמ' 52, הנסמך שם) – סם אם אין יודעים בדיק מה מכתבי הכת הגני לירידם; ואפשר אולי שפיגל מגילת ממת' עצמה (אולי בחלק הראשון הכלול את הלוות המפורט – ראה שבטר, שם, עמ' XX). על כל פנים, סביר בחאלט להניח שקטע בירית דמשק שנתגלו ביריגל, גם כן, מוקorth בלחתי מוסכמים (הסכלין) מצאו סימוכין בנוסחאות 'מתוקנות' (כגון 'ספר צדוקין') בענין קהירוי מקרים בחוגים קראיים – והרי בוגניה זו נגלה לראשונה גם כתביםם של ראשוני הקראים, שבביבלי סנהדרין ק ע"ב בנוסחאות המציגו – ראה: דק"ס שם: ר' לי, עמ' 79. ח. 32, Abba Saul, p. 32; וולעל, העורה 153, וכונסוס כתבי-היד נס בראשו נס' היר"ץ בuczatzot ו'ש' המיסודה בכיבול על דפוס קושטא: ספר צדוק, אני ידוע מה מקורו) – ודעות המיסודה על מקרים ננסחות אויל נחזרו במחקר מאז המאה התשע' עשרה (ראה כבר גייגר, המקרה ותרגומי, עמ' 128). וכננו עליהן תיאוריות (כגון צדוקיותו של בן-ישראל, ראה למשל טילו, מסכת אבות, עמ' 29) ולעומתו סgal מבושא לספר בן-ישראל, עמ' 46) שקשה לשושן, אפק-על-פי שאין להן יסוד ושורש במקורות הכתודים [ראתה כתעת פלדמן (להלן, העורה 191), עמ' 48].

188. ח' ב' – שמא, 'הערות מתודיות לחקר היחס בין קראים לבין כתות יהודיות קדומות', קתדרה 42 (תש"ז), עמ' 69 ואילך.

(ד)

ואם באתי לסכם, ولو בקווים כלליים ביוירט, את העולה מן המגילות הגנוות לחקר תולדות ההלכה, מתברר שאכן תעודות בנוט הזמן בכוחן להעמיד דברים על עיקם, לבסוף ולהבהירם באור חדש.¹⁹²

תקופת סוף ימי בית שני היהת תקופה תוססת וערה בכל הנוגע להגות ולפעילות דתית. נזחנות החשמונאים הביאו בעקבותיהם לא רק התעדורות לאומית גדולה, ודבקות בארץ האבות, אלא, ואולי בעיקר, התעדורות והתחדשות דתית גדולה, ודבקות במסורת התורה. התעדורות זו התבטה בראש ובראשונה בקיום קפדי, דיקני ודקדרני של מצוות האבות. תפישות דתיות שונות ופרשניות חילוקין על דרך קיומה של מסורת האבות – התורה.¹⁹³ תפישות דתיות שונות ופרשניות חילוקין, לפילוגים ולהתஹותן של כתות לרופשי פרטיה גרמו – בין היתר הגורמים – למלחוקות, לפלוגים ולהתஹותן של כתות שונות. ונראה, שעיקר ההתפלגות היהת בין השיטה הכהונית הפולחנית המכמירה, הנוקשה והבלתי מתחשרת (זו המכונה צדוקית), לבין זו העממית המתחרשת, הגמישה, והמקלה באופן ייחטי – זו הנענית לצוכיהם של המוני העם, המבקרים לשטאף ברוח החדשנה. ואכן, כאשר ראשי המהנות עומדים זה מול זה, מתפלמים ישירות זה עם זה, והם מעלים את 'מקצת' – דהיינו את עיקרי החילוקים שביניהם¹⁹⁴ – הם דנים בפרט ההלכות, ולא

מפתח, הקולות העולים מעדות זו קרובים להיות זהים, גם בתוכנם וגם בኒוסיהם. לקולות שמשמעותו עד כה מן המקורות התלמודיים דוקא. קרבה זו מלבדה הכראה שבפסורת חז"ל אכן נשמרו אותנטיות (אםננו מעתה – ראה לעיל, הערה 147) המשקפות נאמנה את עיקרי המחלוקת לפחות בתחום ההלכה (ראתה לעיל, הערה 175 ולהלן, הערה 195) שבין צדוקים לפירושים. כפי שהם נוטחו מן הצד שנגד. ואכן, לדבר בכמה איסיטי (בייחסות) בעלת הלכה צדוקית (ראתה הערה 186) המתפלמת נגד הפירושים (ראתה לעיל, הערה 165) – הרו שאנו מוצאים עצה בנסיבות תצפית נזהה, המאפשרת עצה טובה למטי' אל תוך עולם של שלוש הכתות העיקריות; ונראה שעליינו לצאת מנקודה בטוחה זו, לבחון על פייה את שאר המקורות ולהבינם בהתאם לכך.

לא אכנס כאן לדין המתודוי, שמרבים להפוך בו בזמן האחרון, על ערךן ההיסטורי של מסורות בית-שני ויצירותיהם של החוגים האפוקאיליפטיים, או על משטרן וסדריו הייחודיים של כתות והבריות שונות. אין לא היינו שבספרות חז"ל (ראתה לעיל, הערה 135, ד"ה ספרות. מגילות מדבר כבר במידה מסוימת לחסן חייבי יותר כלפי מקורות חז"ל, אבל עדין החשדונות מרוביה – ראה למשל M. Hengel, *Judentum: Geschichte und Hellenismus*, Tübingen 1973, p. 459, ועמ' 813). אצין רך שלא כל המקורות שווים ולא כל המסורות משקלן שווה: מරחק של מאות שנים ארוכות מפריד בין המסורות ההלכתיות הברורות ובמשניות קדומות (עליל, הערה 166) לבן אגדותabiszthon הכספי המאוור (ראתה לעיל, הערה 168, 175) ועוד (וכעת גם מחקרי תלמיד א' (תש"ג), עמ' 100, הערה 186)]. ועוד לפיתוחן בסוכולין של מגילת תענית (עליל, הערה 139).¹⁹⁵

בעת קיים לפחות תקופה שהתעדורות החדשנה לשכיחותם ויחפהשו. בצד רוף טיפול קפדי מהודר של המקורות הספרותיים המצריים בדינו, יכול למלא, ولو בסמך. את החלל ההיסטורי הנדרש בכ韓'ג, עמ' 203 ואילך). חקר כתות הבית השני – עיקרי מחלוקתם וסודות תורתם – לא השחרור עדין לא מתרדיים השלילית של הפירושים בברית החדשנה ובמסורת הנוצרית ולא מtraditionesh של הצורקים במסורת היהודית. מעד אחד התפיסה היהיאולוגית בסתורה, הרואה בפרק מן' היהודת בתקופת הברית החדשה (ראתה: אורבן, חז"ל, עמ' 5–6 והספרות הרשומה שם; וראה גם דברי פ' פרלט, R.T. Herford, *Das Pharisäische Judentum*, Leipzig 1913); ומайдך התפיסה היהודית המסורתית, הרואה בצדוקים רק כופרים בווי' דברי ה' (ראתה לעיל, הערה 149).

חוקרם עמלו קשה לחאם בין העדויות השונות, לפשר ולמוג' בינהן. ולעמדו על עיקרי הדברים. אלא שבדרכן כלל נטו לראות במקוות חז"ל עדים מאוחרים החשובים על ראייה חד-צדדית מוציאמת ברוטספקט אונרנוני (כך למשל ולהרין לעיל, הערה 6); וכן גם בימינו – ראה לעיל, סוף הערה 76

וסוף הערה 135 והנסמן שם; – והשווה: אורבן, ההלכה, עמ' 3–4). כתעת מזיהה בדינו עדרו של אחד מן

שיקולין, הייתה גם המסורת הקראית¹⁹⁶ – מקבלת כתעת את אישורה ממוקור ראשון, מגילת 'מקצת מעשי תורה'.¹⁹⁷

¹⁹⁶ שכר, ברית דמשק, עמ' VIII וAIL. וראה מ' צוק. על תרגום רס"ג לתורה, ניו יורק תש"ט, עמ' 158, הערה 635. ומפניין לצין, שגנץברג, שחלק על שכר בעניין דיזיה הצדוקי של מגילת בית דמשק. כפר גם בקשר הקראי-צדוקי – וראה כת בלתי ידועה, עמ' 404, הערה 193 (ושם, עמ' 418). וכן גנדי שכר, ב, עמ' 478 (נדג פוננסקי!) – וראה השגותיו בנספח ל'קבוץ מאקרים' (נגד גיגר) ועוד, שם שהוא חלק עליו גם בתחומים אחרים, ואכ"מ].

לא ברור כלל באיזו מידת ואו עצם ראשוני הראים 'צדוקים', אבל כנראה שלא ב כדי הוא הפך לכינוים הכלعط קבוע בפי הרבניים (ואה ספרות שרשם ב' כהן לעיל, סוף הערה 176) עם' XXXVIII, הערה 110 והעתים [מכנה את הראים 'צדוקים' ו'קראי' מינימ' ו'קראי' מלהמת עירובין סוף פרק ב: הלכות מימי רס"ג באיה א', ועוד זראה: אוצרה ג' ראש השנה, עמ' 35 ועוד הרבה ראה: סוף סימן רס"ג מהדורות בלאו, עמ' 499 = איגרות, ההדורות של ב. העתים [מכנה את הראים 'צדוקים' ו'קראי' חילופין, תוך כדי דברו; בעל ספר I. Twersky, *Introduction to the Code of Maimonides*, New Haven 1980, p. 35, ועוד הרבה ראה: סוף סימן רס"ג מהדורות בלאו, עמ' 499 = איגרות, ההדורות של ב. עמ' חמ' וח' – ואכן הראים מבוחן בדרכן בין צדוקים/ביבוסון למיניהם, ראה הלכות תשובה ג, ז-ח, ועוד]; וכך גם בזמנם מאוחרים יותר – וראה כפתחו ופתח. פרק ה מהדורות לונץ, ירושלים תרנ"ז-תרנ"ט, עמ' סב ואילך]; ר' עיוביה מברטנאו לידיים ד, ו'חפארת ישראלם שם!). כאמור, השימוש במונחים אלה ממש הדרות, תפיסת מהותם וכל יציאת כוהה טעונים עוד בירור שיטתי (ראה לעיל, הערה 176 והנסמן שם).

¹⁹⁷ העדרות שעמדו לרשותנו עד כה על מהותן של כתות הבית השני ומחלקוותין היו ככל' מפי עדים עקיבים ובועל' מגמות שונות, החשודים על הצגת תמיינה לפני טעםם של קהל קראיהם ובהתאם למטרותיהם כך כבר הראים בזמנם ובמקום. על יסיפוס ראה למשל מאוחרים של פולסיד ופינס שעשו ב'WHJP VIII 1977], p. 322, n. 16. Josephus the Bible and History, Detroit 1980, p. 157ff. D. Schwartz, JSJ XIV: 1977], p. 322, n. 16. וראה כת פולדמן (L.H. Feldman) [1983], pp. 5–6 והספרות הרשומה שם, וכן: עמ' 173 ואילך (G. Baumbach) [1989], שם, עמ' 173 ואילך. על עדויות האונגנליינוס ראה M. Smith, *Jesus the Magician*, New York 1987, Appendix A, p. 153ff. – יתר על כן, מגמותיהם של מקרים שונים ומתרוים שונים זה מהה, וכך של עלי'ם המקרים הפנימיים שבידינו לא היינו יודעים כמעט מכל הזרמים והמסורת השונות וזה מהה, על דמיוןיהם של מלי'ם החשמוניים. על דמיוןיהם ויצירותיהם של החוגים האפוקאיליפטיים, פעולותיהם ומאבקיהם של מלי'ם החשמוניים. אין לא היינו יודעים שום דבר של ממש על עולמים של חכמים אליו היינו חיכים מיפויים של יויספוס ומיפוי המחברים האלמנטים של מסורות החיצונית והכיתורית (אורבן, 'מעמד והנאה', דברי האקדמיה ב'חכ"ז', עמ' 31 [=mullem p. 306]). ראה גם: צ' ריקבר, היהודים והיוונים בתקופה ההלניסטית², תל-אביב תשכ"ג, עמ' 203 ואילך). חקר כתות הבית השני – עיקרי מחלוקתם וסודות תורתם – לא השחרור עדין לא מתרדיים השלילית של הפירושים בברית החדשנה ובמסורת הנוצרית ולא מtraditionesh של הצורקים במסורת היהודית. מעד אחד התפיסה היהיאולוגית בסותה, הרואה בפרק מן' היהודת בתקופת הברית החדשה (ראתה: אורבן, חז"ל, עמ' 5–6 והספרות הרשומה שם; וראה גם דברי פ' פרלט, R.T. Herford, *Das Pharisäische Judentum*, Leipzig 1913) – ומайдך התפיסה היהודית המסורתית, הרואה בצדוקים רק כופרים בווי' דברי ה' (ראתה לעיל, הערה 149).

חוקרם עמלו קשה לחאם בין העדויות השונות, לפשר ולמוג' בינהן. ולעמדו על עיקרי הדברים. אלא שבדרכן כלל נטו לראות במקוות חז"ל עדים מאוחרים החשובים על ראייה חד-צדדית מוציאמת ברוטספקט אונרנוני (כך למשל ולהרין לעיל, הערה 6); וכן גם בימינו – ראה לעיל, סוף הערה 76 וסוף הערה 135 והנסמן שם; – והשווה: אורבן, ההלכה, עמ' 3–4). כתעת מזיהה בדינו עדרו של אחד מן

בעיקרי אמונה ודעות:¹⁹⁵ על כך הם נלחמו ועל כך הם נתפלגו. ברור שחלוקת היהת המשמעות תיאולוגית ולטיעונים מטען מוסר-ידתי, אבל עיקר ביטויו המוחשי שלחלוקת היהת היא במעשה המצווה.¹⁹⁶

השומרה הקפדנית על קיומן שלמצוות התורה לא הייתה נחלמת של הפרושים בלבד. בני כת מדבר יהודה كانوا היו למסורת הצדוקית בודאי לא פחות מהם. ארבעה הם מונינים את יריביהם הפרושים על שםם 'סרי דרכ' ('יפIRO חOK' כלשונם (ברית דמשק I, 20, 13). הציגתם של הצדוקים כפושקי עול אינה אלא פרי ראייה פרושית ורבנית ביסודה, ומאותרת ברובה: '...מכירין אנו בהן שהן عملין בתורה והירין [במצווה] ובמעשותן [וכלו] וסת טבה היהת יפה שזו היהת תקופה דתית גדולה, ואמרו על ימי בית שני בכלל, ולא על הפרושים בלבד: '...מכירין אנו בהן שהן שומרין מוסר בתורה והירין [במצווה] ובמעשותן [וכלו] וסת טבה היהת נראים כפדי ספקולציה ובנית מופשטת ומאורת'.²⁰² שורשיים בתקופה זו. אלה קורדים בוגת עוז וידים, וקמים לתחייה לצד עניינו, כמשמעות היסטורית ריאלית בתעדות בנות תיאודור-אלכט, עמ' 111, ובנסמן שם מבנתה היהתית. ואכן מדובר כאן בכמה עניינים שהם מעיקרי הכת:

בגון הלוח (ראה לעיל, העירה 61); תורה אפר פה (להלן, העירה 73) ועוד.

¹⁹⁵ ראה לעיל, העורות 115, 166, 175 ועוד.

ואכן, הcta מודיעשה את הצד המשעי שלחלוקת היהת בתחומי מעשה המצווה, כגון: לגולות להם נסתורות אשר חעו בס כל ישראל... אשר עשה האדם וחיביהם (ברית דמשק III, 13–16, עי'יש); ועוד]. אפשר שיש רגילים לסוכה, שהרעה המקובלת ביהדות הרובנית המאוחרת לפני פרושים, למיניהם, שאין הוליך אחר לבו אלא אחר מעשריו (תמים דעתם, סי' מה = תשוכות הראבי' מחדות קאפה', מחדות קאפה', סי' קכ', ואה: 'אברהסן, חרבן לו [תשכ'ג], עמ' 168; השווה השנות, הלכות תשובה ג, ז) – שורשה מקדמת דנא, ואכם'ל].

מוכן שלא עלה על המהעיט במשלkom של חוקיות-עלום בין הcta לעולם של הפרושים, ובאמת, כנראה, תהום של משפט פעור בינויהם. אבל עובדה היא, שכאשר הcta עצמה מफולמת במפרשתם שכנגדם (וכן גם הפרושים – משנה יירם פ"ד וуд – לעיל, העורות 147, 175), הם מעלים טענות הלכתיות, על שלא שמרו חוק, ואין אנו שומעים מפייהם טענות מוגדרות בענייני אמונה ודעות. עליינו גם גס יותר, שבעוד שבתחומי ההלכה מצויות בידינו כנראה מסורות אוthonיות בדורות כספרות חז"ל (המתוארות כתם מן הצד שכגן), הרי בענייני אמותות ודעות של הפרושים בימי הבית אנו חיים בדורן כל מסורות ומניותיהם שאית מקורות ניתן לבסם. ואכן, עליינו ללמד לשמע את שפת ההלכה, ולנצלה – עד כמה שניתן, ובஹירות נדירה – מכדור נא闷ן להיסטוריה (ראה: E.E. Urbach, 'Halakha and History', Jews Greeks and Christians, Leiden 1976).

ולא רק לימי הבית השן (ראה: H. Soloveitchik, 'Can Halakhic Texts talk History?', AJS Review III [1978], p. 153ff.). 'חכמת ישראל' לחפש אחרי שרידי ההלכה הקדומה, לטפח ופרשכה בחזרות נכל' נולגנו – וגם כאשר ממשימות ההלכות איננה נהירה לנו אל לנו לרוקן מתוכן או להפליגן לתקופות מאוחרות (ראה למשל לעיל, העירה 74, העורה 76, ועוד הרובה) – וכבר אמרו חכמים: 'אם באת הלכה תחת יידיך ואין אתה יודע מה טיבך אל תפליגנה לדבר אחר'.

¹⁹⁶ ראה למשל: פלוסיד, יהדות, עמ' 84–86.

¹⁹⁷ ראה לעיל, העירה 168.

¹⁹⁸ ישונאן איש את רעהו, משמע לכארה שהכוונה לכל ישראל, וכנראה גם לשנהה ולחלוקת שבין הכתות. וראה בבליל' יומא ט ע"ב. ('הביברות החירפה מופנית בעיקר לפני הכהנים הגדולים. ובדרך כלל לא כלפי האיבור – ראה למשל בבליל' שם ע"א [שנהה רשעים – לעיל, העירה 168]; ועיין שם ע"ב [זוהתני] רשעים היור וכו' ודקוקין סוגרים שם, ואכם'ל).

הירון; חכמים אמרו גם: 'בואה וראה עד היכן פרצה טהרה בישראל' (תוספה שבת א, יד וש'ג').²⁰⁰ והיתה טהרה קשה עליהם כעריות (תוספה כפושטה שם); וטומאת סיכון קשה להן לישראל יותר משפיקות דמים' (תוספה יומא א, יב וש'ג) – וגם אם כהערת הירושלמי שם (ב, ב, לט ע"ד): 'לגנאי'!²⁰¹

קיים שלמצוות ועלמה של הלכה היו הגודמים המרכזיים בח' האומה בתקופה זו; הקביעה 'שלא היה גורם, כוח או מאורע שהטבי' את חותמו על תולדות העם היהודי, שיציב את חייו והקנה להם פרצוף וצビון, כמו ההלכה'²⁰² – יפה ביתר שאת לימים אלה של ימי הבית השני, ולא רק כלפי הפלג הפלודי אלא גם כלפי מתנגדייהם, המקרים על קיום המצוות על-פי מסורתם הצדוקית. ולא רק קיומן שלמצוות אלא גם העיסוק בקביעתן ובפירושן לפרטיה עמדו במרכזם שלעולם הרוחני. פרטיה הלכות – מושגים נראים כפי ספקולציה ובנית מופשטת ומאורת.²⁰³ שורשיים בתקופה זו. אלה קורדים בוגת עוז וידים, וקמים לתחייה לצד עניינו, כמשמעות היסטורית ריאלית בתעדות בנות הומן מימיהם של השמוניים.²⁰⁴ בזה עסוקו, בכך הנו, בזה נחלקו ועל כך נתפלגו, וקיזוניים

¹⁹⁹ ראה לעיל, העירה 53.

²⁰⁰ ראה תוכ'פ', יומא, עמ' 235–236; אורבן, הולכה, עמ' 307, העירה 23. – ואפשר שלא כלפי אבותיהם-דרכותיהם נאמרו הדרבים, אלא כלפי מתנגדיים הנקאים הקיזוניים שבכתות החלוקת על הדרבים. [ושמא לא רוחך הוא לשער שלא ורק מקרה הוא שם מוכרים 'אהבת ממן' (האריסטוקרטיה הצדוקית העשירה) ו'שנתן חינם' (הנקאים המכחים) רודק – שתי הקבוצות העיקריות שהן נאבקו הפלודים; ראה לעיל, עמ' 48].

²⁰¹ אורבן, הולכה, עמ' 7. – אלא שכידוע ההערכות (ראה לעיל, העירה 19) הופכות ומתהפכות ממעין לערץ ומזמן לזמן (ראה למשל שירר, פרק 28, והעורת המהדרים בתרגום האנגלית החדש [להלן, חלק ב, עמ' 464, העירה 1] – האם בהשפעת העORTHODOXICO ורתו של מ' שטרן [ב, עמ' XXV SJN]).

(בדרך אגב, מעניין אולי לצין, שהיכריהם של ולהוין [להלן, העירה 6 – עי'ש] ושירוד והופיעו לראשונה באהורה שנה עצמה (1874) – אבל בעוד שיכورو הנגדל של שירוד מהודורה (גם מבחינתם חספם למקורות התלמודיים). הרי חיבורו הקטן של ולהוין נשאר כמות שהוא ולאזכה להודורה נוספת. רק ביכול החמשים להופעתו האשונה, כמה שנים לאחר מותו של המחבר, דאגו יידיו להוציאו מחדש (הנובר, כמה שניתן), ובஹירות נדירה – מכדור נא闷ן להיסטוריה – ראה לעיל, סוף העירה 10].

²⁰² ראה לעיל, העירה 74 וסוף העירה 76.

²⁰³ על כך מעדים לא רק שרידי הספרות בת'-זהם ומוסורות והערכות שנשתמרו בספרות חז"ל המאוחרת יותר (ראה למשל לעיל, העירות 199–200). אך מסתבר גם, כמובן, מן השרידים הפיזיים העולים מן החפירות הארכיאולוגיות, שההעירו את יידיעותנו על החיים החומריים והחכניים של התקופה ווגם על מידת שלטונה של ההלכה בהם' (אורבן, חז'ל, עמ' 9). וכבר העיר פרופ' ליברמן המנוח, כי 'הספרות התלמודית הארכיאולוגיה מבארת ומשלימה זו את זו' (תרבכין ד' [תרבכין ג'], עמ' 293).

²⁰⁴ ואסתפק כאן בכמה דוגמאות מכל הבא לדי. כגון: ריבוקים של מקוואות טהרה במאות האחירות שלפני ההורבן (ראה: נ' אביגיד, העיר העילונית של ירושלים, ררושלים חשב'ם, עמ' 139, [ובcutה: R. Reich, 'The Hot Bath', JJS 39 [1988], pp. 102–107]. וראה: ש' ליברמן, פיקרים א [תשכ'ג–תשכ'ח]. עמ' 97); התעשיה הגדולה של כל' אבנים שאים מכבלים טמאה, באורו דירושלים ומתקופה זו דוקא) (ראה: אביגיד, שם, עמ' 183–176 [ובcutה: י' מגן, תעשיית כל' אבן בירושלים בימי בית שני, ירושלים תשמ'ח, עמ' 94 ואילך]); כל'

שנמנעו מלהתחבר זה עם זה, ומלבוא אלה 'על גב' אלה — 'פרשו מרוב העם' עד שכמעט אבד זכרם.²⁰⁴

כאמור, כבר ניגר עמד על כך — ולאחרונה העמיק והרחיב בכך ליברמן — שההלכה הדרקית והכיתית הלכה חמירה היהה. דברים אלה שבתיחילה נאמרו על דרך ההשערה ועל יסוד דומים קלושים במקורות חז"ל, באות בעת התעדות של הכתות עצמן ומידות עליהם עדות ברורה ומפורשת. ולא רק בכתביהם ההלכתיים — גם ב'פערת ההלכים' מאשימים בני הכת את הפרושים במפורש: 'כיא בחרו בקהלות'²⁰⁵. ואכן, כל ההלכות שבמגילות שיש

חרס מנוקבים (על-פי אינפורמציה שמסר לי ד"ר ר' רינץ, העומד לפוסט את הממצאים); כלים עם חותמות המעידות על בשורתם וטהורתם של תוכנים [ראה כתע': י. Yadin & J. Naveh, *Masada*, I, Jerusalem 1989, p. 32ff.]; 'ח' כוון ו'גיג'ו, קתרה 53 (תש"ז), עמ' 5; וכן הייעדרם הגמור של שרידי פסלים ועתירורים מכל סוג שהוא של דמיות אדם ובמהמה גורמי שמיים מכלול העצום של שרידי בנינים מתוקף זו, שנרגלו בזמן האחרון (אבירן, שם, עמ' 150); הייעדר קברים ופוני מותים מתוך תחומי העיר ירושלים ('ע' קלונר, קברים וקבריה בירושלים בימי שני, עבדת דוקטור, ירושלים תש"מ, עמ' 150 ואילך); כתובות על הר הבית

המוחוריות ניכרים ככינסה אל מעבר לסרג' (ואה: 'ספראי, העלה לדגל ביום הבית השני, תל-אביב 1965, וכאלה בודאי עוד. כל אלה שרידים חומריים, המעידים על הקפדה ב��יות מצוות בחיה יוסitos'; עמ' 94) וכאלה בודאי עוד. ואלה שהענין כולם טعن בירור מקייט. כאמור, גם חומרות הכתן בבחינת השוואות המידות להרמרא: כל האstorו — אstorו של חולוטין, וכל הטמא — טמא בכל מקחה. וכך ניסח זאת בדף קרובה לגבי' שמאי ובתי' שמאי ר' פראנקל (שם, עמ' 46–50): 'יזוכו שנגור אויסור או טומאה בדבר לא נכסש שמאי להפרוי בין חלקיק האיסור או לחוץ בין חלקיק הטומאה לאמרו עד פה יתפשט האיסור ולא יסיף אבל זה משפטו להשות כל החליק האיסור בlijת מגערות', עי' יש' ואפשר שמנגה נסחפת גם בשיטת ר' ווקרי ניר', שהן 'ברוקחות מן הנותר', והשווה בכל'ם, ז' ע"א, וש' 'שוקי ירושלים שעשוין להתקבב כל יום', וכolumbia עד הרבה (ראה באולובסקי, לעיל, הערתא). — וכן הראו לאסוף ולסכים עדויות מגוננות אלו המלמאות עד כמה 'פרצ'ית וקיים מצוות בחיה יוסitos בתקופה זו, גם אם לא נקבע כפושטם את דבר רשי' (שבת יג ע"א): 'שכלון אולclin חולין בטחה היו'. [ראה כתע': א"א אורבן, ארין ישראל (תש"ז)].

לכון שיכת נראתה גם עליתו של בית-הכנסת ממוסד קבע על אופני מסויים ובדור (ראה: י' ליבן, 'בית הכנסת בתקופה בית שני', בתני'ת עתיקים, הולך וכובש את מקומו במכנים אלה — ואכם'. וראה כתע': טלמן לעיל, הערתא 16), עמ' 131 ואילך].²⁰⁶ ראה להלן, הערתא 220.

DJD V, עמ' 43. העמיד על כך פלוטר, פרושים צדוקים, עמ' 160–161. וכדבריו היודיעים של יוספוס בכמה וכמה מקומות בחיבוריו. לדוגמה: 'על הפלדרושים — קדמוניות יי', 295, 'על הצדוקים — שם, ב'

ושמא לא מקהה הוא שבר החכם הראשון מחכמי פירושים, שהלכותו נמסרו לנו בשמו, 'קר לו ליה יוס' שראי' (משנה עדות ת. ד) ? [אלא שלא בדור מי היו מתגדירו המהמירין, 'אחי הכהנים' או חברי הփושים ראה פראנקל, דרכ' המשנה, עמ' 31, ואלבק, נזיקין, השלמות, עמ' 485] — וראה עוד להלן, הערתא 211. ואפשר שנדן לדריאתם של המוני העם את הפרוונים במקילים ומתרים נמצא עוד בכיתוי החומר במודרני ההלכה (ספרי במדרב, פיסקא קללא מחדירות הרוביז', עמ' 172)] ובשני ההלמודים (ירוי סנחרוני, י. ב, כת' ע"ד, בכל' סנחרוני פב ע"ב — עי' יש'): 'התירו פרושים את הדבר ??' (השווה גם תוספה שאבת, יי [טו]). ואלה ומקבילות: 'בראונה וכור' חזון להיו מוסיין והולכין' וכו', 'התירו וחוזו והתיירו' — וכolumbia עוד. — לחומרה וקליא בדילכות שבככל וראה אלבק, מכוא למס' שבת, עמ' 9–10, וא' גולדברג, שבת מבוא, עמ' י"ח. וראה משנה סוף עירובין: 'יש' א' מקום שהתרו לר' חכמים וכו', עי' יש' וראה ירוש' רפ' (ב) דר' יאשפטיין, מלשה'ת. עמ' 322].

עיר ר' עוד שהננייה לקולא מורגש עוד אצל ראשוני התנאים וגם 'בו ביום' נאמר 'שכל המהמיר עלי ראייה למלמד' (משנה ידים ד, ג; תוספה סנהדרין ז, ז, עיין שם). ובבינה יצאה בתקופת שהכרעה בבית הילדי המקלים (ראה להלן, הערתא 237) — ווסף הנוטים להחמיר בכית' שמי — גם אם הוא נשיא — 'הילדי מהמירין על עצמן ומקלים על כל יישראלי' (משנה ביצה ב, ו' ושם נסמן). ולעתים קרובות המהמירין ו'

בזהן מחלוקת עם ההלכה הפרושית, לחומרה הן. אבל שלא כניגר, אין ההלכה הפרושית התפתחות מאוחרת דזוקא, לעומת ההלכה הדרקית הקדומה — כתעת אנו רואים שתיהן נתקיימו זו לצד זו, ונאבקו זו בזו מקדמת דנא.²⁰⁷ על כל פנים, ברור שהלכות התנאים אינן רק פרי יצירה מלאכותית של בית-המדרשה וספקולציה רבנית מאוחרת המשמשים תחליף למקדש ולעצמות מדינית.²⁰⁸

וגם כאן, מקורות חז"ל וספרות המגילות משלמים ומבהירים אלו את אלו. בכל המחלוקת שחו"ל מוסרים ש'צדוקין קובלין על פרושים' — הם קובלים נראה על הפרושים המקילים. וכן נראה גם בכל יתר המஸורות שבספרות חז"ל — במידה שיש בהן חומרא וקולא — הצדוקים והבירתוסין הם לחומרא²⁰⁹ והפרושים הם המקילים.

אבל לאו דזוקא קולא וחומרא הם שהכרינו — מונחים העיקריים של הפרושים הייתה 'המזריר על עצמן' (משנה עירובין ד, א. וראה ב'מ' ה, ח ומו'ק' ב, ה ועוד) נראה גם בבל מכות כב' ע"ב (רבא). — אלא שהענין כולם טוען בירור מקייט. כאמור, גם חומרות הכתן בבחינת השוואות המידות להרמרא: כל האstorו — אstorו של חולוטין, וכל הטמא — טמא בכל מקחה. וכך ניסח זאת בדף קרובה לגבי' שמאי ובתי' שמאי ר' פראנקל (שם, עמ' 46–50): 'יזוכו שנגור אויסור או טומאה בדבר לא נכסש שמאי להפרוי בין חלקיק האיסור או לחוץ בין חלקיק הטומאה לאמרו עד פה יתפשט האיסור ולא יסיף אבל זה משפטו להשות כל החליק האיסור בlijת מגערות', עי' יש' ואפשר שמנגה נסחפת גם בשיטת ר' ווקרי ניר', שהן 'ברוקחות מן הנותר', והשווה בכל'ם, ז' ע"א, וש' 'שוקי ירושלים שעשוין להתקבב כל יום', וכolumbia עד הרבה (ראה באולובסקי, לעיל, הערתא). — וכן הראו לאסוף ולסכים עדויות מגוננות אלו המלמאות עד כמה 'פרצ'ית וקיים מצוות בחיה יוסitos בתקופה זו, גם אם לא נקבע כפושטם את דבר רשי' (שבת יג ע"א): 'שכלון אולclin חולין בטחה היו'. [ראה כתע': א"א אורבן, ארין ישראל (תש"ז)].

אלאו (ראה להלן, הערתא 237) ראה נילת (לעיל, הערתא 191, עמ' 74 ואילך) — והדברים ארכיכם. כאן עיר ר' עוד בקצרה, שלענין זה (קולא וחומרא וככל המהמיר לעומת 'כוחא הדתירא') היסטוריה ארוכאלוגיה (ראה להלן, הערתא 164, הערתא 11) — והדברים טעונים בעת בדקה יסודית ומחודשת; וממאיין, גם הקאים להלכה שבספרות החזוצניים הרבהו להעיר מא ש Carter עוד ימינו — ראה דין, מגומ'ק, א, עמ' 304; הנ'ל. עמ' 3; וסדרס (לעיל, העדרה 74, עמ' 131 ואילך). — וכן הראו לאסוף ולסכים עדויות מגוננות רשי' (שבת יג ע"א): 'שכלון אולclin חולין בטחה היו'. [ראה כתע': א"א אורבן, ארין ישראל (תש"ז)].

הערה 206. קייח' – קיט (לעיל, העדרה 16), עמ' 200 ואילך. וראה שם, עמ' 8.

ההשיפה — מיסודה של גיינז' – ששהלהה הצדוקית, ובוודאי להזכיר ביחס' שמאי, מייצגת את ההלכה הקדומה המשרונית ואילו ההלכה הפרושית. ובמיוחד זו של בית-הילדי, את ההלכה החדש והמתקדמת — אמנס פשניט היא' וסכתית, אולס נדרמה שקיימת נראה בכל'ם ואחת נטיה והתפתחות בכוון זה. אף-על-פי שלעת עתה מודרך באפשרות שאינה מוכחה (אורבן, ההלכה, עמ' 176; ראה גם פינקלשטיין, עמ' 199 (ועיין שם, יי, 16)).

ההשיפה והשיטה התקיימו זו לצד זו כבר בזמן קדום למדי, וכך צד' נלחם להשליט את שיטותו ומוסורת-הדרבי שראי' (משנה עדות ת. ד) ? [אלא שלא בדור מי היו מתגדירו המהמירין, 'אחי הכהנים' או חברי הփושים ראה פראנקל, דרכ' המשנה, עמ' 31, ואלבק, נזיקין, השלמות, עמ' 485] — וראה עוד להלן, הערתא 226). כאשר מדי פעע נוברות ידו של האחיד על חברו, עד שננצחונו של מודמים קדומים (ראה להלן, הערתא 226). ראה עוד להלן, הערתא 237). החרושים על הצדוקים, וההכרעה בבית הילדי לאחר החרובין, הכריעו את דק' (ראה עוד להלכה (ספרי במדרב, פיסקא קללא מחדירות הרוביז', עמ' 172)] ובשני ההלמודים (ירוי סנחרוני, י. ב, כת' ע"ד, בכל' סנחרוני פב ע"ב — עי' יש'): 'התירו פרושים את הדבר ??' (השווה גם תוספה שאבת, יי [טו]). ואלה ומקבילות: 'בראונה וכור' חזון להיו מוסיין והולכין' וכו', 'התירו וחוזו והתיירו' — וכolumbia עוד. — לחומרה וקליא בדילכות שבככל וראה אלבק, מכוא למס' שבת, עמ' 9–10, וא' גולדברג, שבת מבוא, עמ' י"ח. וראה משנה סוף עירובין: 'יש' א' מקום שהתרו לר' חכמים וכו', עי' יש' וראה ירוש' רפ' (ב) דר' יאשפטיין, מלשה'ת. עמ' 322].

הערה 207. ראה לעיל, עמ' 63 והערה 202 שם.

המקרה الآخر שבו לאו דזוקא הצדוקים מקילים — תורה' אמרת המים הבאה מבין הקברות' (משנה ידים, ד, ז) — לא נתרפש עדיןן (ראה גם גינצבורג, כת' בלתי' דודעה, עמ' 353; ולאחרונה י' פטריק, קתרה יי, תשס"א), עמ' 11 ואילך (ושם כב' תשס"ג), עמ' 223) — וראה שהטענה היא 'לשיטחכם', וכ"ע מדו-

אלא שגם כאן יש לפרש את העניין בקונטקט שבו הוא נמצא; המשנה בחנינה שם דנה בנסיבות הטהרה – לחולין, לרומה, לקודש ולהחטה (פרת החטא, מי חטא וככל הקשור בהן). והנה, באופן פרודוקסלי, דוקא בירושלים ובמקדש הקלו חכמים מאור בטהרה, ובמיוחד בימות החג – עד שאמרו: *עמי-הארץ ירושלים נאמנים על הקודש, ובשעת הרigel אף על התרומה* (משנה חנינה ג, ז). חכמים סמכו על טהורתם של *עמי-הארץ*²¹⁷ הריגל אף על התרומה (משנה חנינה ג, ז). ודברי התלמיד (בכליהם, כו ע"א וש"ג): *'שנ' השיטה זו לקרהת الرجل ובאו לירושלים, וכדברי התלמיד (שופטים כ, יא) – הכתוב עshan כוון ואסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חבדים (שופטים כ, יא)* – הכתוב עshan כוון חברים' – כאלו הכתוב הוא שהתייר וסמן על טהורתם של המוני בית ישראל כדי לאפשר את *שיטופם בעבודת ה'*; או כד:rightם בירושלמי (שם, עט רע"ד): *'עיר שחוברה לה יתדיין תali קכב, ג' – עיר שהיא עשווה כל ישראל חברים'*. או כניסוח בירושלמי ניקין ספ"ז, וע"א: *'עיר שמחברת [את] ישראל זה לזה'*.²¹⁸ ואפילו על טהרת מי חטא הם נאמנים, וגםatham הכתוב על דרישת הכתוב: *יהיתה לעדרת בני ישראל למשמרת למי נדה (במד' יט, ט)* – שהכל נאמנים על שמירתן (תוספות חנינה ג, ב),²¹⁹ וכל זאת במפורש ובכוונה מפורשת בטהרה זו, עיין מפרשין – ועודין צ"ע. ובמובן יש גם קולא שהיא חומרא דעתך ליידי קולא, כגון טהרת ידים ד, ח. המשווה שם ג, ה העדרות ה, ג (צ"ל ר' שמעון). וכך גם, לפי פשותם של ברבים, מי שאינו מודה בעירוב' וצדוקי' (משנה עירובין ה, א–ב – ראה מהדורות גולדרברג שם, ומלה"מ הנסמך שם), פירוש שאיינו מודה בחייב של עירוב ומחייב השווה מסורתו של חנינה [?] – ראה א' ביכלר, עם הארון הגלילי, עמ' 208'. ראה עזען של בית שמאי לא היו מודין לא הירוב בעירוב' וכו', בבל עירובין לע"ב וראתה שם ר' ע"ב. רואה עד להלן, העדרה 211). בדומה לכותים – ולא בכלל דורות הראשונים, א' ג, עמ' 436; ראה אלבק, משנה מורה, עמ' 435–434 בהשלמותו שם. אבל אחורי אמרוי ארין כבר פירושה כנראה לקובל: *'צדוקי השוד' [ראה לעיל, העדרה 168]*; וראה ליברמן, הירושלמי כפשוט, סוף עמ' 223 ועדין צ"ע).

בכלו²²⁰ ראה עצה סנדרטס (לעיל, העדרה 74), עמ' 131 והספרות הרשומה שם. – אבל דבר זה אין ממשעו קיום הלכת כהונה על ידי זרים ראה ארכט, ח"ל, עמ' 520 ואילך. – אבל דבר זה אין ממשעו קיום הלכת כהונה על ידי זרים במקביל ראה עצה סנדרטס (לעיל, העדרה 74), עמ' 131 והספרות הרשומה שם.

בכלו²²¹ ראה לעיל, העדרה 91.

במוכרת תחולים קכט, ד, כינסתו בירוי חנינה – אבל כדיוין אין המדרש על מזמורין קכ"ב–קל"ז אלא העתקה מליקוט שמעוני (ראה במאשו של בובר, עמ' 5, ועוד: זו גם הסיבה שלא הוכתרי מדרש' זה במחלוקת הדורות ה, א, עמ' 86, העדרה 137).

וראה ספרי וזוטא (מהדורות הורוביין, עמ' 305): "...אלא שחוורו לומר הכל נאמנים וכו'" (ודעה ש' ליבורמן, ספר ווטא, ניו יורק תש"ח, עמ' 143, ע"ש). – מען מליצתם: *'וכי יש קטון ונגדל בירושלים' [ס"א: 'בישראל' ? !?]* (רו' ביכוריים פ"ג, ס"ה ע"ג). – ראה לעיל, עמ' 37 והעדרה 119 שם. – מן הרואין לצין בהקשר זה שרוכת המסורות האותנטיות בענייני הלכה של צדוקי' ביהדות שנמסרו בספרות חז"ל (לעיל, העדרה 147) הם מן התחים הפולחניאת'יים; ואומנם צד זה, הפומבי, של המחלוקת עליה יפה מן המקורות ואף מודגשת בהן: העומר – נזכר בעסק גדול בספר הביתוסי' (משנה מנחות ג, ב)... שלא לךם דברי האמורין וכו' (משנה גיגית, ב); בפה אדרומה – עמ' 547ff. p. k. (1982).

ראה חילופי נסחאות במהדורות ליברמן, ותוכ"פ חנינה, עמ' 1336.²²²

שהיא 'אורו של עולם' – דהיינו מקור מחיתו (ראה ספרי דברים, פיסקא לב [מהדורות פינקלשטיין, הגוזן] ! וראה פ"ז [מהדורות לרנו, עמ' 174] – אבל ספק אם זו מסוימת מקורית, ראה שם 'דרוש בלשנת A. Saldarini, JJS 33, 1982).

כך כבר אפילו גיגר, המקרה ותרגומו, עמ' 89–88 (עודו: *'זקפרנומות היהת לעזען לצדוקים, מגוזח'*). היה הדבר בענייניהם שהפושרים ראו צורך לטהר את מנורת בית המקדש, שמנת יצאה אורה לעולם וכו': וראה גוץ, היסטוריה ג/א, עמ' 89; ג/ב, עמ' 694, 697. [*'Witzwort'*]. השווה פלוסט, WHJP, VIII, עמ' 7 וביבים אחרים; וראה אלון, מחקרים, א, עמ' 135, העדרה 41. וראה מה שכחוב לאחרונה 'באמוגנות' (לעיל, העדרה 55, עמ' 165–166) (ובספרות המחקה העצות וקוריות נספחים לפירוש התוספות). ושם, עמ' 169, תוכ"פ, שם.

ראה ליכט, סrk היחד, עמ' 294; ידין, מגהמ'ק, א, עמ' 241 והנסמן שם (ראה לעיל, העדרות 76–77).

לשף כל האפשר את המוני העם בח'י המקדש, הפולחן והודת.²⁰⁹ כזאת היא, למשל המחלוקת בדבר קרבנות ציבור – משל יחיד או משל ציבור.²¹⁰ וכן יש לפרש כנראה גם את ההלכות הבודדות בהן לכוארה הפירושים הם המחרירים.²¹¹ כגון בתוספתא סוף חנינה: *'מעשה והתובילו את המנוחה [בז'ו"ט]²¹² והוא צדוקין אומרים בוואו ורא פרושין שמטבילים מאור הלבנה (בירושלמי: גלגל חמץ²¹³)'; לכוארה – וכך גם פירשו – יש כאן לעזען צדוקי' כנגד הירושים הנקרניים והדרקניים, שחוושין לטומאה בכל מקום, ואפילו במקור הטהרה – בגלגלי חמץ' ובמאור הלבנה²¹⁴ ואכן, בעל חסדי דוד – ובעקבותיו גם ליברמן²¹⁵ – פירשו צדוקים לא הodo בטומאת משקין, ולבן הקלו. אבל כתעת הרוי אנו יודעיםיפה, שבמי הכת – שיטחים בהלכה צדוקית היהת – החמירו דוקא בטומאת משקין, וכך הבהירו בין 'טהרות הרכבים' ל'משקה הדבים' החמור, דבר שכבר הצביע עליו כמה חוקרים.²¹⁶*

בטהרה זו, עיין מפרשין – ועודין צ"ע. ובמובן יש גם קולא שהיא חומרא דעתך ליידי קולא, כגון טהרת ידים ד, ח. המשווה שם ג, ה העדרות ה, ג (צ"ל ר' שמעון). וכך גם, לפי פשותם של ברבים, מי שאינו מודה בעירוב' וצדוקי' (משנה עירובין ה, א–ב – ראה מהדורות גולדרברג שם, ומלה"מ הנסמך שם), פירוש שאיינו מודה בחייב של עירוב ומחייב השווה מסורתו של חנינה [?] – ראה א' ביכלר, עם הארון הגלילי, עמ' 208'. ראה עזען של בית שמאי לא היו מודין לא הירוב בעירוב' וכו', בבל עירובין לע"ב וראתה שם ר' ע"ב. רואה עד להלן, העדרה 211). בדומה לכותים – ולא בכלל דורות הראשונים, א' ג, עמ' 436; ראה אלבק, משנה מורה, עמ' 435–434 בהשלמותו שם. אבל אחורי אמרוי ארין כבר פירושה כנראה לקובל: *'צדוקי השוד' [ראה לעיל, העדרה 168]*; וראה ליברמן, הירושלמי כפשוט, סוף עמ' 223 ועדין צ"ע).

ראתה עצה סנדרטס (לעיל, העדרה 74), עמ' 131 והספרות הרשומה שם.

ראה לעיל, העדרה 91.

ראה לעיל, העדרה 208. (ואפשר שם לאלוור בznן (?) שמנדרה על ש' פוקפ בטורת הידים' וסקלו את ארונו (עדותות ה, 1 – באתמת בטהרה) פוקפ, ולחומרא דוקא (ע"ש ובמפרשין. וכנראה לא בכדי נזקן לסתוק לתקן עירובין [ראה העדרה 208] גטילת ידים' בבל שבת ד ע"ב ושם נסמן עי"ש – וואה להלן העדרה 220). – ראה ארכט, ח"ל, עמ' 535 (ואכן, לכוארה 'אין העזרה ננעלת וכו' גם על מאחרים יותר, ראה רות רבבה פ"ז [מהדורות לרנו, עמ' 174] – אבל ספק אם זו מסוימת מקורית, ראה שם 'דרוש בלשנת הגוזן' ! וראה פ"ז [מהדורות פינקלשטיין, 1982]).

ראה חילופי נסחאות במהדורות ליברמן, ותוכ"פ חנינה, עמ' 1336.

שהיא 'אורו של עולם' – דהיינו מקור מחיתו (ראה ספרי דברים, פיסקא לב [מהדורות פינקלשטיין, 1982]).

כך כבר אפילו גיגר, המקרה ותרגומו, עמ' 89–88 (עודו: *'זקפרנומות היהת לעזען לצדוקים, מגוזח'*). היה הדבר בענייניהם שהפושרים ראו צורך לטהר את מנורת בית המקדש, שמנת יצאה אורה לעולם וכו': וראה גוץ, היסטוריה ג/א, עמ' 89; ג/ב, עמ' 694, 697. [*'Witzwort'*]. השווה פלוסט, WHJP, VIII, עמ' 7 וביבים אחרים; וראה אלון, מחקרים, א, עמ' 135, העדרה 41. וראה מה שכחוב לאחרונה 'באמוגנות' (לעיל, העדרה 55, עמ' 165–166) (ובספרות המחקה העצות וקוריות נספחים לפירוש התוספות). ושם, עמ' 169, תוכ"פ, שם.

ראה ליכט, סrk היחד, עמ' 294; ידין, מגהמ'ק, א, עמ' 241 והנסמן שם (ראה לעיל, העדרות 76–77).

ראה ליכט, סrk היחד, עמ' 202 ותוכ"פ דמאי פ"ב הנסמן שם, ועודין צ"ע).

שתי שיטות יסוד אלו בהלכה — הצדוקית והפרושית, על גונינהן השוניים — התפלסנו זו עם זו ונאבקו זו בזו במשך דורות;²²⁶ אבל כשם שעולם של הפרושים מגון היה,²²⁷ כך גם הצדוקים לא היו כת מונוליטית, וגם ביניהם היו מחלוקת ומאבקים קשים²²⁸ עד

המקדש, ולעתם עמי הארץ, המוני העם הנוהים אחרי הפרושים ומשתפים בחגיגות המקדש בימי חג ורעות; בדומה לכהן שנרג ביחסין ירגמוו כל העם באחרוגיהן (משנה שם ג, ט; ואך הרגהן?!?) עליידי' אבנין שורקו בו — רשי' שם, מה טע' ב', ראה תוכיפ' שם, עמ' 88. וראה אורבן, ההלכה, עמ' 29): וברוחם לעודו של יוספוס (קדמונית יג, 298): לפירושים היה העם לבעל ברית (הושאה רשי' שם מג טיב': עמי הארץ... היה ידים עם הפרושים). מוכן שעל כך יצא צפוף של מתנגדיהם. משום שלדעתם הפרושים מקללים ומוחרים כדי לknotta את לב העם והם מטעי אפרים... בתלמיד שקרם... יתעו ובאים... פשר נראה, שכעת מחבריו יותר ויתר, שאכן נתקימו ברוח ישראליים ימיים ('טספאתם טענא'א אֶל'

²²⁶ נראה, שעת מכך יסוד —angan בגליליים ובגויונים שונים ממשך הדורות — האחת כוננית — קדמוניות ית', 11) שתי מוגמות יסוד — פולחנית והאחרת עצמית-דתית, ושושנייה עמוקים ועתיקים. מוגמות אלו נתקימו זו ליד זו ונאבקו זו בזו במשך דורות אורכיהם; ובאזור מגבשתם למרי. לפחות מוגמות ימי שבית ציון (ראה: 'קייפמן, תולדות האמונה הישראלית, ח, עמ' 36, 214 וועוד). מוגמות חרומים דתים אלה, שהתקהחו והתחדרו בתקופה הפרשית וההילגיטיטית, הגיעו לידי קיטוב והקנזה בימיים של החשונאים. עם המאבק על חידוש העצמות המודניות והorthodoxy של החרופה החתוכות בין הזרמים השונים על הגמוניה הדתית וההשפעה על השטנות. התהווות של כתות ופליטים, מיניהם ממינים שונים, חידרה את הניגדים שביניהם על הדרך 'אשר ילכו בה'. פסילה מוחלתת קדמונית על מגמות מנוגדות, עד כדי שישו נאש את רעהו, היא מסימנה המובהקים של תקופת הבית וקנאותו של מגמות מנוגדות, עד כדי שישו נאש את רעהו, היא מסימנה של מלחמות דת' מש' — לא השwi למן החשונאים ואילך. בזמנים שקדמו להם אין, כמובן, שום סימן למלחמות דת' מש' — לא במקורות חז'ל ולא במקורות אחרים (גמ' מלחתה החרומה בכחות הרוצחים מן הכלל ארינו כנראה רק בתקופת החשונאים זראה: ר' אלברט, מתקופת האבן ועד הנצרות, ירושלים 1953, עמ' 272, הערה 15): בעוד שהרכבת מצהירה ומוציאעה 'פרשנו מרוב העם', דאגו הפרושים שטהקטים הדתים יהו ברובם עם ('ברובן אלן, מחקרים, ב, עמ' 5; ליברמן, פרקים ב (תש"ד), עמ' 375; הנ"ל, תרביץ מה (תש"ו), עמ' 56). העדרתת מצל' כל גודל הוא אצל חז'ל בעבודת המקדש — ראה תורת כהנים נדבה, ריש פ' ט [מהירותן ויס, י"א; וראה ויקרא רבא ג, מהדורות מרגליות, עמ' סח, ובהערות המהדיר שם], בכל' יומא ע"א, בבל' ובחים יד ע"ב ועוד — ולשיטה בית הילל בכל טקס צבורי — ראה בבל' ברכות נג ע"א [אבל ראה תוכיפ' ברכות, עמ' 97]. ובמקומם של מחלקות עם הכתות השתדלן לעשות פומבי לדרכו. אם היו מוכנים לטמא את הכהן לפודה ולטהרו בדרך המקובלת על הפרושים דואק (וימלזין בה כולי האי — ראה תוספות יומא ב' ע"ה להוציא), דאגו לקים מסורות אף בשבת (עומר, ערבה, ייסוך המים — ראה אורבן, ההלכה, עמ' 29) או לבטל מסורות מקובלות (משנה חגינה, ב, ד). ועוד. ירגול הוא שח'ז'ל הופכים רשות למצוא כדי להוציא מלך של מינץ' (ש' ליברמן, תוכיפ' קידושין, עמ' 915).

²²⁷ על מגמת יסוד זו בתורותם של הפרושים ראה הפרק היפה עם ישראל וחכמי' אצל אורבן, חז'ל, עט' 465, ועיין שם, עמ' 512 וואילך: 'רצנים וכונתם של חכמים...', ושם, עמ' 520.

²²⁸ ראה אלון, תולדות היהודים, א, עמ' 325: "...עיקר גודלם של תנאים ועיקר הגורם למקומות הראשוניים שבפני הבית...", ואך' אורבן, 'היהודים באולם... שכל היגול היה הסגולות בעירין נחלה הן מן הדורות הראשוניים שבפני הבית...'. מכאן אמרו חכמים לעולם תהא רערוא של אדם בארצם בתקופת התנאים', בחינות ד (תש"ג), עמ' 71; "...מכאן אמרו חכמים לעולם תהא רערוא של אדם מעורכת עם הבירויות' (כתובות י"ז ע"א וש"ג-ע"ש).

אלא, ששיתופם של המוני העם²²⁹ והבאTEM ב מגע חופשי עם המקדש וקדשו, הצריכו כמובן זהירות,²²² וכן הכרזה שבמשנה: 'זהרו שמא תענו בשולחן ובמנורה [וחטמאוهو] (משנה חגינה ז, ח; בנוסח אי', ורכו בה הפירושים).²²³ — על כך הגיעו הצדוקים והחדרומו: ראו עד היכן מגע הליבליות הפרושית, עד שהם מפקירים את המקדש לטומאת עמי הארץ, ולבסוף מצריים טבילה לנجل חמה!²²⁴ ואין כאן לייצנות מזולחת אלא עצוזו אמיתי מצדם של הצדוקים המהמירם שראו את המנורה שננטמה בידיהם²²⁵ המון עמי הארץ, כאלו בעידודם של הפרושים.²²⁶

הצדוק מודין בניסוך המים'; וראה: תשיבות הרמב"ם, מהדורות בלואו, סי' ר'רג, עט' (496); וכבר עמדו על כך ראשונים ואחרונים (ראה חוספות יו"ט, פרה ג, ד' דה שלש). ור' אפרים מבונה, בתשובה על ברכת ספירת העומר, מנה חלק מהם (אה אורבן, ערגות הבשש, ד, עט' 43) התשבנה נתרפסה בעת מלואה עליידי' ש'א שטן, 'פנים מאיות', חוברת בגן — וראה גם ח' אלבן, ספר האשכל, ב, עט' 25, הערה ד — והדברים אפשרי אולי, שכדי להוציא מלבם של צדוקים ולמנוע מביבים של קדים דבר האומרין עצרת אחר השבת' (חגינה ב, ד, הנ"ל). השתדלו באמצעות שרח' נין וו'ט וראשן של פסח לא חולו בשבת' — כדי שלא תהיinya חמיימות' כפירושן של הצדוקים. וראה ויקרא רבא כ, ב, מהדורות מרגליות, עט' תרגן, ושם נסמן. והערת הר'ש ליברמן שם, עט' חתעת (ראה גם: k. p. c. 126. N. Brüll, *Jahrbücher III* [1877]). בהערת העורך: פירוש הרוקח לויקרא כי, טו; מושב זקנים, עט' שפה' ועוד, ואכמ'ל'. [אלא שכמדומני שווים. לאוד' טלמן זעליל, הערה 16]. עט' 155 ועמ' 159; וכפי שפרק' טלמן מודיעני, הלו שטען אכן טען בעת (ההתאמתו ללוח הביאיתון — ראה לעיל, הערה 18).

תיקין לאור ממצאים חדשים].

בעוד שהרכבת מצהירה ומוציאעה 'פרשנו מרוב העם', דאגו הפרושים שטהקטים הדתים יהו ברובם עם ('ברובן י' ע"א; וראה ויקרא רבא ג, מהדורות מרגליות, עט' סח, ובהערות המהדיר שם), ריש פ' ט [מהירותן ויס, י"א; וראה ויקרא רבא ג, מהדורות מרגליות, עט' סח, ובבערת המהדיר שם], בבל' יומא ע"א, בבל' ובחים יד ע"ב ועוד — ולשיטה בית הילל בכל טקס צבורי — ראה בבל' ברכות נג ע"א [אבל ראה תוכיפ' ברכות, עט' 97]. ובמקומם של מחלקות עם הכתות השתדלן לעשות פומבי לדרכו. אם היו מוכנים לטמא את הכהן לפודה ולטהרו בדרך המקובלת על הפרושים דואק (וימלזין בה כולי האי — ראה תוספות יומא ב' ע"ה להוציא), דאגו לקים מסורות אף בשבת (עומר, ערבה, ייסוך המים — ראה אורבן, ההלכה, עט' 29) או לבטל מסורות מקובלות (משנה חגינה, ב, ד). ועוד. ירגול הוא שח'ז'ל הופכים רשות למצוא כדי להוציא מלך של מינץ' (ש' ליברמן, תוכיפ' קידושין, עט' 915).

²²⁹ על מגמת יסוד זו בתורותם של הפרושים ראה הפרק היפה עם ישראל וחכמי' אצל אורבן, חז'ל, עט' 465, ועיין שם, עט' 512 וואילך: 'רצנים וכונתם של חכמים...', ושם, עט' 520.

וראה אלון, תולדות היהודים, א, עט' 325: "...עיקר גודלם של תנאים ועיקר הגורם למקומות הראשוניים שבפני הבית...", ואך' אורבן, 'היהודים באולם... שכל היגול היה הסגולות בעירין נחלה הן מן הדורות הראשוניים שבפני הבית...'. מכאן אמרו חכמים לעולם תהא רערוא של אדם באולם הסגולות בעירין נחלה הן מן הדורות הראשוניים שבפני הבית...'. מערצת עם הבירויות' (כתובות י"ז ע"א וש"ג-ע"ש).

²²² ואכן קרו גם מקרים אחרים, שבהם שיתופם של ההמון בטקס העבודה גרמו בודאי לדוזען אצל הצדוקים — כגון כאשר כל העם התפערע זונפגמה קרוו של מזבח ובטלחה עבדה בו בום' (תוספתא סוכה ג, ט).

²²³ כל זה מפני שמתurbanין בני אדם במקדש במועדים כמו שנצטוינו 'יראה כל זכורן' — פירוש המשנה לרמב"ם (תגרונם קפах) שם, משנה ח. וראה השלמות אלבן, שם, משנה ז-ח.

²²⁴ ראה השלמות אלבן, תוכיפ' שם, ותוכיפ' שם, עט' 1335.

²²⁵ ראה לעיל, הערה 220. וראה תוספתא סוכה ריש פרק ג: 'ב'ייתוסין' (כרגיל בתוספתא — לעיל, הערה 166) תקיפים שכח הزاد מנסים להשליט את מסורתם, הנוגדת את דעתם של הפרושים, בסדרי עבדה

בירושלים – נעלמו גם הם מעל במת ההיסטוריה.²³⁵ מכל הכתות שפעלו עד לחורבן ונשארו נאמנים למסורת האבות למנהיגיהם ולמעשיהם – ולא הסתפקו בברית החדשה' מבוא, עמ' 23). פועלם של הפירושים להעbara כבוד המשקל מן הכהונה לכל ישראל וחכמי, פתיחת המקדש בפני המהוונים ושיטופם בסדרי העבורה, ומעל כלול הרוחבה החומרית אל מחוץ לקדרש והתרהה לחיי היום-יום, הייתה בהם פגעה חריפה ממעמד הכהונה. תפיסות עולם ומאבק כוח אלה היו בוראיה מן הגורמים המרכזיים במהלך הכתות. ביקורתם החוריפה של חכמי הפירושים על הכהנים 'בעל דוד' ואחריהם (ראה מ"ד הר, עין מד תשלה ט', עמ' 49–50) גרמו רק לפער הולך וגדל בין חכמי הכהנים. אבל למרות המתיחות והמאבק לא הגיעו הדברים לידי ניגוד ברור ומוחלט. כבר ציינו חוקרים בז'דק, שכמה מודלי ואשוני הפירושים הדודעים לנו דורך כוהנים היו (ראה לאחרונה אורבן, ההלכה, עמ' 57 ועוד), והוא נוצרה השקפה עקרונית אנטיכוהנית, מעין 'מלכת כוהנים', בתחום רוחני. על דרך של סכמה מסוימת ההלכתיות השונות (הפרושים והצדוקית), אשר יסודן בתפיסות דתיות שונות,²³⁶ שלא וואה ר' שווון, לעיל, העירה 135) ליד המחלוקת בין חכמים לבין כהנים וביקורתם של לוחמת (ואה ר' שווון, לעיל, העירה 135). מכך גם שיתוף פעולה בין חכמים לכוהנים עם בני הכהנים חכמים על הלכות שכחים ודורים לעצמן, מצינו גם שיתוף פעולה בין חכמים לכוהנים עם בני הכהנים דודים', הבן במקדש וכן בסנהדרין (ראה אורבן, מעמד והנאה, עמ' 34 [=מعلومם של חכמים, עמ' 309]: גובל, ההלכה, עמ' 55) – אלא שהנושא כולם, על כל הביטוי טרם זכה לבירור שקל. יסודו ומקי'.

גם מעמדם של כוהנים בעולמים של חכמים לאחר החורבן, והשתלבותם בחוגי התאנאים טעונים עוד בהברה ר' (ראה: אלון, תולדות היהודים, א, עמ' 61, והספרות הרשותה אצל מ"ד הר שם, עמ' 50, העירה 50; ר' S&T, עמ' 205). באמורו: 'למכט ראשון הניגוד החזק ביחס בין הלוות הויתר לאלו של הכהורה נראתה להיות...' – וכל דבריו שם להלן אין בהם כדי לטעש עובדת טסוד זו. – וואה פלוסר, לעיל, ביחס אל האחרים...'). קומפלן, 'האלגניריקה הכהונית ולמידי החכמים בתקופת החולמוד', ציין מה [תשמ"ג], עמ' 135 ואילך).

משכטללה העצולה הכהונית כמעמד בעל כוח עצמאי, היו כוהנים שהשתלבו בעולמים של חכמים ומהם שתפסו מקום של כבוד וואה גם ליברמן, רוכ' פ' סטה, עמ' 762, סדר' משנת ראב' ע') – אבל לאו דורך בכתות הותם כהנים, אלא פשוט ממשם שהיו חכמים כהנים כמו שהיו נבאים כהנים (אורבן, ההלכה, עמ' 173). חכמים גינו כוהנים שניגנו סלסלול בעצם' (בכל' בכורות לע"ב; ראה ירו' ביכורים א, סדר' ע"א): הם אויל' קרביה מסויימת אבל רק בחרור ווע' אהרן ובתנאי 'שכולין שון' – לאחרת תלמיד חכם קודם' ברוכות, עמ' 56; גילת, ר' אליעזר, עמ' 277) – וואה להלן, העירה 237).

(משנה סוף הורותיו). המאבק שנמשך במשך כל ימי הבית הגיא לידי הכהנה, ולבסוף נקבע העיקרון: גזולה העירה 234) שותפים היו כנראה חוגים ורחים בעם, וכבר הוא כנראה גם מתחייבותם בעלה עמדה זהה (ואה להלן ראה לעיל, עמ' 48 והערה 164 שם). – לביקורת המוסרית החריפה נגד הכהונה (ראה להלן, ד' כהן, בתוך: כהונה ומולכה [עליל, העירה 154], עמ' 73, הערות 43–44).

למשל: ד' כהן, ח' ר' דרכם ס"ע תשנ"ג והנסמן שם) אלא מורשת התורה. שעלה אמרו חכמים 'כהנים לויים ריטול' (ספרדי דברים ס' ר' דרכם נ"א פמ' א) – שהרי אין מושחה' (בניגוד לירושה, ראה הגדול דברים לא נאמר אכן ס' ספר דברים, פ' מה): ולכן 'שנה אדם לכל אדם ולא רק לבן אבות' (ראה אלון, הגדול דברים, א, עמ' 317; אורבן, ח' ליל, עמ' 529) – והרבדים ארכום.

חולדות היהודים, א, עמ' 236). גורלם של האיסיים עורר דמיונים של חוכמי פניזיות (ראה לעיל, העירה 136). ובמשך הדורות נאמדו השערות ודמיונות מרובות. וכשם שהיחסו את מקורם כמעט בכל תרבות אפיתית, כך מצאו גם את המשקס בתרחות מייניס שונים (ראה לאחרונה את החיבור המשעשע: H. Schonfield, *The Essene Odyssey*, 1984 [Shaftesbury 1984]. אבל עברדה רוחיא שזכה לכפי שהיכרנו מימי הבית אבל כורה מן העולם היהודי עט קיט: אבות דרין נ"א פמ' א) – שהרי אין מושחה' (בניגוד לירושה, ראה ר' דרכם ס' ר' דרכם, פ' מה) – ר' נegoitsa, RQ 6 [1969], p. 517. כל מי שראה בהם אבותיהם של 'חסידים' ו'אשוני' הפירושים (ראה לעיל, העירה 144). מוצא כמובן בכל גילוי של חסידות המשכה של הכת ומצביע על טימנים שונים להמשך קיומם (נק' לרשות ר' פראנקל, המומת למזואת את עקיבזיהם עד לסוף התקופה ואמוראים בארכ' ישראל! ראה דבריו ב*MGWZ* [לעיל, העירה 6], עמ' 70–73).

(בדרך זו מיחסים מפעם לפעם לאיסיים ולודמים מסורות ואנקדוטות על חסידים ואנשי מעשה שכבספרות חז'יל (ואה לעיל, העירה 159). וכך אפשר היה למשל להנזה שאותו 'כחן חסיד' שעסק בהלכות חסידים' לאחר שחו"ל מרבים לגנותם.

ר' דרכם לוגנותם. פרשת יהיחסים בין חכמי הפירושים (ראה להלן, העירה 238) ובין הכהנים השולטים במקדש היה מפרשיות המעניינות בתולדות ישראל מימייהם של חשמונאים ועד לימים הזרים לאחר החורבן. המאבק בין הכהונה לכל ישראל שראשי עמוקים וקדומים (ראה לעיל, העירה 226). וஸותה שהן קדומות כנראה השאירו עקבותיהם חז'ל בניסוחים שווים (בגון ' Carter תורה' מול' כתבר הכהונה' – ראה פלוסר, עמ' S.A. Cohen, *The Three Crowns*, Cambridge 1990, והנמנ' שם בסוף העירה [ראה ע"א]; 'תלמידי יומא ד' ע"א': 'תלמידי צדיקין' [בבלי יומא ד' ע"א]; 'תלמידי אהרן' לעומת 'בני אהרן' – ראה פינקלשטיין, מבוא למסכת אבות, עמ' יב; אורבן, ח' ליל, עמ' 512; ועוד [ראה כתוב פינקלשטיין, ספרה,

שהמחמיים הקיצוניים – צדוקים בעלי מגמות דתיות ומוסריות ספריטואליות – אישים, בית סין, ביתוסין – שנקרה נפשם מן הפולחן הכהוני המוכנן, בהנחתה של אצולה כהונית, נאלצו לפרושה זו מן המקדש והן מרוב העם.²³⁷ אפשר שבתחלתה הם ראו בפירושים שותפים פוטנציאליים במלחתם הדתית-מוסרית נגד הכהונה השلتת – אבל בעוד שהפירושים נתמכו על-ידי המוני העם.²³⁸ הרי הם, ככת קנאית קיצונית, נמצאו מבודדים. עם הזמן הצלicho הפירושים להחדיר את השפעתם גם לחוגים כהוניים ולסדרי מוסרדים. עבorth המקדש,²³⁹ אבל מעל יכול להחדיר אמונה, דת וקדושה לחיה היום-יום של המונחים. המסורות ההלכתיות השונות (הפרושים והצדוקית), אשר יסודן בתפיסות דתיות שונות,²⁴⁰ הובילו לביקורתם של דברי פתרונות שונים – אלה פניהם לעם ואלה פניהם למדבר. אבל גם הביאו בסופו של דבר לפתרונות שונים – אלה פניהם לעם ואלה פניהם למדבר. אבל לא היה אלא פתרון זמני דחוק. קבוצות קנאיות אלו, שלא הצלicho להסיגל לתנאים המשתנים, לא עמדו ב מבחני הזמן, ובדומה לאחיהם ' הצדוקים', בני כהנים גודולים²⁴¹ אשר

הארוכה. וכמליצתם של חז"ל: 'עד שלא גלו יישרל היו עושים עדרים... וכיון שנלו נעשה עדר אחד' (איכה רבא, פתיחתא כה).²³⁸

* * *

מחלוקה במקומה עומדת' (מקוואות ד, א) — ולא רק חכמים בודדים, קר' אליעזר ור' טרפון, החמירו כתיטת בית שמא, אלא עתים גם הנשיא היה 'מחמיר בדבר' ב'ש' (ערות ג, ז), והוא אף קבוצות של 'צונע' ב'ה' שהיו נהוגין לדבר ב'ש' (דמאי ו, ו). כש שמצוינו גם לגבי: 'שאעפ' שהוא מתלמידי ר' ש' לא היה נהוג אלא לדבר ב'ה' (תוספות סוכה ב, ג, ועי'ש: 'באתוי ואמרתי לאבא וכו' — והשוה Tosfata Yoma, א, ח: '...בכיציא אמר לאבויו... איל עעפ' שאנו דרושין... שומען אנו לדבר חכמים' וראה Tosfata Yoma, ג: 'עאעפ' שאנו וכור'). ונראה שהמדובר בתפתחות ארוכה בIOR, אבל בcoinon בוור למרי (פירושים — בית הלל — ר' עקיבא). שנשכח מיימים קדומים (ראה לעיל, העירה 226) ועד לאחר מרד בר כוכבא (ראה: ש' ספראי, הכהרעה בכית היל ביבנה), דברי הקונגרס העולמי השביעי למדעי היהדות, ירושלים תשמ"א, עמ' 21 ואילך), ואcum'.

²³⁸ לא כאן המקום לדון בORITY הורות והזהירות של התנאים ביבנה ותלמידיהם עם חכמי הפירושים בפי הבית ובמידת שליטותם של אלה האחרונים על המון העם (ראה לעיל, העירה 71, 225 ועוד). נושא שםשמי מה הרבו לגלגלו בו בזמנן האחרון (לא מעט בעקבותיו של מ' סמיט, ראה: M. Smith, *Palestinian Judaism in the First Century*, New York 1956, p. 67ff; idem, *Jesus the Magician*, New York 1978, p. 156 פנים, בוחר שהתנאים ראו עצם במוחלט כיורשי המשותה הפירושית והזהירות עמה הזרות גמורה (ראה: E. Bickerman, *Studies in Jewish and Christian History*, Leiden 1980, II, p. 282 העוזועים יש המשכיות גדולות, שמידות הצלחות באותה מפתעה.

העתקת הרגשה הדתית, הרחבת ההיקף של עולם הרוח בבית הכנסת והגברת היסוד המוסרי שב' לא היה בהן אויל תחילה פיצוי מלא על מאורעות החורבן, אבל הם אפשרו לעם להתגבר על גזרל האסון ונודל הסכנה שהאומה עמדה בפנייה עם חורבן המקדש, בהליך ממנה יסוד מרכזיו זה בעולם הרוח שללה' (אלון, תלות היהודים, א, עמ' 31; ראה אורבן, בחינות לעיל, העירה 221). אין ספק שהחומרן בית המקדש עזע את בני הדור מבחינה דתית (אורבן, ציון תז'ה"א, עמ' 6 [=מעולםם של חכמים, עמ' 102]). אבל השפעות הדתית של חכמי הפירושים על המוני בית ישראל (עליל, העירה 225), במקדש ומהוצאה לו, אפשרה להם לקבל חילופים בכואז המZN. חכמים הציעו מערכת שלמה של חילופים לעברות המקדש. לרבותו של ולכברה: תורה, תפילה, בית הכנסת, גמלות חסדים, משפט וצדקה, מתנות עניות ומתנות כהונה, שלוחנו של אדם, מעדם, תעויות, יסורים, מיתה צדיקים ורוד. כל אלו מוציאים אמן לפניו כנראה בהורבה (ראה לעיל, אורבן, חז"ל, עמ' 548; שם, עמ' 599, 383 ועוד). אבל שורשים ויסודות עתיק כנראה בהורבה (ראה לעיל, Flusser, IEJ 9 [1959], p. 99 האמיטית; ראה גם: פני יהודת המוניה העם אפשרה לייחיד למצוא נחמה בשעת אסון של בבל), רק חפיסה זו שההדריו חכמי הפירושים בהמוני העם אפשרה לנו נחמה בשעת אסון של שונות (ראה: אלון, מחקרים, ב. מלסה"ה, עמ' 185; אשכנזי, מלסה"ה, עמ' 278; ולאחרונה קנהה לעיל, העירה 226, עמ' 21 ואילך — וראה עדו לדע' העירה 226). ונראה שלordon של הלכות כת קומראן ועזען המתודש במקורות חז"ל (ראה למשל לעיל, העירה 116, 53, 119, 116, 119, 116, 116, 53 ועוד) וכאן ה-237.

המעבר מירושלים לבינה לא עבר בימי זעירים, וק' עיל' פירען — ולמרות שיידיעותנו על העשורים הראשוניים דלות ביחס — הרושים הוא שהנוגט המוני העם על-ידי התנאים תלמיד הירושים התיעיצה במחירות יחסית. כאן אנו עדים להופעה מופלאה: מצד אחד ריבוןן של המסתור והמחלוקות, עד כדי סכנה שעמידה תורה שחשתכח מישראל' יונשת תורה כתשי תורה' שלא היא דבר מדבר תורה דומה לחבירו' (ראה לעיל, חלקן: העשרה 119, ועוד לאיריאלייזיה של ימים עברו שבראשו נאלה הי מחלוקות בישראל' — ומאידך, בעקבות העשרה 325; אורבן, בחינות, שם, עמ' 71).

העלמן של הכתות, גבורת וחוזקה 'אגודה אה'ת' (ספרדי דברים פיסקא צ, עט, עמ' 158; שם, פיסקא שם, עמ' 403) רעדר אחד', שהביאה עמה עשייה נמרצת למונע 'שתי תורה' על-ידי הכרעה בשורייניו המחלוקות השנות ראמתו נתחיל מהלך ומשמא' (עליל, העירה 237). כתות ימי הבית געלו מושם שלא היה להן תקומה בסיבות החדשנות, כאשר כל עולמן חרב עם חורבונו של המקדש (אך-על'yi שאפשר גם הדמות שפירושו למדבר, בעוד המקדש קיים ולאחריו, מצאו גם הם חילופים ומנים למקדש ולעברות — ראה למשל פלוסר, ס' יובל לבלק, עמ' 21 ואילך).

שעיקרה 'חסד ואמונה'²³⁹ — לא נותרה אלא זו חכמיה ידעו לאחד את פלגיה,²⁴⁰ להטיל על העם אחריות דתית, ולהפיכו בו תקoot, ועל-ידי כך להכינו לקראת חשתת הגלות

ראה גם משנה עירובין, ב: ר' גמליאל [הזקן? — ראה אפסטיין, מלנה"ם, עמ' 608] מוקר שם על 'צדוקי' אחד שהיה דר עמו מבני ירושלים — אבל תנאים מאוחרים יותר מנחים כבר את ההלכה במיניהם כלל: מי שאינו מודה בעירוב' (שם משנה א, ע"ש וצ"ע). ונראה שככל אוצר צדוקן/ביהוון בספרות חז"ל בהקשר של אחר החורבן (ראה ה-17 לעיל, העירה 139), אכן לא לטעת (ראה לעיל, העירה 118) איןן 'צדוקי' עם ר' יושע בן קהרא (M. Sachs, *Beiträge II*, Berlin 1854, p. 127ff). ראה דקס' שם, ואילו 'צדוקי' בחברתו של רבי בבל' חולין פ' ע"א [תרכז' ח' תש"ז], עמ' 25] — ראה דקס' שם, ואילו הצדוקי' בחברתו של רבי בבל' חולין פ' ע"א ראה לעיל, העירה 139: איןנו לא צדוקי' ואילו הצדוקי' מהדור השני (השלישי ואילך) ואמוראים — בדומה לאבות הכנסייה (ראה: M. Black, *The Scrolls and Christian Origins*, Chico, Cal. 1961, p. 48ff). שם חווים ונזכרם במסורת הנוצרית, ראה למשל: ח' מרכבתה, החלמוד באי הגזרות, ירושלים תש"ל'א, עמ' 16) וסופרים פאגנים — לא היו בודיעים ימי-יעוטם בורות על כתות הבית השני, נספורה על אלל הידיעות גם לנו מן המקורות הקדומים (ראה גם שייר, ערך מלין, חלק ב [מהדורות תבונה], עמ' 184). [על ממשיכי מסורות כתיתית ועל השפעות אפשרות אמרו כידוע דברים שכן מקומות כאן: ראה לאחרונה: ע' עיר' שי, 'יעקב איש נבו'ria', מהקורי ירושלים מעתה ישראל (תש"ג'), עמ' 166 וסדרות הרשותה שם] על כל פנים, הצדוקים נעלו מעת ההיסטוריה לא רק בגלל היהודים מפליטה (שייר-רומש, ב, עמ' 414 — ראה לעיל, עמ' 47–48), אלא, ובעיקר, משום שעולם הרוח חרב יחד עם חורבן המקדש. וכתיירום: כיוון שראו בני כהנים גדולים שהרבים בית המקדש ונשרף ההיכל וכור' והו אוחזים וזה גומשכין לתוך האור ונשרפין' (אבות דדר'ג, נ'וב' ספ'ז' ומקובלות: תוכ'פ' מועד, עמ' 693, העירה 53).

²³⁶ ראה פלוסר, Judaism, עמ' 49; ה-17 לעיל, יהדות, עמ' 230 ועמ' 368 ואילך ועוד. — וקשה מאוד על פני התהום הגרול הוה המפיר בין הכת לבין תפיסות אנטיגוומייסטיות מובהקות, לmorot הקרבה בטוגניות תיאולוגיות אחרות — ראה למשל: ד' פלוסר, כת מדבר יהודה והנצרות, עיונים במקורות מדבר יהודה, Judaism, p. 35 = *Scripta Hierosolymitana* IV [1958], p. 227, n. 42 (= ראה גם תנ'ל קריית ספר לג (תש"ח), עמ' 455, העירה 2, וכאליה עוד).

²³⁷ ראה לעיל העירה 116, 53, 119, 116 ועוד. I. Sonne, 'The Schools of Shammai and Hillel', ספר יובל ל-ל' גינצברג, חלק האנגלי, עמ' 275, העירה 1; פינקלשטיין, הפרושים ואנשי כנסת הדגולות, עמ' צט. ועוד — הצעו חוקרם, מכינויים שונים, על נקודות מגע ודמיון בין שיטות בית שמא להלכה הכתיתית (הקדומה, בפיו של גינז'ר — אה לעיל, 206), ותלו בהן משמעויות ממספרות בפרט הלכות ובעקרונות, לחוב וולשללה' (ראה אורבן, ההלכה, עמ' 176). ותלו בהן משמעויות ממספרות שונות (ראה: אלון, מחקרים, ב. מלסה"ה, עמ' 185; אשכנזי, מלסה"ה, עמ' 278; ולאחרונה קנהה לעיל, העירה 226, עמ' 21 ואילך — וראה עדו לדע' העירה 226). ונראה שלordon של הלכות כת קומראן ועזען המתודש במקורות חז"ל (ראה למשל לעיל, העירה 116, 53 ועוד) יש מקום לחזור לדון ביחס בתרור כבוד ראש ברינוותיהם של גינז'ר והבאים בעקבותיו. למקורות האוונטנים המعتمדים נשנה מתוך ספרות חז"ל יש לצרף כנראה לא מעט גם מתרתו של ר' אליעזר 'הشمתי' (ראה אפסטיין, מלסה"ה, עמ' 65 ואילך וע"ש, עמ' 331, ועוד); גילת לעיל, העירה 91, עמ' 309; וראה תוכ'פ' ברכות, עמ' 56 וגילת שם. עמ' 277 ואלך. — ליר' בכוורים פ' ב.סה רע' ב' והנסמן שם, ראה לברכן, תוכ'פ' ומקבילות, עמ' 546. העירה 89; ראה למשל לעיל, העירה 102, ועוד. — והשווה גם יורי' ברכות פ' ב, ג' ע"ג ומקבילות, ולעיל, העירה 113, ועוד).

ונדמה שנאת המאבק הממושך לקראת הכרעה הטופית כבית הל יש לדאות במסגרת התפתחות זו. הכרעה זו לא הייתה קלה וחילקה (ראה לעיל, העירה 53; כיווץ, פעללה ה'ב'ב' קו'ל', גם בכיוון שנגד — בכל' ב'מ' נט ע"ב וירוי' מוק' פ' ג, פא רע' ד — ראה ספר המפתח לרוב נסים גאון, ברכות טו ע"ב, חוס' פסחים קיד ע"א, ד"ה דאמר ומקבילות ווד' ועוד) ואף לא חר' משמעית (ראה: א' ביכלה, הלכות למעשה כביה שמאי), ס' יובל לבלק, עמ' 21 ואילך).

קיצורים בביבליוגרפיה

- אורבן, ההלכה = א"א אורבן, ההלכה — מקורותיה והתפתחותה, נובוטים 1984
- אורבן, חז"ל = א"א אורבן, חז"ל — אמונה ודעות, ירושלים תשכ"ט
- אורבן, מעולם של חכמים = א"א אורבן, מעולם של חכמים (קובץ מאמרים), ירושלים תשמ"ח Ch. Albeck, 'Das Buch der Jubiläen und die Halacha', *Jahresbericht Hochschule für die Wissenschaft des Judentums*, Berlin 1930, pp. 3-60
- אלון, מחקרים = ג' אלון, מחקרים בתולדות ישראל, תל-אביב תש"ז-תש"ח
- אלון, תולדות היהודים = ג' אלון, תולדות היהודים בארץ-ישראל בחיקות המשנה והתלמוד, תל-אביב תש"ג
- אפשרי, מלנה"מ = י"ג אפשטיין, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים תש"ז
- אפשרי, מלשה"ה = י"ג אפשטיין, מבואות לספרות התנאים, ירושלים-תל-אביב תשכ"ד
- אפשרי, מלשה"א = י"ג אפשטיין, מבואות לספרות האמוראים, ירושלים-תל-אביב תשכ"ד
- אפשרי, מחקרים = י"ג אפשטיין, מחקרים בספרות התלמוד ובבלשנות שמיות. א-ב, ירושלים תשמ"ד-תשמ"ה
- ניגר, ההלכה הקדומה = א' ניגר, 'אגרת אל המoil', אוצר נחמד ג' (תר"ס), עמ' 114-128
- ניגר, המקרה ותרגומו = א' ניגר, המקרה ותרגומו, ירושלים תש"ט (להלן 6)
- ניגר, צדוקים ופרושים = A. Geiger, *Sadduzäer und Pharisäer*, Breslau 1863 (תדריס מחק: *Zeitschrift für Wissenschaft und Leben*, vol. II L. Ginzberg, *An Unknown Jewish Sect*, New York 1976
- גרץ, Geschichte der Juden, III 2°, Leipzig 1906
- G. Vermes, *The Dead Sea Scrolls*², London 1982 = DSS, וודם,
- דין, מגמה"ק = י' דין, מגילת המקדש, ירושלים תשל"ז
- דין, אריאולוגיה = י' יין, שלושים שנות אריאולוגיה בארץ ישראל, ירושלים תשמ"א (בעריכת ב' מוז) להרמאן, הצדוקים = J. LeMoigne, *Les Sadducéens*, Paris 1972
- LIBERMAN, תוכ"פ = שי ליברמן, תוספתא כפושטה, נויראך תשטו'-תשמ"ח
- LIBERMAN, תוס"ר = שי ליברמן, תוספת ראשונים, ירושלים תשצ"ז-תשצ"ט
- S. Lieberman, *Texts and Studies*, New York 1974 = T&S
- H. Lichtenstein, 'Die Fastenrolle', *HUCA* VIII-IX (1931-2), pp. 257-351
- R. Leszynsky, *Pharisäer und Sadduzäer*, Frankfurt a/M 1912
- L. Finkelstein, *The Pharisees*, 3d. ed., Philadelphia 1962 = פינקלשטיין, הפרושים פינקלשטיין, פינקלשטיין, 'The Pharisees, their Origin and their Philosophy', *HTR* 22 = HTR 27 (1929), pp. 185-265
- פלוסר, יהדות = ד' פלוסר, יהדות ומקורות הנצרות, תל-אביב 1979
- פלוסר, כת מדבר יהודה = ד' פלוסר, 'כת מדבר יהודה והשקפותה', ציון יט (תש"ד), עמ' 89-103
- פלוסר, פרושים צדוקים = ד' פלוסר, 'פרושים, צדוקים ואיסיים בפרש נחום', ספר וכורן לגודליהו אלון, תל-אביב תש"ל, עמ' 133-168
- D. Flusser, *Judaism and the Origins of Christianity*, Jerusalem 1988 = Judaism פלוסר,

* * *

מסגרת זו של הכנס לצוין ארבעים שנה לגלילן של המגילות הגנוות, לא באתי אלא לציין מה קווים עיקריים בלבד, המסתמנים כבר עכשו לחקר תולדות ההלכה ממחקרים של מגילות, כמו שאפקים חדשים צפויים להיפתח לחקר המגילות, כשהוא נעשה בשילוב השווה ביקורתם למקורות חז"ל. אבל כדי להעמיד את המחקר על בסיס איתן אנו

קובים לשני אלה:

א. בוחינה ביקורתית מוחדשת של מקורות חז"ל בהמשך למחרים בתולדות ההלכה שקדמו לגלילן של המגילות ושהזונחו בזמן האחרון.

ב. פרסום מהיר של כל המגילות טרם פורסמו, ובבחינתנו, במיוחד החומר ההלכתי.

ועל כן, מן הרואיו שתצא מטעם חגיינו זה הקראיה הכפולה: לחוקר ספרות חז"ל – הפנות יותר תשומת לב והתעניינות לחקר המגילות, ולשוב ולדון בתחום החשוב של נולדות ההלכה, מצוידים בכלים אשר לא שעורום ואשוני החוקרים של המאה הקודמת; מайдן, לחוקר המגילות, העמלים על הכננתן של המגילות זה ארבעים שנה(!) – לזרז את פרטסמן ולהעמידן לרשות החוקרים, איש איש בתחוםו.

ואחותם בדבריו של יגאל ידין המנוח, בסיום אחד ממאמריו האחרונים לחקר מגילות:²³⁹ 'האתגר הגדול העלה לעתת לפני החוקרים הוא להאיר בעזרת המגילות את אחת התקופות החשובות ביותר בתולדותנו: שלחי תקופה בית שני. הדבר אפשרי רק אם יסדר מהחסום הרווחני, ההיסטוריה והדת'י'.²⁴⁰

הזרז, עמ' 85. והשווה אלון, תולדות היהודים, א, עמ' 189; שווין [לעיל, העדה 154], עמ' 70-71; ועוד). הכתות המגבשות מימי הבית, שנאבקו זו בזו במשך מאתיים וחמשים שנה (לעיל, העדה 226). כלו מאליהם עם החובבן, ומשפכו צדוקים ואמיטוסים/איסיים (לעיל, העדה 255). לא היה עוד קום לפירושים (לעיל, העדרה 126-127) בכח לוחמת וכמפלגה מוגדרת. מכאן ואילך מתלבדים כל הזרמים, הגונונים והבוחנים (לעיל, העדרה 117-116) מסביב לחכמי הפרושים, המתפקידים מסורתי אבותם בהיעדר המקדש, כמניחי האומה ולא עוד כראשי מפלגה, וכל הפורשים הופכים כמעט באופן טבעי למיניהם (לעיל, העדה 176) – והשווה תוספתא מגילה ב[ד]. ז' פירושו המינויים', ודרכם היא ירך אחרת (לעיל, העדרה 170). במקורה שלנו לא נשמרו הדים ממשיים להתגנשויות עם שורידי הכתות שאירועו אחר חורבן הבית. אבל אין גם זכר לפערתת מכוונית לקידוכם ולשליכם בעולם של חכמים (ראה לאחרונה: ש' רה' להדרה 171, עמ' 27 ואילך). אותה מידת פולקלוריום שהיתה קיימת בימי הביניים ספקה עם החובבן: עלמה שההרשות שומרת מסורת אבות, הפקן מכאן ואילך, כאילו מאליו, עלעולם מונוליטי (ראה אורבן, חז"ל, עמ' 8; ח'ה בן-ששון, רצף ותרモה, תל-אביב תשמ"ד, עמ' 17).

דבר שאין צורך לומר הוא שאננו ראה בכל האמור לעיל אלא הרהורים תלמודיים' הראשונים לאור החומר ההלכתי החדר שבסוגיות. ובורר לחילוטין שהמצפים עדרין לעזין יסורי ולבירור מקייף (ראה לעיל, סוף העירה 31). אבלCMDומני שכבו יש בדברים כדי לעודד, ולעורר תקווה חדשה, שעם פורסומו השיטתי של החומר ההלכתי שנטגלה באוצרות המגילות הנגנות, יהיו בידינו חותמים נוספים שמהם יוכל לטוח בזיהוות את מסכת החמונה ההיסטוריה; אף-על-פי שלעת-עתה אין בידינו אלא יסמנן של שכילים מסוימים. העשויים להצטרכם עם הדומים להם להעמידנו על הדרך הרחבה של התפתחות ההלכה, שרווכה ככלה עדין היא סמיה מן העין' (אלון, מחקרים, ב, עמ' 227).

האם עברו משמרות הכהנים מיהודה לגילן אחרי מרד בר-כוכבא?

מאת

דליה טריפון

מאמר זה מציע דיוון חדש בנושא התישבותם של משמרות הכהנים בישובי הגליל לאחר המרד הגדול ומרד בר-כוכבא. בידוע שוחזרה הרשימה המלאה הראשונה של משמרות הכהנים למקומותיהם בגליל עלי-ידי פרופ' ש' קלין,¹ שהסתמך בעיקר על אזכור המשמרות בקרוכות לחברו פיטני ארץ-ישראל. הללו, לדעתו של קלין, לקחו את שמות המשמרות ויישביהם מראשימה מקורית עתיקה, שקדמתה עולה עד לעשרות השנים הראשונות לאחר חורבן ביתר. קלין שחויר את 'המקור הקדום', וכינה אותו 'הבריתא של משמרות הכהנים'.² 'בריתא' משוחזרת זו נתקבלה על-ידי ריבים מן החוקרים בראשימה היסטורית, המUIDה על ישיבתו של כל משמר בישוב המיויחס לו.³ כיוון שעיל' פי ההערכה מספרם של הכהנים שישבו בגליל לפני המרידות לא היה רב, נתנו החוקרים לסברה, שמשמרות הכהנים הגיעו מיהודה לגילן לאחר חורבן הבית, או, לכל המאוחר, לאחר מרד בר-כוכבא.⁴

¹ ש' קלין (עורך), ספר היישוב, א, דפוס-צילום ירושלים תש"ח, עמ' 162–165; הנ"ל, ארץ הגליל, ירושלים תש"ו, עמ' 70–64. ס. Klein, Beiträge zur Geographie und Geschichte Galiläas, Leipzig 1909, עמ' 1–29.

² ק. הנ"ל, מאמרי שונים לחקרת ארץ ישראל, וינה תרפ"ד, עמ' 1–29.

³ הראשון שהביע את הדעה על קיומה של רשימת שמות של יישובי משמרות הכהנים (לדעתו, מתkopפת

ימי בית שני) היה שי רופרט, כרמ' חמץ ו(תר"א), עמ' 119. אחריו עסקו בכך: צוין, הופמן וגינזבורג. ראה:

ט' כהנא, 'כהנים למשמרותם ולמקומות התישבותם', סני דס (תשכ"ט), עמ' 15. קפב–קפב; כהנא,

⁴ ראה, למשל: ע' פליישר, פוטו לניני חון על משמרות הכהנים, סני דס (תשכ"ט), עמ' 274–261; א'

שם, עמ' 14 ואילך; ז' ספראי, 'בריתת כ"ד משמרות כהנים', פרק גיליל, מעЛОות תש"א, עמ' 274–261; א'

אוננהימר, 'שיםם היישוב היהודי בגליל', ארץ ישראל מחורבן בית שני ועד הכיבוש המוסלמי (צ' ברס, ש'

אוננהימר, 'שיםם היישוב היהודי', עמ' 75–77. אוננהימר אמר לנו דוחה (א) האם

העדויות על הקשר בין משמרות הכהונה לבין יישובי הגליל, אבל טוען, שאין כאן כדי להבהיר (א) האם

התישבו הכהנים שם על-פי משמרותיהם, או שrank משפחות מיהוססות מכל משמר התנהלו בישוב מסוים;

(ב) האם התישבות המאורגנת של הכהנים בגליל נובעת מקשרים חברתיים ומשפחתיים עמוקים בין כהני המשמר, או שהוא מכתאת את התקווה לחידוש קרוב של העבודה במקדש על-פי סדר המשמרות.

⁵ לדעתו של קלין חלה הגירה הכהנים לאחר חורבן הבית (קלין, ארץ הגליל [לעיל, חז"ה], עמ'

70–64). אביריונה, הנהן וספראי מארחים אותה לאחר מרד בר-כוכבא: מ' אביריונה, 'כתובות מקירושה על

כ"ד משמרות הכהנים', ארץ ישראל (תשכ"ד), עמ' 27; כהנא (לעיל, העדה 2), עמ' 14; ספראי (לעיל, העדה

3), עמ' 274–271.

תרכין נת (תש"ג)

קבוצת מאמרים = א' גינגר, קבוצת מאמרים, מהדורת ש"א פוזנסקי, ורשה תר"ע [ראו ספר הזיכרון לפוזנסקי, ורשה 1927, עמ' XXXVI, מס' 158].

ביבן, ברית דמשק = C. Rabin, *The Zadokite Documents*, Oxford 1958

ביבן, קומן = C. Rabin, *Qumran Studies*, Oxford 1957

שידר-ו-רומש, ברית דמשק = E. Schurer, G. Vermes, F. Millar, M. Goodman, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ*, I–III, Edinburgh 1973–1986

שכטר, ברית דמשק = S. Schechter, *Fragments of a Zadokite Work, Documents of Jewish Sectaries*, Vol. 1, Cambridge 1910

Discoveries in the Judaean Desert I–VII, Oxford 1955–1982 = DJD

M. Avi-Yonah (ed.), *The World History of the Jewish People*, vol. VII–VIII, Jerusalem = WHJP 1975–1977

Compendia Rerum Iudaicorum ad Novum Testamentum, 5 vols, 1974–1987 = Compendia

תרכין נערך על ידי:

י"ע אפשטיין (טור"ז – תש"יב)

ח' שירמן (חשט"ו – תשכ"ט)

א"א אורבן (תשל"א – תשמ"א)

י' חן, מ"ד חן (תשמ"ב – תשמ"ו)

יצא לאור ארבע פעמים בשנה.

תרכין

רביעון למדעי היהדות

המערכת

משה אידל יוסף יהלום דוד רוזנטל

מוסבר המערכת

יוסף עופר

כתובת המערכת: תרכין, המכון למדעי היהדות, האוניברסיטה העברית, ירושלים 91905.
כתביהיד של המאים ישלחו למערכת בשני עותקים. כשם ערוכים לפי הוראות
המתפרסמות בכתב נא (תשמ"ב), עמ' 169 – 167 וכשהם מוקלדים באמצעות מעבד-תמלילים
אין המערכת מחזירה כתבייד.

האחריות לדעת המובאות במאמרים היא על מחבריהם.

בענייני חήימה ותשלומים, רכישת כרכים קודמים וקבלת תרופיסים יש לפנות אל הוצאת הספרים
ע"ש ייל מאגנס, האוניברסיטה העברית, ת"ד 7695, ירושלים 91076.

חוברת זו הוחקנה בידי רמה זוטא, עדנה למן ו יוסף עופר.